

**STRATEGIE
2050**

Edukacja dla Przyszłości

Edukacja dla Przyszłości

STRATEGIE
2050

Autorzy:

Przemysław Staroń

dr Monika Bielska, Michalina Bojanowska

Tomasz Brzostowski, Hanna Gill-Piątek

dr Michał Gramatyka, Agata Guza

Agnieszka Jankowiak-Maik, Mateusz Mielczarek

Marta Młyńska, dr hab. Dawid Sześciło

Miłostawa Zagłoba, Stanisław Zakroczyński

Izabela Ziętka

Spis treści

Skrót: główne tezy i rekomendacje	5
1. Szkoła dla równego startu	6
2. Edukacja proinnowacyjna	8
3. Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów i uczennic. Pedagog i psycholog oraz psychoedukacja w każdej szkole.	10
4. Rzetelna edukacja ekologiczna i klimatyczna	13
5. Szkoła jako przestrzeń kształtowania świadomego obywatela i świadomej obywatelki	14
6. Edukacja prozdrowotna	16
7. Niezależna Komisja Edukacji Narodowej zamiast kuratoriów. Odbiurokratyzowanie edukacji.	18
8. Przedefiniowanie roli nauczyciela. Płaca nauczyciela: minimum średnia krajowa gwarantowana przez budżet państwa	20
Diagnoza, główne wyzwania	26
Cele i konkretne rozwiązania	49
1. Szkoła dla równego startu	52
2. Edukacja proinnowacyjna	61
3. Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów. Pedagog i psycholog oraz psychoedukacja w każdej szkole	78
4. Rzetelna edukacja ekologiczna i klimatyczna	89
5. Szkoła jako przestrzeń kształtowanie świadomego obywatela i świadomej obywatelki	92
6. Edukacja prozdrowotna	101

7. Niezależna Komisja Edukacji Narodowej zamiast kuratoriów. Odbiurokratyzowanie edukacji. Ochrona praw uczniów i uczennic	105
8. Przedefiniowanie roli nauczyciela. Płaca nauczyciela: minimum średnia krajowa gwarantowana przez budżet państwa	113
Podsumowanie	120
Aneks 1: Odejść od modelu pruskiego – nasze inspiracje pedagogiczne i naukowe	122
Aneks 2: Model absolwenta/absolwentki	130
Aneks 3: Dzieci, młodzież i nauczyciele z Ukrainy w polskich szkołach i przedszkolach	131
Aneks 4: Autorzy i podziękowania	138

Skrót: główne tezy i rekomendacje

Edukacja jest podstawą wszystkiego. Wydaje się, że jako społeczeństwo jesteśmy coraz bardziej świadomi tego, że to nie jest frazes. Ta świadomość jest skutkiem sumy wszystkich dewastujących polską oświatę czynników, które ją spotkały w ostatnich latach. Obecnie mamy do czynienia z systemem nauczania, który nie stawia w centrum wychowania i nauczania ani ucznia, ani nauczyciela – a dokumentację i testy. Z systemem, którego wciąż podstawę stanowi kontrola, zajmująca miejsce zaufania społecznego i wsparcia. W zmieniającej się rzeczywistości, kompetencje cyfrowe, ale także kompetencje miękkie takie jak elastyczność, kreatywność, zdolność do pracy w grupie w otoczeniu wielokulturowym, umiejętność wyszukiwania informacji i samorozwoju z roku na rok coraz bardziej zyskują i będą zyskiwać na istotności, co nie ma niestety wystarczającego odzwierciedlenia w systemie kształcenia nauczycieli i podstawach programowych z poszczególnych przedmiotów.

Zgodnie z naszą diagnozą, polska edukacja potrzebuje zasadniczych zmian, boryka się ona z szeregiem istotnych wyzwań, których obecna władza wydaje się nie dostrzegać, a którymi należy się natychmiast zająć.

1. Szkoła dla równego startu

Szkoła powinna łagodzić nierówności społeczne i ekonomiczne wśród dzieci. Dlatego proponujemy m.in. szkolny pakiet podstawowy dla równego startu.

Szkoła to instytucja, do której zadań należy nie tylko zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych, ale także redukcja nierówności ekonomicznych i społecznych między dziećmi. Niestety w Polsce nadal jest wiele do zrobienia w tym zakresie.

Z raportu PIE¹ wynika, że „różnice (edukacyjne) między głównymi ośrodkami miejskimi w województwie a rejonami z jedynie mniejszymi miejscowościami są spore. Średnia ogólna różnica w zdawalności matury wynosi ponad 9 pkt. proc.” W latach 2014–2018 liczba uczniów w szkołach niepublicznych wzrosła o 30 proc., a do 32 proc. wzrósł odsetek rodziców, którzy zapewniają swoim dzieciom korepetycje.

Uważamy, że należy szczególną troską i wielopoziomowym wsparciem objąć szkoły i ich społeczność z obszarów wiejskich, a także tych znajdujących się w obszarach mniejszych szans w miastach. Należy dążyć do wyrównywania szans edukacyjnych między uczniami i m.in. do ograniczenia potrzeby korzystania z korepetycji.

¹ Tygodnik Gospodarczy PIE. Polski Instytut Ekonomiczny. 28/2021; Dostęp: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/07/Tygodnik-Gospodarczy-PIE_28-2021.pdf?msclkid=c4019cafcf0f1ec83cd36c688c0cdda

Proponujemy (m.in.):

- bezpłatny i bezpieczny transport publiczny: proponujemy, by każdy samorząd zaoferował dzieciom i młodzieży bezpłatny transport lub (gdy istnieje na terenie danej gminy lokalna komunikacja publiczna) bilet,
- rozważenie wzorem Francji, wprowadzenia stref edukacji uprzywilejowanej, aby w miejsca, gdzie nierówności edukacyjne są największe, szły większe nakłady finansowe m.in. na organizowanie warsztatów, dodatkowych zajęć językowych czy z cyberedukacji,
- podstawowe kompetencje językowe po szkole podstawowej oraz swobodne posługiwanie się językiem angielskim i dodatkowo drugim językiem obcym w stopniu komunikatywnym po szkole ponadpodstawowej,
- wspieranie kompetencji w zakresie wielojęzyczności, szczególnie poprzez rozwój idei powszechnej dwujęzyczności z językiem angielskim,
- wprowadzenie „bonu kulturalnego”, czyli rocznego abonamentu na kulturę dla uczniów finansowanego przez państwo na wzór wprowadzonego „bonu turystycznego”. Beneficjent bonu mógłby wydać określoną kwotę na książki lub dostęp do instytucji kultury wg własnych preferencji,
- zapewnienie w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi środowiska pełnej integracji społecznej oraz warunków przygotowujących do samodzielnej egzystencji w życiu dorosłym.

2. Edukacja proinnowacyjna

Szkoła powinna wyposażać uczniów w wiedzę i kompetencje przyszłości. Pomagać im zaplanować własną przyszłość w ciągle zmieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej. Niezbędne jest nauczanie młodych ludzi tego, jak się uczyć oraz przygotować ich do tzw. lifelong learning, czyli uczenia się przez całe życie.

Polska szkoła nie kształci kompetencji miękkich, a zamiast rozwijać ciekawość świata czy chęć do eksperymentowania – „zabija je”. W opinii samych nauczycieli promowana jest nauka powierzchowna i schematyczna, a uczniowie boją się myśleć niestandardowo i działać kreatywnie. Dominuje kształcenie „pod egzaminy”, ważny jest wyuczony wynik danego zadania, a nie proces dochodzenia do rozwiązania.

Ważnym elementem edukacji powinno być przygotowanie do kształcenia zawodów przyszłości, szczególnie w obszarach cyfryzacji, robotyki, automatyzacji. Nauczanie musi więc zostać zastąpione przez aktywne uczenie się, wspólne doświadczanie i eksperymentowanie, rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego. Nauka powinna odbywać się przez doświadczanie i zabawę. Zajęcia szkolne powinny mieć wymiar bardziej praktyczny i projektowy, co wpłynie na stopniowe unowocześnianie polskiego systemu edukacji, zwiększy jego innowacyjność oraz orientację na nabywanie umiejętności.

Priorytetowym zadaniem polskiej edukacji powinno być kreowanie i kształtowanie uniwersalnych/interdyscyplinarnych kompetencji przyszłości dostosowanych do przyszłego rynku pracy, zachęcanie do eksperymentowania,

uczenia się zarówno na sukcesach, jak i niepowodzeniach oraz rozwijanie elastyczności myślenia i działania. Nowoczesna edukacja ma zatem nie tylko dostarczać niezbędnej wiedzy, ale i wspierać rozwój pasji.

Proponujemy (m.in.):

- wprowadzenie do szkół zajęć z modelu STEAME (Science, Technology, Engineering, Arts, Maths and Entrepreneurship), łączących technologię ze sztuką, inżynierią, nauką i matematyką,
- rozwijanie kompetencji przyszłości (tzw. 4K: kooperacja – praca w zespole, komunikacja, kreatywność oraz krytyczne myślenie),
- czas na realizację projektów interdyscyplinarnych – tzw. „Dni Projektowych”. Uczniowie mogliby zapisywać się na ich realizację według własnych zainteresowań,
- umożliwienie prowadzenia lekcji z wykorzystaniem zasobów cyfrowych i technologii poprzez dofinansowanie zakupu sprzętu dla szkół,
- stworzenie „MEN24”, czyli multimedialnego centrum wsparcia, które będzie zarówno platformą z materiałami, jak i kanałem komunikacji na wzór znanego nam modelu z mediów społecznościowych czy serwisów internetowych umożliwiających odtwarzanie filmów, czy nadawanie transmisji na żywo. Z punktu wyrównywania szans istotnym jest, aby nie tylko uczniowie i nauczyciele z dużych miast mieli dostęp do specjalistycznych, wysokiej jakości szkoleń,

- 2 pierwsze tygodnie szkoły przeznaczyć na m.in. warsztaty psychologiczne oraz poświęcone skutecznym metodom i technikom uczenia się.

3. Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów i uczennic. Pedagog i psycholog oraz psychoedukacja w każdej szkole.

Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów i uczennic. Pedagog, psycholog i logopeda oraz psychoedukacja, edukacja psychoseksualna i antydyskryminacyjna w każdej szkole. Szkoła powinna zapewniać uczniom zrozumienie procesów związanych z całokształtem ich życia psychicznego, tak aby przeciwdziałać dramatycznemu kryzysowi psychicznemu, którego doświadcza młode pokolenie.

Dzieci wymagających pomocy psychologiczno-psychiatrycznej z każdym kolejnym rokiem jest coraz więcej, a dostępność specjalistów jest znacznie ograniczona szczególnie w mniejszych miastach i wsiach. Niestety nie wszystkie placówki oświatowe – głównie ze względów finansowych – mogą pozwolić sobie na zatrudnienie psychologa czy organizację zajęć rozwijających kompetencje emocjonalne i społeczne. Według Fundacji na rzecz Praw Ucznia w 2020 roku na ok. 20 tys. szkół w Polsce było ich zatrudnionych jedynie ok. 10,8 tys.

Często i w sposób nieuzasadniony zmieniające się podstawy programowe wydają się mieć jedną część wspólną: są przeładowane drobiazgową, encyklopedyczną wiedzą, w efekcie czego polski uczeń jest nieszczęśliwy, przepracowany, czuje się osamotniony. Ponieważ polska szkoła nie uczy go budowania relacji, ufności, nie kształci wystarczająco umiejętności nawiązywania

znajomości czy przyjaźni, nie buduje poczucia własnej wartości i związanej z nią otwartości.

Jednym z najważniejszych wyzwań edukacyjnych jest wyposażenie ucznia i uczennicy w umiejętności odnalezienia się w złożonej i dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, adaptacji do wyzwań stawianych przez świat dzisiejszy i świat jutra, przygotowanie do kroczenia ku dojrzałości emocjonalnej, stwarzając bezpieczną przystań relacji z opiekunami. Tylko odejście od nieustannego oceniania i etykietowania na rzecz promowania takich wartości jak ekspresja własnej osobowości, szacunek dla siebie i innych oraz głęboka empatia nie tylko w stosunku do drugiego człowieka, ale do każdego żywego stworzenia, jest ścieżką, jaką powinna podążać edukacja. Niezbędne jest również zapewnienie odpowiedniego wsparcia psychologicznego i pedagogicznego, które stanowi warunek pełnego wspierania rozwoju dzieci i młodzieży. Rozwój kompetencji w zakresie rozwoju emocjonalnego i społecznego powinien stanowić priorytet edukacji.

Proponujemy (m.in.):

- stopniowe odchodzenie od ocen cyfrowych w szkołach na rzecz oceny opisowej i zlikwidowanie oceny z zachowania,
- zatrudnienie w każdej placówce edukacyjnej w pełnym wymiarze godzin pedagoga i psychologa na każdą setkę uczniów, a po rozpoznaniu rzeczywistych potrzeb, także logopedy,

- wprowadzenie obowiązkowego przedmiotu „Wiedza o człowieku” (który zastąpiłby fakultatywne i *de facto* fikcyjnie realizowane „Wychowanie do życia w rodzinie”) – maksymalnie praktycznego i opartego na treściach zgodnych ze współczesną wiedzą naukową,
- by psychoedukacja dotycząca regulacji emocji i radzenia sobie ze stresem, jak również profilaktyka zaburzeń nastroju i zachowania, była filarem programów godzin wychowawczych i odbywała się na każdym etapie kształcenia i wychowania ze szczególnym uwzględnieniem wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej,
- reformę systemu promocji i klasyfikacji przy jednoczesnym zachowaniu obowiązku szkolnego. Brak promocji czy nieklasyfikacja powinny być możliwe jedynie w stricte określonych sytuacjach (wtedy, kiedy jest to dla ucznia korzystniejsze rozwojowo – co ustalać będą specjaliści i specjalistki z poradni psychologiczno-pedagogicznych),
- zastąpienie świadectw z czerwonym paskiem świadectwami z różnokolorowymi paskami wyróżniającymi nie tylko typowe umiejętności szkolne, ale także zainteresowania oraz aktywizm i zaangażowanie społeczne, ekologiczne, charytatywne, działalność kreatywną, artystyczną oraz sportową.

4. Rzetelna edukacja ekologiczna i klimatyczna

Szkoła powinna wyposażać uczniów w rzetelną wiedzę związaną z katastrofą klimatyczną i ekosystemową oraz wiedzę związaną z zasadami zrównoważonego rozwoju, która jest jednym z kluczowych wyzwań, przed którym staje ich pokolenie.

Wśród ludzi młodych, a więc tych, którzy będą w największym stopniu w ciągu swojego życia narażeni na konsekwencje kryzysu klimatycznego, jego świadomość jest relatywnie niska. Badania pokazują, że wielu młodych Polaków wciąż myli podstawowe pojęcia takie jak zanieczyszczenie powietrza (smog) i zmiana klimatu, a smog wskazywany jest niesłusznie jako jeden z wielu skutków zmiany klimatu. Młodzi ludzie wiedzą o klimacie i jego zmianach w dużej mierze, bo aż w ponad 50 pro. przypadków, czerpią z portali informacyjnych, a tylko w 25 proc. ze szkoły².

Skuteczna edukacja klimatyczna musi mieć charakter horyzontalny. Obszar klimatyczny powinien być jak „zielony szlak” obecny w wielu przedmiotach, takich jak (według aktualnie obowiązującej klasyfikacji przedmiotów szkolnych) biologia, geografia, wiedza o społeczeństwie, chemia czy fizyka, ale także historia, język polski, zajęcia z wychowawcą, etyka i filozofia. Szkoły powinny zapraszać ekspertów, którzy będą prezentować dobre praktyki i skuteczne, innowacyjne rozwiązania służące wspólnej walce o ochronę naszej planety.

² „Badanie świadomości młodzieży i młodych dorosłych w polsce na temat zmiany klimatu”. Centrum Edukacji Obywatelskiej. 2020 ; Dostęp: <https://ekologia.ceo.org.pl/1planet4all/aktualnosci/badanie-swiadomosci-mlodziezy-i-mlodych-doroslych-w-polsce-na-temat-zmiany>

Proponujemy (m.in.):

- wprowadzenie obowiązkowych zajęć ekologicznych i klimatycznych,
- aby nauczycielki i nauczyciele zostali przeszkoleni w zakresie edukacji klimatycznej oraz otrzymali przykładowe scenariusze lekcji i materiały dydaktyczne,
- aby edukacja klimatyczno-przyrodnicza odbywała się na każdym etapie edukacji, wyjaśniała mechanizmy wielkich zjawisk klimatycznych i ich wzajemne powiązania, jednocześnie odwoływała się do sytuacji lokalnej.

5. Szkoła jako przestrzeń kształtowania świadomego obywatela i świadomej obywatelki

Szkoła musi zachowywać pluralizm ideowy i być miejscem kształtowania postaw przyszłych obywateli demokratycznego państwa i członków społeczeństwa obywatelskiego. Lekcje religii powinny być rzeczywiście fakultatywne, zaś lekcje filozofii połączonej z etyką i religioznawstwem obowiązkowe.

Wciąż zdecydowanie zbyt duży wpływ na polską edukację ma polityka partyjna, w wyniku czego szkoła jest nadmiernie zideologizowana. Każda kolejna władza wprowadza do podstawy programowej z różnych przedmiotów wygodne dla siebie treści. Ponadto zbyt duży nacisk kładzie się dzisiaj w szkole na nauczanie religii – obecnie w 8-letnim cyklu nauczania jest 608 godz. lekcji religii. To więcej niż historii (342 godz.), geografii i biologii (po 190 godz.) i trochę mniej niż języków obcych (722 godz.).

Szkoła jest miejscem, w którym młodzi ludzie w naturalny sposób, w oparciu o przyswojoną wiedzę i doskonałe umiejętności, zaczynają kształtować i wyrażać swoje poglądy. Uważamy, że uczniowie zasługują na to, aby szkoła stwarzała warunki do prezentowania różnorodnych postaw i poglądów, których wspólnym fundamentem jest poszanowanie godności każdego człowieka. Umiejętność krytycznego myślenia i uzasadniania swoich poglądów uważamy za jedną z kompetencji kluczowych we współczesnym świecie. Chcemy stworzyć w szkole środowisko kształtowania ludzi świadomie i odpowiedzialnie korzystających ze swoich wolności, w poszanowaniu wolności innych. Szkoła powinna uczyć zabierania głosu, zadawania pytań, argumentacji, dyskusji, debaty, polemiki, retoryki, przez co pokazywać, jak ważne jest zaangażowanie każdego obywatela w sprawy państwa.

Proponujemy (m.in.):

- wprowadzenie do szkół interdyscyplinarnej edukacji obywatelskiej, kształtującej kompetencje uczestnictwa w dyskusji, debacie, polemice, w oparciu o wiedzę o podstawach argumentacji i retoryki,
- wprowadzenie edukacji międzykulturowej, aby otwartość na świat ze zrozumieniem i szacunkiem dla innych kultur dawała perspektywę współpracy, współdziałania, a także zmniejszała obecnie powszechnie panujące wśród młodzieży poczucie lęku przed nieznanym,
- upodmiotowienie rad szkół w decydowaniu o wymiarze i sposobie realizowania lekcji religii w ich placówce – z decydującym udziałem

rodziców, nauczycieli i uczniów oraz obniżenie wieku (do 15. roku życia) samodzielnej decyzji o uczęszczaniu na lekcje religii,

- skoncentrowanie nauczania historii wokół krytycznej analizy źródeł. Ponadto, niezwykle ważne jest „odchudzenie” i przebudowanie podstawy programowej przeładowanej.

6. Edukacja prozdrowotna

Szkoła powinna uczyć dzieci, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie fizyczne, a ponadto zadbać o stan zdrowia i kondycję dzieci.

Stan zdrowia dzieci w Polsce nie jest dobry, a pandemia ten stan jeszcze pogorszyła. Próchnica zębów, zniekształcenia kręgosłupa, wady stóp i kolan oraz otyłość i nadwaga należą do najczęstszych problemów zdrowotnych wśród dzieci i młodzieży. Coraz więcej dzieci zmaga się z różnego rodzaju uzależnieniami, a szczególnie niepokojący jest wzrost odsetka dzieci uzależnionych od mediów cyfrowych. Równolegle spada aktywność fizyczna dzieci. Porównując dane z lat 2014 i 2018, stwierdzono statystycznie istotne pogorszenie w poziomie intensywnej aktywności fizycznej młodzieży³. Odsetek nastolatków ćwiczących co najmniej 4 razy w tygodniu zmniejszył się z 40,5 proc. do 33,1 proc..

Edukacja prozdrowotna jest niezwykle ważnym zadaniem placówek edukacyjnych, ponieważ zdrowie warunkuje możliwość prawidłowego rozwoju

³ „Zdrowie uczniów w 2018 roku na tle nowego modelu badań HBSC”. Instytut Matki i Dziecka. 2018 ; Dostęp: <https://imid.med.pl/files/imid/Aktualnosci/Aktualnosci/raport%20HBSC%202018.pdf>

fizycznego, emocjonalnego i intelektualnego. Dobra edukacja zdrowotna uczy tego, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne przez całe życie. Proponujemy, aby edukacja prozdrowotna była realizowana już w przedszkolu, a potem w szkole w ramach przedmiotów (według aktualnie obowiązującej klasyfikacji przedmiotów szkolnych) takich jak – szczególnie – przyroda, biologia, język polski, wychowanie fizyczne, technika, wychowanie do życia w rodzinie.

Proponujemy (m.in.):

- aby dzieci zwłaszcza w klasach I–VI spędzały minimum godzinę zajęć na świeżym powietrzu każdego dnia i aby szkoły organizowały cykliczne wycieczki do lasu,
- wznowienie programu „Stop zwolnieniom z WF” i powrót do programu „Umiem pływać” dla klas trzecich, i wprowadzenie go na skalę populacyjną,
- opiekę stomatologiczną dla wszystkich uczniów w ramach umowy zawartej między świadczeniodawcą, szkołą i NFZ. W przypadku braku dostępu do poradni stomatologicznej publicznej lub niepublicznej w pobliżu szkoły nadzór powinien być realizowany z wykorzystaniem dentobusów,
- kompleksowe zajęcia z bezpieczeństwa (również cyfrowego), profilaktyki uzależnień (także behawioralnych), higieny osobistej i pierwszej pomocy od najmłodszych lat,
- warsztaty oraz zajęcia z pielęgniarką szkolną, psychologiem, zaproszonym lekarzem, dietetykiem, stomatologiem czy specjalistą zdrowia publicznego.

7. Niezależna Komisja Edukacji Narodowej zamiast kuratoriów. Odbiurokratyzowanie edukacji.

Trzeba oprzeć edukację nie na kontroli, nadzorze i biurokracji, ale zaufaniu i obiektywnych standardach. Dlatego należy powołać niezależną Komisję Edukacji Narodowej, a upolitycznione kuratoria oświaty należy przekształcić w centra wsparcia będące jej oddziałami. Ponadto należy odbiurokratyzować edukację i odchudzić podstawę programową oraz rozdzielić Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Obecny paradygmat polskiej edukacji opiera się na przestarzałym, pruskim modelu i realizuje wartości oparte o przymus, kontrolę, ograniczanie autonomii i wolności, oddziaływanie za pomocą strachu, lęku i kar. Przyczyną tego stanu rzeczy jest system zarządzania oparty o nieustanną kontrolę na linii dyrektor-kuratorium, dyrektor-nauczyciel czy nauczyciel-rodzic zamiast budowania relacji i wspólnoty opartej na zaufaniu i dialogu. Polscy nauczyciele, uwięzieni w kajdanach przepisów, biurokracji, procedur, regulaminów, rankingów i lęku przed kontrolą zostali sprowadzeni do roli urzędników wypełniających tony dokumentów.

Mimo obietnic kolejnych ministrów twierdzących, że próbują odbiurokratyzować polską edukację, polscy nauczyciele na czele z dyrektorami wciąż mają poczucie, że muszą skupić się na formalnej stronie nauczania i na nią poświęcić dużą część pracy.

Nie boimy się mówić o tym, że kuratoria są reliktem minionej epoki. Uważamy, że należy przekształcić podległe wojewodom i MEiN kuratoria oświaty w centra

wsparcia, stanowiące oddziały utworzonej Komisji Edukacji Narodowej. KEN byłaby instytucją niezależną, kolegialną, odpowiedzialną za zapewnianie dostępności i jakości edukacji w sposób sprofesjonalizowany, wolną od nacisków politycznych i jednocześnie respektującą autonomię szkół oraz samodzielność samorządów w organizacji lokalnych systemów oświaty.

Proponujemy (m.in.):

- eliminację biurokratycznego nadzoru na rzecz wsparcia projakościowego poprzez przekształcenie kuratoriów oświaty w Komisję Edukacji Narodowej,
- przeprowadzenie przeglądu wydatków na edukację – w celu ich zoptymalizowania,
- odchudzenie podstawy programowej, która skupi się wyłącznie na najważniejszych kompetencjach i celach kształcenia, a także minimalnych standardach nauczania,
- ustanowienie Rzecznika Praw Uczniowskich na poziomie ogólnopolskim, umiejscowionego optymalnie w strukturach systemu edukacji, aby zagwarantować uczniom równy dostęp do wsparcia w zakresie ochrony ich praw.

8. Predefiniowanie roli nauczyciela. Płaca nauczyciela: minimum średnia krajowa gwarantowana przez budżet państwa

Chcemy zapewnić godne warunki pracy i płacy nauczycielkom i nauczycielom, których pensje powinny sprawiać, że zawód ten będzie atrakcyjny i prestiżowy dla młodych ludzi. Nauczycielom należy pozwolić na większą niż obecnie autonomię, skrócić ścieżkę awansu zawodowego oraz stworzyć warunki ustawicznego rozwoju.

Wynagrodzenie nauczycieli stażystów w styczniu 2022 roku spadło poniżej minimalnej płacy w gospodarce. W 2010 roku minimalne wynagrodzenie nauczyciela stażysty (z tytułem magistra) wynosiło ok. 63 proc. średniego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, w 2015 roku 58 proc., w 2021 roku 52 proc. – wynosząc 2.949 PLN brutto. Dodatkowo, ramy płacowe są nadmiernie sztywne, przez co ponadprzeciętne zaangażowanie i wyniki najlepszych nauczycieli nie są docenione. Ponadto niskie wynagrodzenie powoduje, że coraz więcej szkół boryka się z problemami kadrowymi.

Wobec szybkich zmian cywilizacyjnych należy gruntownie przededefiniować zawód nauczyciela, jego rolę społeczną i obowiązki. Nacisk powinien być położony na funkcję nauczyciela jako opiekuna, facylitatora, animatora i współkreatora procesu dydaktyczno-wychowawczego. Kluczem jest wyposażenie członków kadry pedagogicznej w takie narzędzia, aby mogli oni odgrywać ważną rolę w kształtowaniu pokoleń tworzących rzeczywistość świata, na nowo budującego swoją tożsamość. Należy dążyć do odbudowania prestiżu i etosu zawodu

nauczyciela, zwracając szczególną uwagę na jakość kształcenia, rozwoju oraz doksztalcania i sposób wynagradzania kadr pedagogicznych.

Proponujemy (m.in.):

- stopniowe podnoszenie wynagrodzenia, aż do poziomu średniego wynagrodzenia krajowego dla nauczycieli stażystów. Ten cel powinien zostać osiągnięty najdalej w ciągu trzech lat. Wynagrodzenie to powinno rosnąć w odniesieniu tak do umiejętności i wiedzy nauczyciela, jak i oceny jego pracy dydaktycznej-wychowawczej,
- odbiurokratyzowanie dokumentacji awansu zawodowego, skrócenie ścieżki awansu i zastąpienie centralnej regulacji oceny pracy nauczyciela systemem ewaluacji, który będzie opracowywany przez KEN we współpracy z samorządami,
- wprowadzenie standardu zatrudnienia nauczycieli jako podstawy wyliczenia subwencji,
- wprowadzenie superwizji jako metody wsparcia i rozwoju nauczycieli, możliwości wymiany doświadczeń oraz wzbogacania własnego warsztatu pracy.

Ponadto proponujemy wzorem Finlandii pakt dla edukacji, nie na kadencję, ale na pokolenia, ponadpartyjne ogólnonarodowe porozumienie, rozwiązania wypracowane tak z partiami, jak i z organizacjami pozarządowymi, które przy

wymianie ekip rządzących będą kontynuowane, którego pierwszym i zasadniczym punktem jest odpartyjnienie oświaty, obietnica kontynuacji mimo zmiany władzy.

Wstęp

Edukacja jest podstawą wszystkiego. Wydaje się, że jako społeczeństwo jesteśmy coraz bardziej świadomi tego, że to nie jest frazes. Ta świadomość jest skutkiem sumy wszystkich dewastujących polską oświatę czynników, które ją spotkały w ostatnich latach. One przyczyniły się także do rozwinięcia społecznej świadomości koniecznych zmian.

Edukacja jest podstawą gospodarki, a konkretnie nowoczesnego jej rozumienia, czyli gospodarki opartej na wiedzy i współpracy. Jest podstawą troski o planetę i świat odziedziczony po przodkach. Jest podstawą obywatelskiej odpowiedzialności zarówno na co dzień, jak i wtedy, gdy przychodzi mierzyć się z tak wielkimi wyzwaniami jak pandemia czy masowy napływ dzieci – uchodźców z Ukrainy. Jest podstawą rzetelnej debaty publicznej. Jest podstawą rozwoju w skali jednostkowej i społecznej. Jest podstawą postępu techniki i nauki. Jest podstawą etycznego współżycia pomiędzy ludźmi i etycznej postawy człowieka względem całego królestwa istot żywych. Jest podstawą gwarancji równych szans życiowych.

Pomimo ogromnego wysiłku i znakomitej pracy licznych świetnych nauczycielek, nauczycieli, pracowników oświaty, rodziców, organizacji pozarządowych oraz samorządów, którzy mimo niesprzyjających okoliczności i fatalnych warunków finansowych starają się rzetelnie realizować swoją misję, dotychczasowy system edukacji nie spełnia społecznych oczekiwań. **Opiera się on bowiem na przestarzałych, nieaktualnych założeniach i nie nadąża za**

dynamicznie zmieniającym się światem. W ostatnich latach jest dodatkowo metodycznie dewastowany w celu realizacji bieżących interesów politycznych. Dlatego nie możemy czekać ani chwili dłużej i musimy zorganizować oświatę w końcu porządnie, nie zapominając o nikim i patrząc w przyszłość.

Nie chcemy jednak wracać do tego, co pamiętamy z ostatnich dekad: reform strukturalnych, których esencją było swoiste „przestawianie klocków”, czyli tworzenie i znoszenie rozmaitych rodzajów szkół i elementów systemu kształcenia, bez przeprowadzania zmian, które są fundamentalne: zmian w rozumieniu tego, czym jest prawdziwa edukacja. Rację miał bowiem Roman Brandstaetter, pisząc: „Pragnę wyjść poza granicę pojęć, którym wciąż nadaje nowe imiona, łudząc się, że w ten sposób zmieniam ich treść”⁴.

Reforma systemu edukacji wymaga umocowania jej na właściwych fundamentach, które wiążą się z przywróceniem systemowi edukacji dwóch kluczowych rodzajów wolności. Wolności negatywnej, czyli wolności „od” – która wiąże się z odrzuceniem kajdan, w które pęta się uczniów i uczennice, nauczycieli i nauczycielki, rodziców i inne podmioty związane z edukacją. Wolności pozytywnej, czyli wolności „do”, która wiąże się z podarowaniem wsparcia oraz stworzeniem warunków do rozwoju, działania i współdziałania, kreowania i współkreowania zarówno rozwoju jednostki, jak i społeczności Polski, Europy i świata.

Edukacja dla przyszłości jest kluczowym mostem, po którym musimy przejść, aby w skali jednostkowej i społecznej poradzić sobie z wyzwaniami

⁴ Brandstaetter R., „Księga modlitw. Dzieła zebrane”, Wyd. M, Kraków 2003.

współczesności i z kolejnymi latami oraz dekadami XXI wieku. Dzięki programowi, który proponujemy, będzie to jak najbardziej możliwe, skuteczne, a przy okazji – fascynujące.

O naszych inspiracjach pedagogicznych i naukowych więcej znajdują się w aneksie: „Odejść od modelu pruskiego – nasze inspiracje pedagogiczne i naukowe”.

Diagnoza, główne wyzwania

Żyjemy w świecie nieustannych zmian na niespotykaną w dziejach ludzkości skalę. W efekcie rewolucji technologicznej związanej z robotyzacją, upowszechnieniem Internetu, rozwojem sztucznej inteligencji, nano- i biotechnologii czy komputerów kwantowych otaczająca rzeczywistość zmienia się w niespotykanym dotąd tempie. Trzeba mieć świadomość, że wiele obecnie najbardziej poszukiwanych zawodów nie istniało jeszcze 5 czy 10 lat temu. **Dziś szacuje się z kolei, że od 65 proc.⁵ do nawet 85 proc.⁶ dzieci w wieku szkolnym będzie pracować w profesjach, które jeszcze nie istnieją** – a do 2030 roku 50 proc. miejsc pracy w znacznym stopniu zostanie zrobotyzowanych, wynikiem czego wiele zawodów przestanie istnieć⁷. Nowoczesna edukacja musi odpowiadać na potrzeby zmieniającego się społeczeństwa i gospodarki.

Polski system edukacji niestety nie nadąża za galopującym tempem zmian, w wyniku czego niedopasowanie kompetencyjne między oczekiwaniami potencjalnych pracodawców a programem nauczania skokowo rośnie. Dziś nie

⁵ „**The Future of Jobs**”. **World Economic Forum (WEF)**. 01/2016 ; Dostęp: http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOJ_Executive_Summary_Jobs.pdf

⁶ „**The next era of human/machine partnerships**”. **Institute For the Future**; Dostęp: https://www.iftf.org/fileadmin/user_upload/downloads/th/SR1940_IFTFforDellTechnologies_Human-Machine_070717_readerhigh-res.pdf

⁷ „**The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?**”. **Frey CB., Osborne MA.** 09/2013 ; Dostęp: https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf

⁸ „**Jobs lost, jobs gained: workforce transitions in a time of automation**”. **McKinsey Institute**. 12/2017 ; Dostęp: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/what%20the%20future%20of%20work%20will%20mean%20for%20jobs%20skills%20and%20wages/mgi-jobs-lost-jobs-gained-report-december-6-2017.pdf>

kształci się nauczycieli w obszarach i kompetencjach przyszłości, nie bada i nie uwzględnia predyspozycji dzieci w planowaniu dalszej ich edukacji oraz zbyt późno umożliwia ukierunkowanie edukacji dzieci w stronę ich zdolności czy pasji, sprawiając, iż pozyskują one wiedzę zbędną w przyszłości, zaś nie pozyskują tej, która będzie im niezbędna. W raporcie z Narady Obywatelskiej o Edukacji⁹ czytamy o nadmiarze teoretycznej, encyklopedycznej, anachronicznej (a wręcz „krzyżówkowej”!) wiedzy przekazywanej uczniom kosztem pozostałych funkcji, jakie powinna pełnić oświata – kształtowania umiejętności i postaw rzeczywiście przydatnych w życiu. W tej sytuacji nauczyciele często, aby osiągnąć cele, zmuszeni są do improwizacji tak, aby ominąć system. Ich sukcesy są więc często odnoszone pomimo niego – a nie dzięki niemu.

Pewnym optymizmem napawały jednak wyniki badań PISA przeprowadzonych w 2018 roku¹⁰, w których polscy 15-latkowie zajęli czołową pozycję wśród krajów Unii Europejskiej w kategoriach takich jak rozumienie czytanego tekstu, matematyka oraz nauki przyrodnicze. Zdaniem P. Staronia i P. Lęckiego wynik PISA „to niewątpliwie znaczące osiągnięcie, przede wszystkim uczniów, młodych ludzi, którzy w niedoskonałym przecież systemie polskiej edukacji wypracowali spory zakres umiejętności. To również sukces nauczycieli gimnazjów, którzy towarzyszyli swoim podopiecznym. Okazało się, że polskie gimnazja były szkołami, które kształciły na najwyższym poziomie – zarówno

⁹ „Raport z Narad Obywatelskich o Edukacji”, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „STOCZNIA”, Protest z Wykrzyknikiem, Ja, Nauczyciel`ka. 2019 ; Dostęp: <https://www.naradaobywatelska.pl/>

¹⁰ „PISA 2018 results. Volume 1,2 and 3”. Programme for International Student Assessment. 2018 ; Dostęp: https://www.oecd.org/Pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.Pdf?msclid=f9b234b3cf1611ec83c6bd3998719801

w Europie, jak i na świecie. To na pewno nie był sukces rządów Prawa i Sprawiedliwości, gdyż ten uznał, że gimnazja są złe i w ramach swojej reformy postanowił je zlikwidować. Podstawy programowe, które stały się przyczynkiem do obecnego sukcesu 15-latków, zostały zmienione. Wszystko na szybko, bez konsultacji, rzetelnej wiedzy, analiz¹¹. Wnikliwa analiza raportu z badań ponadto dobitnie wskazuje, że polscy uczniowie są niestety także przepracowani, nie mają satysfakcji z nauki, nie wierzą w swoje możliwości, a w szkole nie czują się bezpiecznie. Ten stan rzeczy potwierdza najnowszy raport Fundacji Szkoła z Klasą „Młodzi są zajęchani. Co z tym robimy?”, z którego wynika, że **młodzi ludzie czują, że ich potrzeby są nieważne, są przepracowani, pojawiają się nowe wyzwania np. *ghosting*, czyli znikanie w sytuacjach trudnych¹².**

Polska edukacja nie wykorzystuje efektywnie nowoczesnych technologii do wydajnego i konkretnego stosowania zasobów nauczycielskich i bieżącej ewaluacji programów nauczania. Dlatego **zależy nam na stworzeniu niezależnego, odpowiedzialnego i długofalowego programu rozwoju systemu edukacji, zaplanowanego i realizowanego przy udziale wielu środowisk, wolnego od nacisków partyjnych.** Odmienne od tego, z jakim stykamy się w ostatnich kilku latach, gdy polskim uczniom zamiast dobrze finansowanej, przyjaznej edukacji, przygotowującej młode pokolenie do wyzwań przyszłości, funduje się wciąż pseudoreformy i chaos. Rządzący skupiają się na niepotrzebnych, a kosztownych zmianach instytucjonalnych (likwidacja gimnazjów), zacieśnianiu

¹¹ „Badanie PISA 2018. Polscy uczniowie mają sukcesy – ale czy są szczęśliwi?”. *Holistic.news*. 2018 ; Dostęp: <https://holistic.news/badanie-pisa-2018-polscy-uczniowie-maja-sukcesy-ale-czy-sa-szczesliwi/amp/>

¹² „Młodzi są zajęchani, co z tym robimy? Wnioski z projektu: Jesteśmy młodzi. O co nam chodzi?”. *Fundacja Szkoła z Klasą*. 2021 ; Dostęp: <https://www.humansnotrobots.net/mlodzi2021>

gorsetu regulacyjnego i nadzorczego nad szkołami (nadaktywność upolitycznionych kuratorów, pozbawianie kompetencji samorządów) oraz skrajnej ideologizacji szkoły. Od dawna rządzący pozostają też głusi na skandalicznie niskie wynagrodzenia w oświacie, czego efektem jest coraz powszechniejsze odchodzenie nauczycieli do szkół niepublicznych i w ogóle z zawodu, a tym samym pogłębianie nierówności w dostępie do edukacji.

Mamy do czynienia z systemem, który nie stawia w centrum wychowania i nauczania ani ucznia, ani nauczyciela – a dokumentację, testy i sprawozdania.

Z systemem, którego wciąż podstawę stanowi kontrola, zajmująca miejsce zaufania społecznego i wsparcia¹³. W zmieniającej się rzeczywistości zarówno kompetencje cyfrowe, jak i kompetencje miękkie – takie jak elastyczność, kreatywność, zdolność do pracy w grupie w otoczeniu wielokulturowym, umiejętność wyszukiwania informacji i ich weryfikacji, oraz samorozwoju – z roku na rok coraz bardziej zyskują i będą zyskiwać na istotności, co nie ma niestety wystarczającego odzwierciedlenia w systemie kształcenia nauczycieli i podstawach programowych z poszczególnych przedmiotów¹⁴; wojna w Ukrainie dodatkowo uwydatniła konieczność kształcenia w/w kompetencji. Perspektywicznie patrząc na edukacyjną rzeczywistość, nie ma wątpliwości, że oświata musi nadążyć za zmianami rzeczywistości, czasem powinna te zmiany projektować i kreować tak, by dawać człowiekowi matrycę do poznawczego oraz emocjonalnego ujęcia świata.

¹³ „Program budowy zaufania społecznego”. Fundacja Sztuka Media Film. 2018–2019 ; Dostęp: <https://www.szkoiazklasa.org.pl/wp-content/uploads/2019/09/program-budowy-zaufania-spoecznego-2019.pdf>

¹⁴ Opis Kompetencji Przyszłości w załączniku 1.

Jednakże ważne jest, by patrząc w przyszłość, nie rezygnować z dorobku ludzkości. Proponujemy zatem oprzeć edukację o filozofię, etykę, psychologię, kulturoznawstwo i religioznawstwo, historię kultury i cywilizacji, socjologię i ekonomię, które w odpowiednim połączeniu z naukami ścisłymi jak choćby: logiką i matematyką, fizyką, biologią, chemią, geografią, informatyką oraz nowoczesnymi technologiami, nie tylko staną się trampoliną do jak najlepszego opartego na naukowych podstawach rozumienia świata i zachodzących w nim zjawisk, ale także pomogą w zrozumieniu samego siebie, rozwoju empatii, akceptacji dla drugiego człowieka, rozwoju umiejętności miękkich i uwewnętrznienia uniwersalnych wartości, będących dziedzictwem ludzkości, a w szczególności cywilizacji zachodniej.

Zgodnie z naszą diagnozą, polska edukacja potrzebuje zasadniczych zmian, boryka się ona z szeregiem istotnych wyzwań, których obecna władza wydaje się nie dostrzegać, a którymi należy się natychmiast zająć.

Mamy świadomość, że realizacja celów, które zarysowane zostały w dokumencie, wymaga ponadpartyjnego konsensusu, obejmującego świadomą decyzję o konsekwentnym zwiększeniu w perspektywie wieloletniej nakładów finansowych z budżetu państwa na system edukacji, tak by nie przerzucić kosztów zmian na samorządy, lecz dać im narzędzia, także finansowe, do skutecznego działania w wielu wskazanych poniżej obszarach.

Wyzwanie 1.

Polska szkoła nie wyrównuje szans.

Szkoła to nie tylko instytucja, której zadaniem jest zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych, powinna ona również wyrównywać i redukować istniejące nierówności ekonomiczne i społeczne między dziećmi. Szereg analiz wskazuje, że w Polsce w tym zakresie jest jeszcze wiele do zrobienia, a pandemia tylko pogorszyła tę sytuację¹⁵.

Z raportu PIE wynika, że „różnice (edukacyjne) między głównymi ośrodkami miejskimi w województwie a rejonami z jedynie mniejszymi miejscowościami są spore. Średnia ogólna różnica w zdawalności matury wynosi ponad 9 pkt. proc.”¹⁶. Dodatkowo w **ostatnim czasie znacznie wzrósł odsetek uczniów uczęszczających do szkół niepublicznych**. Według raportu fundacji Our Kids, w latach 2014–2018 liczba uczniów w szkołach niepublicznych wzrosła o 30 proc.¹⁷. Uczęszcza do nich już ponad 7 proc. uczniów i uczennic¹⁸, a w dużych miastach ten odsetek jest aż dwucyfrowy. Podobnie coraz większa liczba uczniów korzysta z płatnych zajęć dodatkowych. **Za rządów PIS aż dwukrotnie – z 14 do 32 proc. – wzrósł odsetek rodziców, którzy zapewniają swoim dzieciom korepetycje.** Najczęściej korzystają

¹⁵ „**Szkoły w czasach pandemii**”. Najwyższa Izba Kontroli. 02/2022 ; Dostęp: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/szkoły-w-czasach-pandemii.html>

¹⁶ **Tygodnik Gospodarczy PIE. Polski Instytut Ekonomiczny. 28/2021** ; Dostęp: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/07/Tygodnik-Gospodarczy-PIE_28-2021.pdf?msclid=c4019cafcf0f11ec83cd36c688c0cdda

¹⁷ „**Raport o szkolnictwie niepublicznym w Polsce**”. Our Kids Media. 2019 ; Dostęp: <https://www.ourkids.net/pl/pdf/2019-raport.pdf>

¹⁸ „**Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2020/2021**”. Główny Urząd Statystyczny. 2021 ; Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20202021,1,16.html?msclid=96dfbbc3cf2c11ec854b0015ffc50144>

z nich dzieci z dużych miast (ponad 500 tys. – w aż 55 proc., 100–500 tys. – 45 proc.)¹⁹.

Nie można mówić o wysokiej jakości kształcenia, jeśli wiele dzieci przychodzi do szkoły niedożywionych, obecnie zaś szkoła nie ma obowiązku zapewnienia wyżywienia uczniów. Jeśli to robi, wyżywienie jest co do zasady odpłatne. Zwolnieniem z opłat można objąć wyłącznie uczennice i uczniów z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. W praktyce, możliwość zapewnienia bezpłatnych posiłków zależy więc od zamożności gminy.

Wykluczenie komunikacyjne to istotny problem społeczny, który jeszcze pogłębiła pandemia²⁰. RPO podkreślił, że „wykluczenie transportowe mieszkańców mniejszych miejscowości to jeden z najczęściej podnoszonych problemów podczas spotkań regionalnych RPO w całej Polsce od 2015 r.”²¹. Dotyka ono także dzieci, które przez to mają ograniczony dostęp do edukacji. Samorządy mają obowiązek zapewnić bezpłatny transport uczennicom i uczniom szkół podstawowych, w przypadku, gdy ich droga do szkoły przekracza standardy ustawowe (3 km dla młodszych klas, 4 km dla starszych). Jednak jak wynika

¹⁹ „Ukryta prywatyzacja w polskiej edukacji – skala i zagrożenia”. Fundacja im. Stefana Batorego. 2019 ; Dostęp: <https://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Forum%20Idei/Komunikat%20z%20bardania%20prywatyzacji%20edukacji.pdf>

²⁰ „Transport – wyniki działalności w 2020 r.”. Główny Urząd Statystyczny. 2020 ; Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/transport-i-lacznosc/transport/transport-wyniki-dzialalnosci-w-2020-roku,9,20.html>

²¹ „Wykluczenie komunikacyjne w Polsce. RPO pisze list do ministra rolnictwa i rozwoju wsi”. Polska Times. 10/2021 ; Dostęp: <https://polskatimes.pl/wykluczenie-komunikacyjne-w-polsce-rpo-pisze-list-do-ministra-rolnictwa-i-rozwoju-wsi-problem-nasilil-sie-w-okresie-pandemii/ar/c1-15839959>

z raportu NIK, obowiązek ten jest wykonywany w sposób dalece odbiegający od doskonałości. Zauważono m.in. że „skontrolowane gminy niemal powszechnie – głównie ze względów ekonomicznych – rezygnowały z dowożenia dzieci i uczniów specjalnie do tego przystosowanymi autobusami szkolnymi, na rzecz autobusów kursujących w ramach przewozów regularnych”, a w co „trzeciej kontrolowanej gminie stan techniczny autobusów, którymi dowożono dzieci i uczniów, nie spełniał wymogów określonych przepisami”²².

W końcu nie można mówić o równości szans, gdy nadal są dzieci, które ze względu na niepełnosprawność mają ograniczony dostęp do edukacji. Łączna liczba dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) wynosi powyżej 115 tys.²³ Obecnie kształcenie osób z SPE odbywa się w Polsce na poziomie różnych ścieżek – zarówno w edukacji ogólnodostępnej, specjalnej jak i włączającej. Według raportu NIK z 2020 r. szkoły specjalne wspierają swoich uczniów w adaptowaniu się do dorosłego życia, jednak nie we wszystkich placówkach właściwie przebiega proces kształcenia i nie wszędzie zapewnione są odpowiednie warunki do nauki. Do RRO w latach 2014–2017 wpłynęły 162 sprawy dotyczące edukacji uczniów z niepełnosprawnościami w Polsce, w tym osiem dotyczyło nieprzyjęcia dzieci z niepełnosprawnościami do przedszkola lub szkoły. Dodatkowo w raporcie NIK zwrócono uwagę m.in. na to, że „nie zawsze włączano dzieci

²² „NIK o dowożeniu dzieci do szkół”. Najwyższa Izba Kontroli. 09/2016 ; Dostęp: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/infrastruktura/nik-o-dowozeniu-dzieci-do-szkol2.html>

²³ „Osoby niepełnosprawne w 2018 r.”. Główny Urząd Statystyczny. 12/2019. Dostęp: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/24/1/1/osoby_niepelnosprawne_w_2018.pdf

z niepełnosprawnościami do klas w sposób dający możliwość jak najlepszego funkcjonowania tych uczniów wśród pełnosprawnych rówieśników”²⁴.

Wyzwanie 2.

Polska szkoła nie wspiera kreatywności.

Polska szkoła nie kształci kompetencji miękkich, a zamiast rozwijać ciekawość świata czy chęć do eksperymentowania – „zabija” je²⁵. **W opinii samych nauczycieli²⁶ promowana jest nauka powierzchowna i schematyczna, a uczniowie boją się myśleć niestandardowo i działać kreatywnie.** Dominuje kształcenie „pod egzaminy”, ważny jest wyuczony wynik danego zadania, a nie proces dochodzenia do rozwiązania. W Globalnym Rankingu Konkurencyjności opublikowanym przez World Economic Forum w 2019 roku Polska zajęła 101. miejsce na świecie w kategorii jakości wykształcenia absolwentów oraz 97. w kategorii uczenia myślenia krytycznego²⁷. Połowa Polaków nie posiada podstawowych

²⁴ „Wspieranie kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnościami w ogólnodostępnych szkołach i przedszkolach”. Najwyższa Izba Kontroli. 10/2017 ; Dostęp: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/24/1/1/osoby_niepelnosprawne_w_2018.pdf

²⁵ „Raport z Narad Obywatelskich o Edukacji”... op.cit.

²⁶ „Szkoła dla innowatora. Kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych”. Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. 2018 ; Dostęp: <https://www.gov.pl/attachment/edd23c3b-ccab-405a-835b-5fad096cc4d3>

²⁷ „Global Competitiveness Report 2019”. World Economic Forum. 2019 ; Dostęp: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

umiejętności cyfrowych^{28,29}. Niska pozycja naszego kraju wynika z niskiej oceny strategii edukacyjnej i programów mających wspierać kształcenie umiejętności niezbędnych w przyszłości.

W obecnej szkole brakuje przestrzeni dla uczniowskiej twórczości opartej na projektach interdyscyplinarnych, modelu STEAME, Design Thinking czy różnych metodykach myślenia krytycznego. Przedmioty kreatywne, twórcze (takie jak plastyka, muzyka, wszelkie dodatkowe warsztaty praktyczne) są często traktowane w sposób lekceważący. Dominuje kult suchej, encyklopedycznej wiedzy, brakuje przeniesienia teorii na realne umiejętności i kształtowania postaw uczniów, skoncentrowanych na tworzeniu zamiast „odtworzeniu”.

Wyzwanie 3.

Polska szkoła nie zapewnia odpowiedniego wsparcia psychologicznego.

Zaburzenia psychiczne są w Polsce poważnym i niestety stale rosnącym problemem, szacuje się, że około 8 milionów Polaków ma problemy psychiczne³⁰.

Dzieci wymagających pomocy psychologiczno-psychiatrycznej z każdym kolejnym rokiem jest coraz więcej, a dostępność specjalistów jest znacznie

²⁸ „Individuals' level of digital skills”. Eurostat. 2019 ; Dostęp: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_sk_dskl_i&lang=en

²⁹ „Global Competitiveness Report 2020”. World Economic Forum. 12/2020 ; Dostęp: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>

³⁰ „Mamy epidemię depresji. ¼ Polaków ma zaburzenia psychiczne”. Wirtualna Polska abc zdrowie. 02/2019; Dostęp: <https://portal.abczdrowie.pl/mamy-epidemie-depresji-1-4-polakow-ma-zaburzenia-psychiczne>

ograniczona szczególnie w mniejszych miastach i wsiach³¹. Ponadto wysokie ceny wizyty u specjalisty są dla znacznej części społeczeństwa zaporą nie do przeskoczenia.

W obecnym systemie uczniowie zmuszeni są często do wybierania między nauką a pasją czy zabawą. **Co chwilę i w sposób nieuzasadniony zmieniające się podstawy programowe wydają się mieć jedną część wspólną: są przeładowane drobiazgową, encyklopedyczną wiedzą, w efekcie czego polski uczeń jest nieszczęśliwy, przepracowany, czuje się osamotniony.** Ponieważ polska szkoła nie uczy budowania relacji, ufności, nie kształci wystarczająco umiejętności nawiązywania znajomości czy przyjaźni, nie buduje poczucia własnej wartości i związanej z nią otwartości, co dobitnie wykazały wyniki wspomnianego wyżej raportu PISA 2018³². Jak słusznie zauważyli P. Staroń i P. Lęcki: „Jeden z najniższych wyników poziomu satysfakcji życiowej, samopoczucia oraz samozadowolenia wyraźnie wskazuje, że polska szkoła ma problem z nauką o szczęściu. Lepiej sobie radzi z nauką o strachu, obsesyjnie skupiając swoją uwagę na osiągnięciach, testach i egzaminach. Nic dziwnego, że z taką szkołą uczniowie nie czują związku, na co wskazuje bardzo niski stopień poczucia przynależności do szkoły. W tych kategoriach zajmujemy odpowiednio 2. i 3. miejsce w Europie. Od końca”³³.

³¹ „System kompleksowej i skoordynowanej opieki psychologiczno-psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży na obszarze woj. zachodniopomorskiego – program pilotażowy”. **Strategie 2050** ; Dostęp: <https://strategie2050.pl/wp-content/uploads/2021/10/System-kompleksowej-i-skoordynowanej-opieki-psychologiczno-psychiatrycznej-.pdf>

³² „PISA 2018 results. Volume 1,2 and 3”. **Programme for International Student Assessment. 2018** ; Dostęp: https://www.oecd.org/Pisa/Combined_Executive_Summaries_PISA_2018.Pdf?msclid=f9b234b3cf1611ec83c6bd3998719801

³³ „Badanie PISA 2018. Polscy uczniowie mają sukcesy – ale czy są szczęśliwi?”. **Holistic.news. 2018** ; Dostęp: <https://holistic.news/badanie-pisa-2018-polscy-uczniowie-maja-sukcesy-ale-czy-sa-szczesliwi/amp/>

Należy podkreślić, że istnieje wiele czynników, które niszczą życie psychiczne młodego człowieka, jak choćby atmosfera niepewności i lęku – związana m.in. z pandemią i edukacją zdalną, trwającą wojną w Ukrainie, jak i systemową dyskryminacją osób LGBT+ (Polska po raz trzeci zajęła ostatnie miejsce w Europie w rankingu ILGA-Europe – najważniejszym międzynarodowym rankingu, który mierzy poziom równouprawnienia osób nieheteronormatywnych³⁴). NFZ³⁵ podaje, że liczba pacjentów poniżej 18 r.ż., którym udzielono świadczenia z rozpoznaniem zaburzeń depresyjnych – głównym lub współistniejącym, niezależnie od rodzaju świadczeń – rośnie z roku na rok. Wzrost jest dramatyczny: z 5 958 w roku 2010 do 14 458 w roku 2019. W roku 2020 tylko do końca czerwca było 8970 osób. Co ważne – dane te nie obejmują gabinetów prywatnych. W 2021 roku podjęto próbę samobójczą dokładnie 1496 dzieci i nastolatków. Niestety, aż 127 z tych prób zakończyło się śmiercią. W porównaniu do roku 2020 nastąpił 77 proc. wzrost (!) zachowań samobójczych wśród młodzieży³⁶. Do tego należy dodać fakt dramatycznej sytuacji osób LGBT+: 7 na 10 nastolatków LGBT+ w Polsce doświadcza przemocy, a w wyniku tego 50 proc. nastoletnich osób LGBT+ mierzy się z objawami depresji, a 70 proc. ma myśli samobójcze³⁷. Dodatkowo w **szkołach brakuje systemowego monitoringu zjawiska przemocy, co skutkuje brakiem**

³⁴ Kampania Przeciw Homofobii zaznacza: „Gorsze od Polski noty zajęło już tylko 5 krajów (...) – Białoruś, Rosja, Armenia, Turcja i Azerbejdżan”. Dostęp: <https://kph.org.pl/ilgaeurope2022/>

³⁵ „Liczba pacjentów Liczba pacjentów, którym udzielono świadczenia z rozpoznaniem depresji oraz liczba specjalistów psychiatrii dzieci i młodzieży wykazana do umów”. Portal ezdrowie. 2020 ; Dostęp: <https://ezdrowie.gov.pl/portal/home/badania-i-dane/zdrowe-dane/zestawienia/liczba-pacjentow-ktorym-udzielono-swiadczenia-z-rozpoznaniem-depresji>

³⁶ „Raport dotyczący zachowań samobójczych wśród dzieci i młodzieży za lata 2012–2021”. Życie warte jest rozmowy. 2021 ; Dostęp: <https://zwjr.pl/artykuly/raport-dotyczacy-zachowan-samobojczych-mlodziezy>

³⁷ „Jesteś osobą LGBT+? Masz w nas sojuszników!”. Fundacja dajemy dzieciom siłę. 02/2021 ; Dostęp: <https://fdds.pl/o-fundacji/co-nowego-w-fundacji/jestes-osoba-lgbt-masz-w-nas-sojusznikow.html>

kompleksowego podejścia do przeciwdziałania różnym formom, w jakich przemoc się przejawia.

Mimo ogromnej potrzeby, zwłaszcza w sytuacji postpandemicznej, w placówkach brakuje odpowiedniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Nie wszystkie placówki oświatowe – głównie ze względów finansowych – mogą pozwolić sobie na zatrudnienie psychologa czy organizację zajęć rozwijających kompetencje emocjonalne i społeczne. Według Fundacji na rzecz Praw Ucznia w 2020 roku na ok. 20 tys. szkół w Polsce było ich zatrudnionych jedynie ok. 10,8 tys.³⁸. Kontrola NIK przeprowadzona w roku szkolnym 2020/2021³⁹ jednoznacznie wskazuje, że zajęcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej nie były organizowane dla wszystkich uczniów, którzy mieli takie wskazania, bądź były organizowane w niewłaściwy sposób. Według statystyk OZZP⁴⁰, psychologowie są zatrudnieni w 6 na 10 szkół. Zbyt mało jest również poradni psychologiczno-pedagogicznych, co skutkuje długim oczekiwaniem na pierwsze badanie psychologiczne w tej placówce (20 dni) oraz cykliczną terapię (44 dni)⁴¹.

³⁸ „Poznaj projekt”. Fundacja na rzecz praw ucznia. 2021; Dostęp: <https://ustawa.prawaucznia.p/poznaj-projekt/>

³⁹ „NIK o organizacji pracy nauczycieli w szkołach publicznych – część I”. Najwyższa Izba Kontroli. 09/2021 ; Dostęp: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-organizacji-pracy-nauczycieli-w-szkolach-publicznych-czesc-i.html>

⁴⁰ Ogólnopolski Związek Zawodowy Psychologów.

⁴¹ „Badanie przekonań środowiska psychologów na temat ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym”. OGCP. 02/2020 ; Dostęp: <https://www.ozzp.org.pl/images/do-pobrania/Raport-OZZP-Badanie-przekonan-srodowiska-psychologow-na-temat-usatawy-o-zawodzie-psychologa-i-samorzadzcie-zawodowym-psychologow.pdf>

Wyzwanie 4.

Polska szkoła niewłaściwie uczy o przyrodzie i złożoności współczesnego świata, a w konsekwencji nie buduje świadomości klimatycznej oraz bagatelizuje problem globalnego ocieplenia.

Wśród ludzi młodych, a więc tych, którzy będą w największym stopniu w ciągu swojego życia narażeni na konsekwencje kryzysu klimatycznego, jego świadomość jest relatywnie niska. Badania pokazują, że wielu młodych Polaków wciąż myli podstawowe pojęcia takie jak zanieczyszczenie powietrza (smog) i zmiana klimatu. Mylona jest edukacja proekologiczna bazująca na kształtowaniu postaw prośrodowiskowych, z edukacją na miarę potrzeb XXI wieku, czyli uczącą relacji klimatyczno-przyrodniczych, ukierunkowaną na adaptację do zmian oraz na szukanie rozwiązań związanych ze zrównoważonym rozwojem, który determinuje nasze istnienie w przyszłości. W społeczeństwie wciąż niewielka jest świadomość, że skończyły się czasy, w których mieliśmy nieograniczony dostęp do dóbr⁴². Młodzi ludzie wiedzą o klimacie i jego zmianach w dużej mierze, bo aż w ponad 50 proc. przypadków, czerpią z portali informacyjnych, i w niemal 50 proc. z mediów społecznościowych, a tylko w 25 proc. ze szkoły⁴³. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy jest niewystarczające uwzględnienie tej tematyki

⁴² „Można panikować”. Reż. Ramsey JL. 2020 ; Dostęp: <https://www.youtube.com/watch?v=osm5vyJjNY4>

⁴³ „Badanie świadomości młodzieży i młodych dorosłych w polsce na temat zmiany klimatu”. Centrum Edukacji Obywatelskiej. 2020 ; Dostęp: <https://ekologia.ceo.org.pl/lplanet4all/aktualnosci/badanie-swiadomosci-mlodziezy-i-mlodych-doroslych-w-polsce-na-temat-zmiany>

w podstawach programowych i programach nauczania z poszczególnych przedmiotów.

Wyzwanie 5.

W polskiej szkole kompetencje obywatelskie są marginalizowane. Polska szkoła jest nadmiernie zideologizowana, a wolność sumienia i wyznania są naruszane.

Wciąż zbyt duży wpływ na polską edukację ma polityka partyjna, w wyniku czego jest ona nadmiernie zideologizowana i coraz bardziej zamknięta na inność. Każda kolejna władza wprowadza do podstawy programowej z różnych przedmiotów wygodne dla siebie treści. Choć Polska jest sygnatariuszem dokumentów Rady Europy i Unii Europejskiej, dotyczących edukacji obywatelskiej, to nie zajmuje ona ważnego miejsca w praktyce szkolnej. Dobitnie widać to w analizach prof. Violetty Kopińskiej⁴⁴, zdaniem której szkoła nie zakłada rozwijania umiejętności w zakresie partycypacji obywatelskiej ani w podstawach programowych, ani w konstrukcji prawnej samorządu uczniowskiego. Zakłada jedynie przekazywanie wiedzy na ten temat; uczy o demokracji, a jednocześnie nie praktykuje demokracji. Sytuacja będzie jeszcze trudniejsza wraz z wejściem w życie nowego przedmiotu „Historia i Teraźniejszość”, który *de facto* eliminuje edukację obywatelską oraz likwiduje wiedzę o społeczeństwie na poziomie podstawowym (tylko niewielka część treści tego przedmiotu włączona zostanie do HiT).

⁴⁴ „Szkoła jako miejsce edukacji antyedukacji obywatelskiej”. Kopińska V.. 2020 ; Dostęp: <http://mlodzi2018.pl/files/raport9.pdf>

Zbyt duży nacisk kładzie się w szkole na nauczanie religii – obecnie w 8-letnim cyklu nauczania jest 608 godz. lekcji religii. To więcej niż historii (342 godz.), geografii i biologii (po 190 godz.) czy chemii i fizyki (po 152 godz.) i trochę mniej niż języków obcych (722 godz.)⁴⁵. Koszty organizacji nauczania religii w szkołach, w związku z niską subwencją oświatową, są w zdecydowanej większości pokrywane przez organy prowadzące, którymi najczęściej są samorządy. Zajęcia z etyki nadal odbywają się w zdecydowanej mniejszości szkół (mniej niż 10 proc.)⁴⁶, pomimo stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka już w 2002 r., że Polska narusza zakaz dyskryminacji oraz wolność sumienia i wyznania przez brak powszechnego dostępu uczniów do zajęć z etyki⁴⁷.

Jeszcze gorzej wyglądają statystyki dotyczące nauczania filozofii, która od 2009 roku jest fakultatywnym przedmiotem maturalnym i może być nauczana w liceach jako nieobowiązkowy przedmiot rozszerzony⁴⁸. W wyniku zmian z 2017 roku filozofia może być też nauczana na poziomie podstawowym w I klasie szkoły ponadpodstawowej, jeśli szkoła podejmie taką decyzję – szkoła wybiera bowiem jeden przedmiot spośród: plastyki, muzyki i filozofii. Aktualnie filozofia – po

⁴⁵ „**Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół**”. **Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 04/2019** ; Dostęp: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000639/O/D20190639.pdf>

⁴⁶ „**Wiemy, w ilu szkołach można uczyć się etyki. Tak mało nie było ich od lat**”. **TVN24. 12/2019** ; Dostęp: <https://tvn24.pl/polska/lekcje-etyki-w-szkolach-maleje-liczba-szkol-w-ktorych-mozna-sie-uczyc-etyki-ra995481-2616114>

⁴⁷ „**Sprawa Grzelak przeciwko Polsce. Wyrok**”. **Europejski Trybunał Praw Człowieka. 06/2010** ; Dostęp: https://trybunal.gov.pl/uploads/media/Sprawa_Grzelak_przeciwko_Polsce__skarga_nr_7710_02___wyrok_z_15_czerwca_2010_r..pdf

⁴⁸ „**Nauczanie filozofii na III i IV etapie edukacyjnym**”. **Instytut Badań Edukacyjnych. 06/2015** ; Dostęp: <http://produkty.ibe.edu.pl/docs/raporty/ibe-raport-nauczanie-filozofii.pdf>, s. 2.

dodaniu tych szkół, które w wyniku ostatniej reformy wprowadziły filozofię na poziomie podstawowym – jest nauczana w 1100 szkołach⁴⁹. Niestety ten niemal 6-krotnie zwiększony wynik nie jest satysfakcjonujący, ponieważ wybór pomiędzy takimi dyscyplinami jak plastyka, muzyka i filozofia zakrawa na absurd – są one przecież zupełnie odrębnymi dziedzinami nauki i sztuki. Nie można doprowadzać do sytuacji, w której młody człowiek ma możliwość edukacyjnego doświadczenia tylko jednej spośród nich, najczęściej wybranej zupełnie arbitralnie. Ponadto ten osobliwy, wybierany jako jeden z trzech przedmiot, zastąpił funkcjonującą wcześniej wiedzę o kulturze (WOK).

Mimo że WOK był podobnie jak plastyka czy muzyka⁵⁰ nazywany tzw. „michałkiem”, przedmiotem „zapchajdziurą”, wielu nauczycieli i nauczycielek czyniło z niego fantastyczną trampolinę do uczenia zarówno wiedzy o kulturze, sztuce, jak i rozwijania kreatywności. Podstawa programowa wiedzy o kulturze była skoncentrowana wokół domeny sztuki, jednakże umożliwiała także realizację zajęć dotyczących międzykulturowości. A to i tak stanowiło kroplę w morzu potrzeb, gdyż edukacja międzykulturowa, w powiązaniu z edukacją globalną, jest w naszych czasach fundamentalna, a po doświadczeniu inwazji Rosji na Ukrainę absolutnie konieczna. **W polskim systemie nauczania zajęć z edukacji międzykulturowej niezwykle brakuje, podobnie jak brakuje prowadzonej na szeroką skalę edukacji społecznej czy obywatelskiej.**

⁴⁹ „Niespodziewany efekt reformy edukacji. Ponad tysiąc szkół z filozofią”. TVN24. 02/2020 ; Dostęp: <https://tvn24.pl/polska/filozofia-w-szkolach-po-reformie-edukacji-jest-jej-wiecej-4135115>

⁵⁰ „Dlaczego tak ważne są tzw. "michałki" i jak poważny błąd popełniamy, nie doceniając ich”. Budząca się szkoła. 05/2019 ; Dostęp: <https://www.facebook.com/budzacasieszkola/posts/2336717183056097/>

Wyzwanie 6.

Polska szkoła w niewystarczający sposób prowadzi edukację zdrowotną.

Stan zdrowia dzieci w Polsce nie jest dobry, a pandemia ten stan jeszcze pogorszyła. Próchnica zębów, zniekształcenia kręgosłupa, wady stóp i kolan oraz otyłość i nadwaga należą do najczęstszych problemów zdrowotnych wśród dzieci i młodzieży. Próchnicę zębów ma już 76 proc. pięcioletków, 90 proc. siedmioletków i aż 94 proc. 18-latków⁵¹. Problemy ortodontyczne występują u 18 proc. dzieci powyżej 10 r.ż., a u 12 proc. dzieci w wieku od 6 do 13 lat konieczne jest usunięcie co najmniej jednego chorego zęba⁵². Zniekształcenia kręgosłupa oraz wady stóp i kolan dotyczą wg różnych źródeł od 50 do 60 proc. uczniów⁵³, a ok. 22 proc. młodzieży do 15 roku życia ma nadwagę/otyłość⁵⁴. Dodatkowo World Obesity Federation sygnalizuje, że do 2030 r. problem otyłości dotknie w naszym

⁵¹ „**Źródło: Puls Medycyny Stan zębów polskich dzieci wciąż niezgodny z zaleceniami WHO**”. Puls medycyny. 09/2019 ; Dostęp: <https://pulsmedycyny.pl/stan-zebow-polskich-dzieci-wciaz-niezgodny-z-zaleceniami-who-969326>

⁵² „**Próchnica wśród dzieci – przerażająca statystyka**”. infodent24. 06/2021 ; Dostęp: <https://www.infodent24.pl/newsdentpost/prochnica-wsrod-dzieci-przerazajaca-statystyka,118477.html>

⁵³ „**NIK: Co najmniej połowa uczniów ma wady postawy. Na pomoc gmin rzadko mogą liczyć**”. Polska Times. 07/2020 ; Dostęp: <https://polskatimes.pl/nik-co-najmniej-polowa-uczniow-ma-wady-postawy-na-pomoc-gmin-rzadko-moga-liczyc/ar/c1-15090965>

⁵⁴ „**Nadwaga i otyłość wśród dzieci i młodzieży**”. Narodowe Centrum Edukacji Żywieniowej. 07/2018 ; Dostęp: <https://ncez.pzh.gov.pl/abc-zywienia/nadwaga-i-otylosc-wsrod-dzieci-i-mlodziezy/>

kraju prawie milion dzieci⁵⁵. Coraz więcej dzieci zmagają się z różnego rodzaju uzależnieniami, a szczególnie niepokojący jest wzrost odsetka dzieci uzależnionych od mediów cyfrowych.

Równolegle spada aktywność fizyczna dzieci. Porównując dane z lat 2014 i 2018 stwierdzono statystycznie istotne pogorszenie w poziomie intensywności aktywności fizycznej młodzieży⁵⁶. Odsetek nastolatków ćwiczących co najmniej 4 razy w tygodniu zmniejszył się z 40,5 proc. do 33,1. Wiąże się z tym także niepokojąco wysoki odsetek dzieci, które są zwalniane z lekcji wychowania fizycznego. Oferta dodatkowych zajęć sportowych skierowana jest głównie do dzieci bardziej utalentowanych, podczas gdy dzieci z wadami postawy lub/i otyłością/nadwagą oferty nie mają *de facto* wcale. Dostępność do infrastruktury sportowej nadal nie jest na poziomie, który pozwalałby na regularne uprawianie sportu w skali populacyjnej.

Według badań UNICEF mamy **w Polsce do czynienia z jednym z najwyższych wskaźników nierówności w obszarze dostępu do opieki zdrowotnej**, nasz kraj uplasował się dopiero na 33. pozycji (na 35 państw). Aż 47 proc. rodziców zwróciło uwagę na brak lub ograniczony dostęp do bezpłatnej opieki stomatologicznej, 31

⁵⁵ **„Do 2030 otyłość dotknie w Polsce prawie milion dzieci”**. Benefit systems. 10/2019 ; Dostęp: <https://www.benefitsystems.pl/o-nas/biuro-prasowe/komunikat/do-2030-otylosc-dotknie-w-polsce-prawie-milion-dzieci/>

⁵⁶ **„Zdrowie uczniów w 2018 roku na tle nowego modelu badań hbac”**. Instytut Matki i Dziecka. 2018 ; Dostęp: <https://imid.med.pl/files/imid/Aktualnosci/Aktualnosci/raport%20HBSC%202018.pdf>

proc. na brak lub niewystarczającą opiekę pielęgniarki w szkole, a według co 4. rodzica brakuje lub jest ograniczony dostęp do pomocy psychologicznej⁵⁷.

Wyzwanie 7.

Polska szkoła jest poddana nadmiernej kontroli i przesadnie zbiurokratyzowana.

Obecny paradygmat polskiej edukacji opiera się na przymusie, kontroli, ograniczeniu autonomii i wolności, oddziaływaniu za pomocą strachu, lęku i kar. Przyczyną tego stanu rzeczy jest system zarządzania oparty o kontrolę na linii dyrektor–kuratorium, dyrektor–nauczyciel czy nauczyciel–rodzic zamiast budowania relacji i wspólnoty opartej na zaufaniu i dialogu. Polscy nauczyciele, uwięzieni w kajdanach przepisów, biurokracji, procedur, regulaminów, rankingów i lęku przed kontrolą, zostali sprowadzeni do roli urzędników wypełniających dokumenty.

Nauczyciele, zamiast móc skupiać się na nauczaniu, wiele czasu poświęcają na wypełnianie drugorzędnej, często niepotrzebnej dokumentacji, co powoduje dodatkowe obciążenia i skupianie się nie na istocie nauczania, którą jest niewątpliwie relacja między uczniem a nauczycielem, a na biurokratycznych czynnościach, które utrudniają ich codzienną pracę⁵⁸. Połowię z nich zajmuje to od

⁵⁷ „Równe szanse dla dzieci. Nierówności w zakresie warunków i jakości życia dzieci w krajach bogatych”. UNICEF. 04/2016 ; Dostęp: <https://unicef.pl/co-robimy/publikacje>

⁵⁸ „MEN: Mniej papierów wymaganych przez dyrektora”. prawo.pl . 11/2019 ; Dostęp: <https://www.prawo.pl/oswiata/zespol-ds-likwidacji-biurokracji-w-szkole-odpowiedz-men,495962.html>

3 do 6 godzin tygodniowo, a co trzeciemu ponad 6 godzin⁵⁹. **Biurokracja to najczęściej wskazywana przez nauczycieli uciążliwość w pracy, dla 70 proc. z nich jest ona poważnym problemem⁶⁰**, ponadto aż 96,6 proc. osób biorących udział w Naradzie Obywatelskiej o Edukacji poparło postulat zmniejszenia biurokracji w szkołach⁶¹.

Wyzwanie 8.

Polska szkoła jest niedofinansowana, a nauczyciele nisko opłacani. Status zawodowy nauczycieli ulega od lat deprecjacji.

Wynagrodzenie nauczycieli z roku na rok coraz szybciej zbliża się do płacy minimalnej, a styczniu 2022 roku spadło poniżej minimalnej płacy w gospodarce, która wyniosła 3010 PLN brutto (wynagrodzenie nauczyciela stażysty to 2949 PLN brutto – od maja 2022: 3079 PLN brutto). W 2010 roku minimalne wynagrodzenie nauczyciela stażysty (z tytułem magistra) wynosiło ok. 6 proc. średniego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, w 2015 roku 58 proc., w 2021 roku 52 proc. – wynosząc 2.949 PLN brutto⁶². Z kolei jeśli odnieść minimalne wynagrodzenie nauczycielskie do minimalnego wynagrodzenia za pracę w gospodarce, dane są jeszcze bardziej szokujące – w 2010 roku wynosiło

⁵⁹ „Problem biurokracji w szkole jest poważny i trzeba go rozwiązać”. *Głos Nauczycielski*. 06/2019 ; Dostęp: https://glos.pl/e_artykuly/problem-biurokracji-w-szkole-jest-powazny-i-trzeba-go-rozwiazac

⁶⁰ „Nauczyciel w Polsce – pasja czy zawód? Raport o statusie nauczycieli w Polsce 2021”. Infor. 06/2021; Dostęp: <https://samorząd.infor.pl/sektor/edukacja/nauczyciele/5278228,Nauczyciel-w-Polsce-pasja-czy-zawod-Raport-o-statusie-nauczycieli-w-Polsce-2021.html>

⁶¹ „Raport z Narad Obywatelskich o Edukacji...op.cit. Protest z Wykrzyknikiem, Ja, Nauczyciel`ka. 2019 ; Dostęp: <https://www.naradaobywatelska.pl/>

⁶² Opracowanie własne na podstawie danych z obwieszczeń Głównego Urzędu Statystycznego oraz rozporządzeń MEN vs. Rozporządzenie MEN w sprawie minimalnego wynagrodzenia nauczycieli.

ono 149% płacy minimalnej, podczas gdy jedenaście lat później już tylko 105 proc.. **Przez ostatnią dekadę relatywna atrakcyjność płacowa zawodu nauczyciela (która i tak wcześniej nie należała do wysokich) zmalała więc znacząco.** Nie lepiej wygląda sytuacja, gdy porównamy zarobki polskich nauczycieli z innymi krajami. Pensja początkującego nauczyciela w Polsce to zaledwie 53 proc. średniej UE, plasuje nas to na 3. miejscu od końca. Mniej zarabiają tylko początkujący nauczyciele na Węgrzech i Łotwie⁶³.

Dodatkowo, **ramy płacowe są nadmiernie sztywne, przez co ponadprzeciętne zaangażowanie i wyniki najlepszych nauczycieli nie są docenione.** Brakuje odpowiedniego systemu motywacyjnego, **wsparcia nauczycieli w formie superwizji,** ale także tego dotyczącego rozwijania kompetencji pedagogiczno-psychologicznych, konsekwencją czego jest postępująca deprecjacja zawodu nauczyciela. Zjawisko to zauważono również w czasie Narady Obywatelskiej o Edukacji (95 proc. uczestników ankiety postulowała podwyższenie pensji nauczycieli)⁶⁴. **Niskie wynagrodzenie powoduje, że coraz więcej szkół boryka się z problemami kadrowymi** (tylko w tym roku szkolnym, w sierpniu tuż przed jego rozpoczęciem, brakowało 13 tysięcy nauczycieli)⁶⁵. Potwierdzają to także badania, z których wynika, że aż 46 proc. dyrektorów miało trudności ze znalezieniem nauczycieli do pracy⁶⁶. **Ponadto**

⁶³ „Education at a Glance 2021”. OECD Indicators. 2021 ; Dostęp: https://read.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2021_b35a14e5-en

⁶⁴ „Raport z Narad Obywatelskich o edukacji„Raport z Narad Obywatelskich o Edukacji... op.cit.

⁶⁵ „W dużych miastach brakuje nauczycieli.”. Gazeta Wyborcza. 08/2021 ; Dostęp: <https://wyborcza.pl/7,75398,27410043,w-duzych-miastach-brakuje-nauczycieli-13-tys-wakatow-w-calej.html>

⁶⁶ „NIK o organizacji pracy nauczycieli w szkołach publicznych – część I”. Najwyższa Izba Kontroli. 09/2021 ; Dostęp:

niedobór kadr zmusza dyrektorów do zatrudniania osób bez odpowiednich kwalifikacji, problem ten dotknął aż 16 proc. placówek skontrolowanych przez NIK⁶⁷. Słuszny gniew nauczycielek i nauczycieli wyrażony w strajku z 2019 roku został zignorowany przez rządzących, a strajkujący byli w rządowych mediach traktowani jak wrogowie publiczni, co negatywnie wpłynęło na kondycję i prestiż tej grupy zawodowej. **System finansowania oświaty w postaci „subwencji oświatowej”** (właściwie: „części oświatowej subwencji ogólnej”), **dotowany przez samorządy jak i „uzupełniany” z pieniędzy rodziców i nauczycieli, nie wystarcza na prowadzenie efektywnej nauki i zajęć rozwijających zainteresowania w dobrze wyposażonych klasopracowniach.**

<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-organizacji-pracy-nauczycieli-w-szkolach-publicznych-czesc-i.html> **Ponadto najtrudniej było pozyskać nauczycieli fizyki (33 proc.) i matematyki (32 proc.), nauczycieli chemii (24 proc.), języka angielskiego (20 proc.) i informatyki (18 proc.).**

⁶⁷ „NIK o organizacji pracy nauczycieli w szkołach publicznych – część I”... op.cit.

Cele i konkretne rozwiązania

Z powyższych diagnoz jasno wynika, że system polskiej oświaty dramatycznie niedomaga. Ażeby go uleczyć, potrzeba konkretnych zmian systemowych, prawnych i mentalnych. Wszelkie dotychczasowe analizy wskazują, że potrzebna jest zmiana istoty, a nie reforma struktury, natychmiastowa zmiana w punktach węzłowych, które stanowią esencję starego paradygmatu, takich jak rozumienie ocen, forma egzaminów, paski na świadectwach, mania rankingów i niezdrowa rywalizacja. **Fundamentalna zmiana paradygmatu to zmiana bazy wartości.** Za hasłami „uwolnić od przymusu” muszą stać wartości oparte na triadzie „zaufanie – wsparcie – dialog”, realizowanej jednocześnie w relacjach zarówno z dorosłymi, jak i z najmłodszymi odbiorcami. Zmiana ta musi dokonać się na przestrzeni pokoleń, a nie kadencji parlamentu, koniecznym jest zatem **ogólnonarodowe, ponadpartyjne porozumienie dotyczące edukacji dla przyszłości, oparte na rozszerzonych konsultacjach społecznych i debatach już na poziomie tworzenia projektów ustaw, co od momentu powstania inicjatywy Wolna Szkoła wydaje się jak najbardziej realne.** W dalszej części dokumentu przedstawiona zostanie lista konkretów dla wszystkich interesariuszy polskiej edukacji, które przyczynią się do jej odideologizowania, odbiurokratyzowania i unowocześnienia szkół. Co jest niezwykle istotne – wszystkie cele są absolutnie równoważne. **Jednocześnie mamy naturalnie pełną świadomość, że perspektywa czasowa ich wprowadzenia jest zróżnicowana: wśród proponowanych rozwiązań istnieją takie, które można wprowadzić w trybie natychmiastowym, ale są i takie, do których dojście będzie wymagało**

przynajmniej kilku lat. Drogę do tych długofalowych należy zatem rozpocząć równocześnie wraz ze wprowadzeniem tych natychmiastowych, gdyż skuteczność uzdrowienia systemu edukacji będzie możliwa tylko w realiach potraktowania ich holistycznie i równoważnie.

CELE:

- 1. Szkoła powinna łagodzić nierówności społeczne i ekonomiczne wśród dzieci. Dlatego proponujemy m.in. szkolny pakiet podstawowy dla równego startu.**
- 2. Szkoła powinna wyposażać uczniów w wiedzę i kompetencje przyszłości.** Pomagać im zaplanować własną przyszłość w ciągle zmieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej. Niezbędne jest nauczanie młodych ludzi tego, jak się uczyć oraz przygotować ich do tzw. *lifelong learning*, czyli uczenia się przez całe życie.
- 3. Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów.** Pedagog i psycholog oraz psychoedukacja, edukacja psychoseksualna i antydyskryminacyjna w każdej szkole. Szkoła powinna zapewniać uczniom zrozumienie procesów związanych z całokształtem ich życia psychicznego, tak aby przeciwdziałać dramatycznemu kryzysowi psychicznemu, którego doświadcza młode pokolenie.
- 4. Szkoła powinna wyposażać uczniów w rzetelną wiedzę związaną z katastrofą klimatyczną i ekosystemową** oraz wiedzę związaną z zasadami zrównoważonego rozwoju, która jest jednym z kluczowych wyzwań, przed którym staje ich pokolenie.

5. **Szkoła musi zachowywać pluralizm ideowy i być miejscem kształtowania postaw przyszłych obywateli demokratycznego państwa i członków społeczeństwa obywatelskiego.** Lekcje religii powinny być rzeczywiście fakultatywne, zaś lekcje filozofii połączonej z etyką i religioznawstwem obowiązkowe.
6. **Szkoła powinna uczyć dzieci, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie fizyczne, a ponadto zadbać o stan zdrowia i kondycję dzieci.**
7. **Trzeba oprzeć edukację** nie na kontroli, nadzorze i biurokracji, ale **na zaufaniu i obiektywnych standardach.** Dlatego upolitycznione kuratoria oświaty należy przekształcić w centra wsparcia oraz powołać niezależną Komisję Edukacji Narodowej. Ponadto należy odbiurokratyzować edukację i odchudzić podstawę programową oraz rozdzielić Ministerstwa Edukacji i Nauki.
8. **Chcemy zapewnić godne warunki pracy i płacy nauczycielkom i nauczycielom,** których pensje powinny sprawiać, że zawód ten będzie atrakcyjny i prestiżowy dla młodych ludzi. Nauczycielom należy pozwolić na większą niż obecnie autonomię, **zapewnić im superwizję jako formę wsparcia i rozwoju** oraz skrócić ścieżkę awansu zawodowego i stworzyć warunki ustawicznego rozwoju.

1. Szkoła dla równego startu

CEL: Szkoła powinna łagodzić nierówności społeczne i ekonomiczne wśród dzieci. Dlatego proponujemy m.in szkolny pakiet podstawowy dla równego startu.

Szkoła powinna łagodzić nierówności społeczne i ekonomiczne, przede wszystkim oferując dobrą edukację dla każdego, ale również cały pakiet **dodatkowego wsparcia**, który zapewni wszystkim uczennicom i uczniom coś więcej niż tylko dostęp do wiedzy. W tym celu proponujemy, na wzór np. krajów skandynawskich, szkolny pakiet podstawowy dla równego startu – czyli bezpłatny transport, wyżywienie i dostęp do podręczników.

Ponadto uważamy, że należy szczególną troską i wielopoziomowym wsparciem objąć szkoły i ich społeczność z obszarów wiejskich, a także tych znajdujących się w obszarach mniejszych szans w miastach. Należy dążyć do wyrównywania szans edukacyjnych między uczniami i do ograniczenia potrzeby korzystania z korepetycji.

Niektóre samorządy już dzisiaj zapewniają wszystkim dzieciom i młodzieży bezpłatny bilet uprawniający do przejazdów lokalną komunikacją publiczną. Uważamy, że należy dążyć, aby tego typu udogodnienie na terenie gminy, w której mieszka dziecko, było dostępne dla wszystkich uczniów. Ponadto wspólny posiłek w szkole powinien być dostępny dla wszystkich jako miejsce spotkania oraz integracji.

Badania wykazały, że czytanie dla przyjemności ma większy wpływ na sukces szkolny i życiowy dzieci niż ich pochodzenie socjoekonomiczne – zasypuje różnice kompetencyjne⁶⁸. Dlatego zmiany, które zostaną wprowadzone w systemie edukacji, będą kładły nacisk na uczenie czytania, rozwijanie pasji czytelniczej i podniesienie czytelnictwa. Oddziaływanie to musi być wielowymiarowe. Należy wspierać wszelkie organizacje i projekty w tym zakresie.

Kształcenie osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE) powinno, podobnie jak funkcjonuje to dziś, być dostępne równolegle w placówkach specjalnych, placówkach integracyjnych, placówkach wysokospecjalistycznych i placówkach ogólnodostępnych w ramach edukacji włączającej, z obowiązkiem zapewnienia dziecku jak najlepszych możliwości rozwoju, dostępem do odpowiednich środków dydaktycznych, programów nauczania i dobrze wykształconych w tym kierunku nauczycieli, a jeśli zachodzi potrzeba – także asystentów i nauczycieli wspomagających. **Kształcenie osób ze SPE w ramach edukacji włączającej wymaga przygotowania systemowego,** począwszy od kształcenia przyszłych nauczycieli, doskonalenia już pracujących, zapewnienia dostępu do odpowiednich środków dydaktycznych i infrastruktury, a także swobodnego dostępu do poradni psychologiczno-pedagogicznych. Istotnym jest, aby tworzyło ono spójną całość od wczesnego wspomagania i edukacji przedszkolnej do oferty dla dorosłych.

⁶⁸ „Do students today read for pleasure?”. OECD. 2011 ; Dostęp: <https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/48624701.pdf> , „Maria Deskur: Bez czytania nie ma cywilizacji”. ngo.pl portal organizacji pozarządowych. 07/2019 ; Dostęp: <https://publicystyka.ngo.pl/deskur-bez-czytania-nie-ma-cywilizacji>

Doświadczenie pandemii uświadomiło również skalę wykluczenia cyfrowego. **Powszechne posiadanie urządzeń i programów pozwalających na obecność w Internecie oraz umiejętność ich obsługi jest warunkiem funkcjonowania sprawiedliwego społeczeństwa.** Walka z ubóstwem cyfrowym z roku na rok będzie coraz większym wyzwaniem. Wykluczając dzieci z dostępu do świata wirtualnego, w którym żyją ich rówieśnicy, wypychamy je na margines współczesnego świata, dlatego należy podjąć wszelkie wysiłki, aby zminimalizować to zjawisko.

Proponujemy:

- **zapewnienie bezpłatnego wyżywienia:** gminy i powiaty muszą otrzymać, w ramach subwencji oświatowej, środki na zapewnienie bezpłatnego wyżywienia wszystkim uczennicom i uczniom. Będą temu towarzyszyć wytyczne zapewniające korzystanie wyłącznie ze zdrowej i w miarę możliwości lokalnej żywności. Ponadto należy kontynuować program wsparcia w zakresie tworzenia stołówek,
- **bezpłatny i bezpieczny transport do szkoły:** proponujemy, by każdy samorząd zaoferował dzieciom i młodzieży bezpłatny transport lub (gdy istnieje na terenie danej gminy lokalna komunikacja publiczna) bilet. Koszty zapewnienia darmowego transportu pokrywałaby dopłata do subwencji. Ponadto organy prowadzące szkoły powinny zapewnić wszystkim dzieciom z SPE transport odpowiednio do tego przystosowany,
- rozważyć, wzorem Francji, **wprowadzenie stref edukacji uprzywilejowanej**, aby w miejsca, gdzie nierówności edukacyjne są największe, takie jak

mniejsze miejscowości, szły większe nakłady finansowe m.in. na organizowanie dodatkowych zajęć językowych, czy na różnego rodzaju warsztaty etc.,

- **w celu ograniczenia wykluczenia cyfrowego: materiały, warsztaty i szkolenia dla nauczycieli w celu poszerzenia kompetencji cyfrowych**, dostępne w ramach „MEN24” oraz realizowane z NGO-sami; zajęcia rekompensujące ograniczenia i uzupełniające kluczowe deficyty z czasu pandemii; **wyposażenie szkół w niezbędny sprzęt i oprogramowanie**, a także zapewnienie szkole dostępu do szerokopasmowego łącza internetowego,
- **minimum 20 minut czytania na głos dziennie w czasie lekcji, „Tygodnie Czytania”**, organizowanie wizyt w lokalnej bibliotece i lekcje biblioteczne w szkole, organizację spotkań z autor(k)ami,
- **podręczniki dostępne w szkolnych bibliotekach** w liczbie odpowiadającej liczbie uczniów,
- **aby biblioteki** – ze względu na ich fundamentalną rolę w rozwoju jednostki i społeczeństwa⁶⁹ – **zostały objęte dodatkowym wsparciem finansowym**, by mogły stawać się mediatekami, umożliwiającymi wszystkim członkom i członkiniom społeczności szkolnej realizowanie dostępu do jak najszerzego horyzontu domen i form kultury⁷⁰,

⁶⁹ Gaiman N, „Why Our Future Depends on Libraries, Reading and Daydreaming: The Reading Agency Lecture”, The Reading Agency, London 2013.

⁷⁰ „Biblioteka – miejsce, które łączy ludzi. Agnieszka Halicka: Cicho tu nie jest...”. *Głos Nauczycielski*. 04/2022 ; Dostęp: <https://glos.pl/biblioteka-miejsce-ktore-laczy-ludzi-agnieszka-halicka-cicho-tu-nie-jest>

- **aby wielopoziomową wsparciem otoczyć także świetlice**, gdyż umożliwiając zanurzanie we wspólnym działaniu, odpoczynku, kreatywności i zabawie, będącymi fundamentami kultury i edukacji. Świetlice podobnie jak biblioteki powinny stawać się jednocześnie jednym z fundamentów życia szkoły, w ramach którego chętni mogliby rozwijać swoje pasje począwszy od grania w gry planszowe⁷¹ po wystawianie sztuk teatralnych,
- **przeprowadzenie przeglądów infrastruktury szkolnej w celu oszacowania i realizacji niezbędnych remontów/inwestycji** (w postaci np. budowy nowych placówek), jak również wyposażenie szkół w nowe pomoce dydaktyczne i tworzenie nowoczesnych, sprzyjających nauce przez doświadczenie pracowni przedmiotowych. Należy określić minimalne obowiązujące w całym kraju standardy lokalowe i wyposażenia różnych typów szkół oraz termin ich osiągnięcia przez wszystkie placówki publiczne, wskazując narzędzia wsparcia dla gmin,
- **wprowadzenie rocznego abonamentu na kulturę dla uczniów** finansowanego przez państwo na wzór rozwiązań francuskich oraz niedawno wprowadzonego „bonu turystycznego”. Beneficjent bonu mógłby wydać określoną kwotę na książki lub dostęp do instytucji kultury wg własnych preferencji. Dzieci z mniejszych ośrodków miałyby możliwość otrzymania również dofinansowania na podróż do instytucji kulturalnych,
- **umożliwienie absolwentowi szkoły podstawowej porozumiewanie się językiem angielskim w stopniu komunikatywnym** w zakresie sytuacji

⁷¹ „Jestem nauczycielem kompletnym”. *Rebel*. 04/2020. ; Dostęp: <https://www.wydawnictworebel.pl/pages/jestem-nauczycielem-kompletnym-1522.html>

codziennych, a po zakończeniu edukacji na poziomie ponadpodstawowym – płynnie, wykazując wysoki poziom samodzielności. Absolwent szkoły ponadpodstawowej powinien dodatkowo móc posługiwać się drugim językiem obcym w stopniu komunikatywnym⁷². Osiągnięcie tego będzie możliwe po łącznym wprowadzeniu proponowanych w tym dokumencie rozwiązań,

- **wspieranie kompetencji w zakresie wielojęzyczności**, szczególnie poprzez rozwój idei powszechnej dwujęzyczności z językiem angielskim,
- **zapewnienie w placówkach edukacyjnych osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, specyficznymi trudnościami w uczeniu się, w spektrum autyzmu, osobom z niepełnosprawnością, osobom zagrożonym niedostosowaniem społecznym – **środowiska pełnej integracji społecznej oraz warunków przygotowujących do samodzielnej egzystencji w życiu dorosłym**, dzięki łatwemu dostępowi do specjalistów szkolnych (pedagog, psycholog, logopeda), rzeczywistej i opartej na konkretach współpracy wszystkich nauczycieli uczących w danym zespole klasowym i współpracy z rodzicami danego ucznia,
- **zapewnienie rzeczywistej wolności wyboru rodziców/opiekunów w doborze placówki dla swojego dziecka**, bez znaczenia, czy będzie to placówka o charakterze integracyjnym i ogólnodostępnym, czy też instytucja skierowana tylko dla osób z SPE. W tym celu należy dążyć do

⁷² Nowoczesne kształcenie na studiach filologicznych oraz efektywne doskonalenie zawodowe nauczycieli wyposaży nauczających w nowatorskie narzędzia oraz niezbędne kompetencje do planowania procesu dydaktycznego, opartego oprócz tradycyjnych form na strategii kształcenia wyprzedzającego, z wykorzystaniem przestrzeni cyfrowej. Dzięki temu zwiększy się czas kontaktu z językiem obcym, wzrośnie motywacja oraz efektywność nauczania.

ściślej współpracy i zapewnienia wsparcia specjalistów dla rodziców i opiekunów prawnych osób z SPE,

- **poprawę jakości działań planowanych w Indywidualnych Programach Edukacyjno-Terapeutycznych (IPET).** Zagadnienia związane z niepełnosprawnościami powinny być szczególnym przedmiotem uwagi wychowawców klas podczas (według aktualnie obowiązującej klasyfikacji przedmiotów szkolnych) lekcji wychowawczych, na zajęciach filozofii, etyki, WOS-u oraz poprzez realizację bardzo dobrze działających projektów integracyjnych, czyli żywych bibliotek⁷³,
- **szczególna opieka nad dziećmi z chorobami przewlekłymi** – włączanie ich w społeczność szkolną, umożliwienie jak najpełniejszego udziału w procesie nauczania, uwrażliwianie otoczenia na ich potrzeby, ale także zapewnienie odpowiedniej opieki i bezpieczeństwa, poprzez organizację pogadanek, warsztatów ze specjalistami (lekarz, pielęgniarka, pedagog, psycholog), ale również stworzenie odpowiednich warunków dla funkcjonowania tych dzieci w szkole np.: pokój do wypoczynku, łatwy dostęp do psychologa, objęcie szczególną pomocą psychologiczną na terenie szkoły,
- **upowszechnienie wychowania przedszkolnego** poprzez niwelowanie różnic i dysproporcji w dostępie do przedszkoli między dziećmi z dużych miast oraz małych miejscowości i wsi. Należy dokonać szczegółowej diagnozy i weryfikacji obszarów, w których dostępność przedszkoli jest najniższa i wesprzeć je, choćby poprzez możliwość pozyskania dotacji w odpowiedniej wysokości,

⁷³ **Projekt Obywatelski.** Dostęp: <http://zywabiblioteka.pl/>

- **opracowanie i wprowadzenie podstawy programowej dla uczniów i uczennic ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi opartej na podstawie kształcenia ogólnego, ale dostosowanej do ich możliwości percepcyjnych,** a także rezygnację z egzaminów kończących szkołę dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną i umożliwienie im nauki w szkołach ponadpodstawowych (nauczanie specjalne na poziomie zawodowym powinna realizować przynajmniej jedna szkoła w powiecie), które odbywałoby się w dużej mierze w trybie warsztatowym,
- **zapewnienie odpowiednich form i środków nauczania języków mniejszości i języka regionalnego,** a także promowanie ich jako wyrazu bogactwa kulturowego sprzyjającego budowaniu tożsamości kulturowej⁷⁴. Minister właściwy ds. oświaty powinien odgrywać istotną rolę w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, a nie stawać po stronie przeciwników respektowania prawa do nauki własnego języka⁷⁵,
- **działania prowadzących do rezygnacji z rankingów szkół,** w których pod uwagę brane są jedynie wyniki egzaminów czy sukcesy w olimpiadach (począwszy od rozmów z podmiotami je przeprowadzającymi). Alternatywą może i powinno być tworzenie rankingów uwzględniających także i przede wszystkim Edukacyjną Wartość Dodaną, poziom dobrostanu, inkluzywności

⁷⁴ Niezbędne jest respektowanie ratyfikowanej przez Polskę w 2009 r. Europejskiej Karty Języków Regionalnych i Mniejszościowych z 1992 r., ale przede wszystkim art. 35 Konstytucji RP, który stanowi, że „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury”.

⁷⁵ Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 2005 r. precyzuje, że jednym z celów państwa jest „zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, zachowanie i rozwój języka regionalnego”.

i bezpieczeństwa (świetnym przykładem już realizowanym jest Ranking Szkół LGBTQ+⁷⁶) oraz inne wskaźniki (np. uwzględniające, na ile placówka realizuje cele zrównoważonego rozwoju).

⁷⁶ Mapa równości. Dostęp: <https://maparownosci.pl/>

2. Edukacja proinnowacyjna

CEL: Szkoła powinna wyposażać uczniów w wiedzę i kompetencje przyszłości. Pomagać im zaplanować własną przyszłość w ciągle zmieniającej się sytuacji gospodarczej i społecznej. Niezbędne jest nauczanie młodych ludzi tego, jak się uczyć oraz przygotowanie ich do tzw. *lifelong learning*, czyli uczenia się przez całe życie.

Priorytetowym zadaniem polskiej edukacji powinno być kreowanie i kształtowanie uniwersalnych/interdyscyplinarnych kompetencji przyszłości (tzw. 4K: kooperacja – praca w zespole, komunikacja, kreatywność oraz krytyczne myślenie), dostosowanych do przyszłego rynku pracy (szczególnie w obszarach zarządzania rozwiązywaniem złożonych zagadnień dotyczących cyfryzacji, robotyki, automatyzacji), zachęcanie do eksperymentowania, uczenia się zarówno na sukcesach, jak i niepowodzeniach, a tym samym rozwijanie elastyczności myślenia i działania.

Nauczanie powinno zostać zastąpione przez aktywne uczenie się, budowanie relacji, rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego. Nauka powinna odbywać się przez wspólne doświadczanie i zabawę. **Zajęcia szkolne powinny mieć wymiar bardziej praktyczny i projektowy, co wpłynie na stopniowe unowocześnianie polskiego systemu edukacji, zwiększy jego innowacyjność oraz orientację na nabywanie umiejętności, zamiast encyklopedycznej wiedzy.**

KOMPETENCJE PRZYSZŁOŚCI

O kompetencjach przyszłości mówi się i pisze wiele. Bardzo często można spotkać sposoby ich podziału i klasyfikacji. Jednakże aby je dobrze zrozumieć, trzeba zacząć od bazy. Dobrym tropem jest informacja zawarta w dziele „21 lekcji na XXI wieku” stworzonym przez Yuvala Noaha Harariego, który podkreśla, że jeszcze nigdy w historii tak naglące nie było... samopoznanie, co uzasadnia w kontekście epoki cyfrowej, w której żyjemy. I to prowadzi Harariego bezpośrednio do wymienienia tego, co powinno być najważniejsze w edukacji: „zdolność radzenia sobie ze zmianą, uczenia się nowych rzeczy i zachowywania równowagi psychicznej w nieznanych sytuacjach”. Doskonale koresponduje to z koncepcją Insigniów Przyszłości zaprezentowaną przez eksperta Polski 2050 w dziedzinie edukacji, Przemka Staronia, którą pierwszy raz przedstawił w postaci artykułu w „Newsweek Psychologia”⁷⁷, a po rozpoczęciu pandemii, w pierwszych dniach edukacji zdalnej, rozszerzył w ramach bloga Sektor 3.0⁷⁸. Młody człowiek musi zostać nauczony trzech bazowych, fundamentalnych metakompetencji:

uczenia się, czyli nabywania nowych umiejętności, dzięki temu uczeń i uczennica nauczy się wszystkiego, co mu kiedykolwiek i gdziekolwiek będzie potrzebne, od krzesania ognia po programowanie, kodowanie i pilotowanie statkiem kosmicznym. Digitalizacja, cyfryzacja, rozwój robotyki i medycyny, to wszystko wpływa na to, że rynek pracy zmienia się w zawrotnym tempie, a etat na całe życie będzie należał do rzadkości. A to zmusza nas, by **uczyć się, jak się... uczyć i szybko nabywać nowych umiejętności**. Świat i rynek pracy będą zmieniać się w coraz szybszym tempie, dlatego szkoła musi uczyć uczenia się oraz radzenia sobie z funkcjonowaniem w zmieniających się realiach. Dzięki tym umiejętnościom uczeń szybciej i sprawniej odnajdzie się w nowym środowisku i będzie potrafił przystosować się do

⁷⁷ „Insignia Przyszłości”. Newsweek. 12/2018; Dostęp: <https://www.newsweek.pl/wiedza/psychologia/insygnia-przyszlosci/fd2drgl>

⁷⁸ „Narzędzia do efektywnej nauki online – radzi Przemek Staroń”. Sektor 3.0. 04/2020 ; Dostęp: <https://sektor3-0.pl/blog/narzedzia-do-efektywnej-nauki-online-radzi-przemek-staron/>

zmieniających się warunków i płynnej rzeczywistości. A to przecież kluczowe dla przyszłego pracownika, które będzie traktować świat i nowych ludzi w swoim otoczeniu z naturalną ciekawością i otwartością. A tym, z czego składa się umiejętność uczenia się umiejętności, jest chęć nauczania się czegoś nowego, poczucie, że „w ogóle mogę się tego nauczyć”, i sama technika uczenia się. I na tym warto się skupić: **wzbudzaniu pragnienia, dawaniu poczucia mocy i wskazywaniu metod.**

myślenia – jest podstawą ludzkiego funkcjonowania, umożliwiającą odnalezienie się w świecie. Ważne jest, aby pobudzać sam proces myślenia, ale na tym nie poprzestać. Fundamentalne bowiem części tej umiejętności to **myślenie krytyczne** i **myślenie kreatywne**. Myślenie krytyczne pozwala skupić się na faktach i oddzielić je od fake newsów, daje narzędzia do badania rzetelności informacji i weryfikacji faktów. Myślenie kreatywne to myślenie wychodzące poza schematy i dostrzegające wielość rozwiązań, pozwalające stawiać nowe pytania, określać nowe problemy i znajdować ich rozwiązania – problemy bardziej złożone niż te, nad którymi dziecko pochyla się na sprawdzianie.

komunikacji – a dokładnie komunikacji intrapersonalnej i interpersonalnej. Komunikacja intrapersonalna to rozumienie siebie samego, swoich emocji, mocniejszych i słabszych stron, a komunikacja interpersonalna obejmuje funkcjonowanie w relacjach z innymi ludźmi, od skali mikro po skalę makro. Tylko człowiek, który rozumie naturę emocji, kontaktuje się ze swoimi uczuciami, pozwala im istnieć, dopuszcza je do siebie, nie tłumi ich, nie projektuje na innych, jest w stanie w pełni porozumieć się, żyć i współpracować z drugim człowiekiem.

Na tej bazie „zbudowane są” wszystkie wymieniane konkretne umiejętności i kompetencje (np. umiejętność biegłego posługiwania się językiem obcym, która jest naturalną konsekwencją insygnium komunikacji). Poniżej prezentujemy najważniejsze z nich:

Zdolność rozróżnia faktów od opinii, umiejętność weryfikowania informacji. Analizowanie obszernych, zmiennych i różnorodnych zbiorów danych (Big Data⁷⁹).

Żyjemy w czasach panującego **szumu informacyjnego**. Natłok wiadomości będzie postępował, dlatego należy położyć szczególny nacisk na: krytyczną analizę tekstów medialnych (od twittów i newsów telewizyjnych po długie formy publicystyczne), rozróżnianie faktów od opinii, selekcję informacji i weryfikację rzetelności źródeł, z których one pochodzą. Jest to także działanie wspierające bezpieczeństwo narodowe, ponieważ w XXI w. trzeba liczyć się z zagrożeniami w cyberprzestrzeni, czego bezpośrednim dowodem jest obecna sytuacja w Ukrainie⁸⁰.

Kompetencje językowe

Globalizacja – to słowo zdominowało dwie pierwsze dekady XXI wieku. Będziemy coraz intensywniej współpracować z zagranicznymi partnerami czy współpracownikami, których rodzimym językiem nie będzie język polski. Przedsiębiorcy już teraz wskazują **znajomość języków obcych lub dyplomy zagranicznych uczelni jako najcenniejsze punkty w CV**. Dlatego polska szkoła powinna kłaść jeszcze większy nacisk na nauczanie języków obcych – po szkole podstawowej każdy uczeń powinien osiągnąć bazowe kompetencje z języka angielskiego, po szkole ponadpodstawowej powinien porozumiewać się już swobodnie zarówno w mowie i piśmie, dodatkowo posługiwać się drugim językiem obcym w stopniu komunikatywnym. Wymaga to także jak najszerszego kontekstu kulturowego w uczeniu się języka. Tak realizowana nauka języków obcych szczególnie wspiera budowanie otwartości na inne kultury oraz wykształcanie się bardziej empatycznej postawy.

⁷⁹ **„Czym jest big data”. Sektor 3.0. 08/2020** ; Dostęp:

https://sektor3-0.pl/blog/czym-jest-big-data/?gclid=Cj0KCQiA09eQBhCxArisAAYRiyk3CVZHJytzasvopwF6TAB3yzYmOuZnfbQ3OsHfPIDEucRjJNeQzoaAiVeEALw_wcB

⁸⁰ **„Media w USA: Możliwy cyberatak na Ukrainę lub członka NATO”. RMF24. 02/2022** ; Dostęp:

https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-media-w-usa-mozliwy-cyberatak-na-ukraine-lub-czlonka-nato,nId,5836130#crp_state=1

Praca zespołowa i projektowa

Przenoszenie pracy w przestrzeń wirtualną ogranicza kontakt z drugim człowiekiem, co nie sprzyja nabywaniu umiejętności pracy w zespole, dzięki której nabywamy szacunku i uczymy się akceptacji dla drugiego człowieka, kształcimy u siebie empatię i uczymy się komunikacji. Dlatego polska edukacja, przygotowując przyszłych pracowników do nadchodzących realiów, powinna położyć szczególny nacisk na **współpracę między uczniami**.

Edukacja powinna wspierać umiejętność pracy zespołowej, która będzie potrzebna w pracy, ale także pozytywnie wpływać na relacje międzyludzkie i kondycję społeczeństwa. Silne państwo to takie, w którym potrafimy działać wspólnie, dyskutować i osiągać kompromisy, znajdując nowe ścieżki rozwiązywania problemów.

W edukacji ważna jest interdyscyplinarność i holistyczne podejście do uczenia – siebie i innych. Ważne, aby wzbudzić w dzieciach ciekawość i dać im poczucie, że zdobywanie wiedzy jest naprawdę fascynujące. Wystarczy po prostu umiejętnie obudzić nią zainteresowanie. Idealnie nadaje się do tego **metoda projektu** oraz coraz częściej z nią łączone formy **gamifikacji** oraz **GBL (game-based learning)**. Uczniowie uczą się pracować w zespole, myśleć kreatywnie i krytycznie, komunikować, poszukiwać nowych możliwości arystotelesowskiego złotego środka w celu wypracowania najlepszego z rozwiązań. Uczą się uczenia się, planowania, wyznaczania nowych celów i dążenia do ich realizacji.

Kreatywność

Od czasów rewolucji przemysłowej widzimy, że najprostsze zadania zaczynają – zamiast ludzi – wykonywać maszyny. Do tej pory ludzką ostoją był sektor usług, ale również tutaj wkraczają maszyny w postaci sztucznej inteligencji (AI). Aby pomóc zdobyć unikalne, niezastępowalne kompetencje, musimy **odejść od XIX-wiecznego systemu testów, a postawić na**

rozwiązywanie złożonych problemów. W najlepiej edukujących krajach *case study* to codzienność – czas także na Polskę.

Kompetencje cyfrowe i techniczne

Internet jest dziś niezbędny do codziennego funkcjonowania. Dlatego szkoła powinna wyposażać uczniów w konkretne umiejętności cyfrowe wychodzące poza analizę i przetwarzanie informacji – takie jak obsługa podstawowych programów biurowych, nauka podstaw programowania, „pierwszej pomocy” dla sprzętu elektronicznego (komputera, telefonu). Istotne są także kompetencje techniczne, które pozwalają na propagowanie idei zero-waste, dlatego postulujemy, aby uczniowie uczyli się np. nie tylko jazdy, ale i obsługi oraz podstawowej naprawy roweru.

Kompetencje emocjonalno-społeczne

Szkoła nie może być przestrzenią uczenia tylko geografii, matematyki czy języka polskiego, ale także i przede wszystkim platformą do wyposażenia uczniów i uczennic w tzw. kompetencje miękkie, czyli emocjonalno-społeczne. W Polsce, która w Europie zajmuje niechlubne 2. miejsce pod względem samobójstw młodych obywateli i obywaterek, szkoła szczególnie powinna wyposażać najmłodszych w arsenał umiejętności, które umożliwią zrozumienie siebie i bliskich, rozumienie emocji i tego, czym są powodowane. Chodzi także o wyposażenie uczniów w umiejętności pracy w grupie, autoprezentacji, empatycznej komunikacji i radzenia sobie z trudnymi emocjami.

Te kompetencje są potrzebne ludziom od zawsze i – zaadaptowane do stale zmieniającej się rzeczywistości – są nam potrzebne w sposób szczególny teraz, w trzeciej dekadzie XXI wieku. Niestety, rzadko kiedy się ich uczymy. W szkole uczymy się przedmiotów, ale nie uczymy się, jak się uczyć tego, co będzie nam potrzebne jutro. Często dowiadujemy się, co myśleli inni, ale nie uczymy się tego, jak samodzielnie myśleć, za podstawę tego myślenia mając ich

sposoby rozumowania oraz fakty. Wszędzie się komunikujemy, ale nie uczymy się tego, jak robić to dobrze. Czas to zmienić.

W ramach posługiwania się nowoczesnymi technologiami szkoła powinna kształtować m.in. takie umiejętności jak: konstruktywne komunikowanie się, wyszukiwanie, selekcjonowanie, ocena wiarygodności i krytyka źródeł, tworzenie wartościowych treści i dzielenie się nimi, unikanie sytuacji ryzykownych i radzenie sobie z cyfrową presją w Internecie, rozwój świadomości dotyczącej cyberbezpieczeństwa i cyfrowego dobrostanu.

Na poziomie szkoły podstawowej uczniowie powinni w naturalny sposób korzystać z technologii w procesie uczenia się. Ważnym narzędziem każdego ucznia powinien być sprzęt taki jak laptop, tablet, smartfon z internetem i odpowiednio dobranymi aplikacjami użytkowymi i edukacyjnymi, oczywiście z dbałością o higienę cyfrową młodego człowieka oraz jego cyfrowe bezpieczeństwo. Absolwent szkoły średniej powinien z łatwością i bezpiecznie poruszać się w świecie cyfrowym, ale też znać jego ograniczenia, skutki uboczne i zagrożenia związane z pokusą stałego przebywania online.

Nauka informatyki powinna już od etapu wychowania przedszkolnego (w formie zabawy) płynnie przechodzić od nauki podstaw logiki, myślenia algorytmicznego, po naukę kodowania, programowania, tworzenia grafiki, muzyki, aplikacji. Uczeń w starszych klasach powinien mieć możliwość wyboru dziedziny

informatyki, w której chce się rozwijać, a szkoła powinna stworzyć ku temu możliwości.

Rozwijanie kompetencji matematyczno-przyrodniczych jest w dzisiejszej rzeczywistości kluczowe, są one połączeniem wiedzy, umiejętności i postaw sprzyjających eksploracji świata, a dzięki ich rozwijaniu łatwiej jest zrozumieć i opisać rzeczywistość oraz wykorzystać posiadane już umiejętności przy rozwiązywaniu zarówno problemów teoretycznych, jak i praktycznych. Źle kształcone społeczeństwo w dziedzinie nauk ścisłych i przyrodniczych posiada często nastawienie antynaukowe czy pseudonaukowe i częściej ulega manipulacji, myli poglądy z dowodami, a pseudonaukowe hipotezy tłumaczy, wykorzystując terminy naukowe w nieodpowiedni, często niezrozumiany przez siebie sposób.

Proponujemy:

- **co najmniej dwa razy w okresie nauki podstawowej przeprowadzanie zarówno analizy predyspozycji (w tym sportowo-wyczynowej), jak i zainteresowań uczniów,** umożliwiając im oraz ich rodzicom świadome wybranie dalszej ścieżki rozwoju, a tym samym ukierunkowanie dalszej edukacji/rozwijania pasji na zdolności i zainteresowania dzieci,
- **stworzenie „MEN24”, czyli multimedialnego centrum wsparcia,** które będzie zarówno repozytorium/platformą z podręcznikami, materiałami, przykładowymi zajęciami/warsztatami, jak i kanałem komunikacji na wzór znanego nam modelu z mediów społecznościowych czy serwisów

internetowych umożliwiających odtwarzanie filmów czy nadawanie transmisji na żywo. Z punktu wyrównywania szans istotnym jest, aby nie tylko uczniowie czy nauczyciele z dużych miast mieli dostęp do specjalistycznych, wysokiej jakości materiałów, warsztatów, szkoleń czy kursów,

- **uczynienie „MEN24” platformą do dzielenia się dobrymi praktykami powstającymi oddolnie.** W całej Polsce nieustannie realizowanych jest bardzo wiele fantastycznych akcji i projektów. Są to takie działania, które powstają przez pasjonatów i pasjonatki edukacji w społecznościach lokalnych i są wspaniałymi dobrymi praktykami do pokazania ich wszystkim⁸¹. Dzięki „MEN24” każda osoba z dowolnej placówki oświatowej będzie mogła, szukając wybranej przez siebie kategorii, nawiązywać współpracę z twórcami i twórczyniami, inspirować się, dostosowując dany projekt do realiów swojej społeczności szkolnej, a tym samym wyrówna to szanse zarówno dostępu do informacji o projektach, jak i możliwości dzielenia się nimi. MEN24 pozwoli także na budowanie społecznej świadomości, że edukacja znacznie wykracza poza szkolnictwo, i umożliwi chętnym osobom, które zakończyły już edukację szkolną, realizowanie edukacji ustawicznej w myśl koncepcji *lifelong learning*; ponadto umożliwi

⁸¹ Np. żeby wymienić zaledwie kilka: „Kalendarz Naukowy” Fundacji Teraz Nauka, „Pożeracze Smutków” współautorstwa Nauczycielki Roku 2017 Marty Florkiewicz-Borkowskiej czy działalność nauczycielek wyróżnionych w konkursie o Nagrodę im. Ireny Sendlerowej: Marii Jaszczyk, która wraz z Kołem Gospodyń Wiejskich uczy tolerancji w powiecie złotowskim i Weroniki Marii Knoch, „Kurpianki w wielkim świecie”, która popularyzuje kulturę regionu oraz edukację regionalną. Są to także wszystkie te projekty, które stworzyła nasza ekspertka, laureatka Nagrody im. Ireny Sendlerowej oraz Medalu Wolności Słowa Agnieszka Jankowiak-Maik (np. „Czarnek, jesteś u Pani!”), a także te, w których brali udział i tworzyli nasi eksperci, Nauczyciele Roku Przemek Staroń i Darek Martynowicz (np. „Gdzie są nasze patronki”, „Gościłność”).

realizację rozszerzonej idei *peer learning*, w myśl której wiele osób może odgrywać rolę w edukacji w rozumieniu społecznym i ustawicznym⁸²,

- **realizację w każdej szkole zajęć typu STEAME (Science, Technology, Engineering, Arts, Maths and Entrepreneurship), łączących technologię ze sztuką, inżynierią, nauką i matematyką.** Model nauczania STEAME ma często formę projektów i warsztatów, dlatego przyswajanie wiedzy następuje szybciej i jest bardziej efektywne⁸³. Częściej powinno się łączyć pojedyncze przedmioty w bloki przedmiotowe, które pozwolą na realizację tego typu zajęć, równolegle poszerzając perspektywy/horyzont przekazywanej wiedzy. Jako wsparcie dla nauczycieli, platforma „MEN24” umożliwiałaby dzielenie się przykładami warsztatów czy projektów,
- **jako uzupełnienie pracy stacjonarnej należy umożliwić prowadzenie lekcji z wykorzystaniem zasobów cyfrowych i technologii w każdej szkolnej pracowni,** która powinna być wyposażona w sprzęt pozwalający nie tylko na skuteczne i atrakcyjne prowadzenie lekcji w trybie zdalnym czy hybrydowym, ale także taki, który umożliwia doświadczanie i poznawanie wielozmysłowe, np. laboratoria cyfrowe, zestawy AR (rzeczywistość rozszerzona) i VR (rzeczywistość wirtualna) itp.
- **aby uczniowie nauczyli się współdzielić dokumenty, tworzyć mapy myśli, prezentacje z wykorzystaniem multimediów i rozszerzonej rzeczywistości,**

⁸² „Discover the sustainability”. Expo 2020 Dubai UAE. 2020 ; Dostęp:

<https://schools.expo2020dubai.com/en/visit-expo-2020/expo-journeys-for-schools/discover-the-sustainability-district>

⁸³ „Czas na szkołę kompetencji. Rozwiązania dla edukacji”. Fundacja EFC. 2021 ; Dostęp:

<https://efc.edu.pl/Uns/Czas%20na%20szko%C5%82%C4%99%20kompetencji.%20Rozwi%C4%85zania%20dla%20edukacji.pdf>

tworzyć materiały interaktywne, przetwarzać i prezentować w atrakcyjny sposób efekty swojej pracy. Dużą wagę należy także położyć na zajęcia związane z kreatywnością, rozwiązywaniem problemów, prototypowaniem i konstruowaniem. Należy zadbać o zwiększenie prestiżu przedmiotów takich jak muzyka, plastyka oraz wszelkich zajęć kreatywnych,

- **realizację w każdej szkole projektów interdyscyplinarnych – tzw. Dni Projektowych.** Uczniowie i uczennice mogliby zapisywać się na ich realizację według własnych zainteresowań. W projekcie mogłyby uczestniczyć osoby z kilku poziomów edukacyjnych, co stwarzałoby możliwość wzajemnego uczenia się uczniów od siebie (tzw. *peer learning*),
- **w ramach kształcenia zawodowego położenie nacisku na współpracę z pracodawcą, wyposażenie warsztatów i pracowni,** efektywniejsze i bardziej dopasowane do realiów doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego, realizację doradztwa zawodowego. Postulujemy wprowadzenie ogólnokrajowego programu projektów społecznych (we współpracy z organizacjami pozarządowymi i praktykami), staży i praktyk oraz doradztwa zawodowo-edukacyjnego na poziomie szkół ponadpodstawowych, a także dostosowanie i upowszechnienie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, zwłaszcza w zakresie odpowiadającym na wyzwania wynikające ze zmian technologicznych Przemysłu 4.0. Proponujemy również promocję kształcenia dualnego, opartego na porozumieniu i współpracy dwóch równorzędnych filarów – szkoły oraz współpracującego z nią zakładu pracy. Taka kooperacja umożliwi

absolwentom zdecydowanie szybsze wejście na rynek pracy oraz osiągnięcie niezależności finansowej,

- w klasach czwartych szkół podstawowych i klasach pierwszych szkół ponadpodstawowych **dwa pierwsze tygodnie roku szkolnego powinny być przeznaczone na organizację warsztatów z technik uczenia się, integrację, zajęcia psychologiczne i diagnozowanie zasobów młodych ludzi,**
- **położenie nacisku na rozwój umiejętności pisania,** co wiąże się przede wszystkim z doskonaleniem umiejętności pisania ręcznego oraz łączy się z maksymalnym wykorzystaniem potencjału myślenia wizualnego. Należy również zrobić wszystko, aby rozwijać w szkołach także inne gałęzie potencjału pisania, jak chociażby popularne na Zachodzie *creative writing*,
- do programu nauczania obowiązkowych przedmiotów wkomponowanie rozmaitych obszarów tematycznych niezbędnych w nowoczesnej edukacji. Przykładowo (posługując się aktualnie obowiązującą klasyfikacją przedmiotów szkolnych) na lekcjach biologii więcej miejsca powinno się poświęcać edukacji psychologicznej, na lekcjach WOS – edukacji międzykulturowej, na lekcjach geografii – ekologicznej i klimatycznej. Na stworzonych lekcjach ekonomii i gospodarki – świadomości dotyczącej podatków i budżetu państwa,
- jesteśmy przekonani, że aktualnie obowiązująca klasyfikacja przedmiotów szkolnych wymaga przebudowy. Naszą propozycję jej modyfikacji – wraz z przykładami obszarów, które szczególnie powinny być na przedmiotach realizowane – zawarliśmy w ramce,

Jak wiemy dzięki nauce, człowiek poznaje świat nie linearnie, a raczej gromadząc wiedzę i umiejętności na zasadzie kuli śniegowej. Dlatego w praktyce wszystko to opiera się o wielodyscyplinarność i nauczanie blokowe oraz kompetencyjne. Uważamy, że kluczowe jest, aby w każdy przedmiot istniejący obecnie winkorporować obszary tematyczne niezbędne w nowoczesnej edukacji, a nauczycielom i rodzicom umożliwić korzystanie z nieustannie rozbudowanej bazy, w tym stworzonej przez nas platformy „MEN24”. Jest to rozwiązanie nie tylko korzystne, ale i realne. Odchudzamy podstawę programową w rozumieniu przede wszystkim ilościowym (poprzez usunięcie – zgodnie z opinią ekspertów i ekspertek – wielkiego nagromadzenia zbędnej wiedzy akademickiej). Niektóre przedmioty łączymy i/lub przeobrażamy, a tym samym oznacza to, że przeciążonej szkole nie dodajemy kolejnych godzin, a wręcz przeciwnie – odejmujemy. Mimo to realizujemy te obszary edukacji, których tak w polskiej szkole brakuje. Stawiamy na inter-, trans- i multidyscyplinarność. Takiemu ujęciu towarzyszy metafora wysp poznania: archipelagi to szczyty tych samych łańcuchów podwodnych gór. Projekt modyfikacji przedmiotów oraz inkorporacji obszarów tematycznych w zakresie przedmiotów począwszy od IV klasy szkoły podstawowej (z wyjątkami – edukacja filozoficzna i psychologiczna już w ramach edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej) wygląda w sposób następujący – uszczegółowienia na dalszym etapie dokonają zespoły ekspertek i ekspertów.

Obszar	Dotychczasowy przedmiot	Proponowany przedmiot	Tematyka i problematyka, które powinny stanowić esencję przedmiotu
Fundament	Język polski Wiedza o kulturze (od reformy z 2017 roku nieistniejąca)	Język polski i wiedza o kulturze	edukacja w zakresie języka polskiego oraz kultury powszechnej i polskiej, ujęta panoramicznie (łącznie ze sztuką m.in. animacji, street art, memów, gier i komiksów), edukacja antydyskryminacyjna
	Filozofia Etyka	Filozofia z etyką i religioznawstwem	edukacja w zakresie fundamentów myślenia, szczególnie myślenia krytycznego, TOK (<i>theory of knowledge</i>), logiki, w tym ogólnej metodologii nauki i semiotyki (teorii języka), zwłaszcza w obszarze metody naukowej; edukacja międzykulturowa i religioznawcza, edukacja w zakresie psychologii, w tym psychologii społecznej, a także seksuologii i aksjologii
	Matematyka	Matematyka i logika	edukacja matematyczna oraz logiczna, także w obszarze ogólnej metodologii nauki oraz statystyki, modelowania i analizy danych oraz fundamentów ekonomii
	Języki obce (w tym obowiązkowy język angielski)	Języki obce (w tym obowiązkowy język angielski)	nastawione maksymalnie na praktyczne wykorzystanie języka oraz umożliwiające chętnym zdawanie międzynarodowych

			certyfi katów; uwzględniające szerszy niż dotychczas aspekt kulturowy
--	--	--	---

Humanistyka i nauki społeczne	Historia	Historia kultury i cywilizacji	edukacja w zakresie filozofii dziejów, historii społecznej, historii kultury i sztuki, edukacja w perspektywie herstorycznej ⁸⁴ , edukacja w zakresie historii gospodarczej, edukacji globalnej, europejskiej, mikrohistorii i historii lokalnej, a także nowocześnie rozumianego patriotyzmu
	Wiedza o społeczeństwie Edukacja dla bezpieczeństwa Podstawy przedsiębiorczości	Wiedza o państwie, prawie i społeczeństwie	edukacja w zakresie państwa, prawa, demokracji, systemów politycznych, geopolityki, aktywnej obywatelskości, relacji międzynarodowych, edukacja antydyskryminacyjna, edukacja międzykulturowa, religioznawcza i globalna; nacisk na realną partycypację uczniowską, elementy treningu liderkiego, uczenie się nowocześnie rozumianego patriotyzmu, praktyczna edukacja w zakresie bezpieczeństwa na miarę XXI wieku, w tym cyberbezpieczeństwa
	Wiedza o społeczeństwie Podstawy przedsiębiorczości	Ekonomia i gospodarka	Podstawy przedsiębiorczości, praktyczne zajęcia o pieniądzach, podatkach i budżecie państwa, także w kontekście gospodarki międzynarodowej, analiza rynku pracy, elementy treningu liderkiego, rozwijanie przedsiębiorczości i spółdzielczości uczniowskiej

Nauki ścisłe	Geografia	Wiedza o Ziemi i Wszechświecie	edukacja w zakresie hydrologii, sozologii, ekologii, klimatologii; edukacja w zakresie relacji przyrodniczo-gospodarczo-społeczno-kulturowych (geopolityka, międzynarodowe uwarunkowania gospodarki), edukacja astronomiczna
	Biologia	Wiedza o życiu	kluczowa: edukacja w zakresie podstaw życia oraz odpowiedzialności za żywe stworzenia/opieki nad żywymi stworzeniami; edukacja w obszarze ekologii i sozologii;

⁸⁴ „Im mniej kobiet, tym więcej kobiet – rozmowa z Agnieszką Jankowiak-Maik, czyli Babką od histy”.

KosMos. 04/2021 ;

Dostęp: <https://kosmosdladoroslych.pl/ale-temat/im-mniej-kobiet-tym-mniej-kobiet-rozmowa-z-agnieszka-jankowiak-maik/>

			edukacja w zakresie psychologii, w tym psychologii społecznej oraz seksuologii
	Chemia Fizyka z astronomią	Wiedza o przyrodzie (w szkole ponadpodstawowej realizowana z rozbiorem na przyrodę w skali mikro i przyrodę w skali makro; ten podział odpowiada w przybliżeniu podziałowi na chemię i fizykę z astronomią)	edukacja w zakresie rozwiązywania problemów życia codziennego, odpowiedzialnego korzystania z dóbr naturalnych i tych stworzonych przez człowieka, edukacja astronomiczna, edukacja w zakresie podstaw techniki i inżynierii

Nauki ścisłe, humanistyka i nauki społeczne	Wychowanie do życia w rodzinie Zajęcia psychologiczne Doradztwo zawodowe	Wiedza o człowieku	edukacja psychologiczna, edukacja seksualna, edukacja antydyskryminacyjna, edukacja w zakresie TOK, edukacja w zakresie skutecznego uczenia się, edukacja w zakresie rozwoju zawodowego
--	--	---------------------------	---

Przedmioty warsztatowe	Plastyka (oraz niegdysiejsze zajęcia artystyczne)	Sztuka: sztuki wizualne (w szkole ponadpodstawowej wraz ze sztuką: muzyką przechodzi w przedmiot: Kultura i sztuka)	ekspresja twórcza, uwrażliwienie na sztuki wizualne; trening kreatywności
	Muzyka	Sztuka: muzyka (w szkole ponadpodstawowej wraz ze sztuką: sztukami wizualnymi przechodzi w przedmiot: Kultura i sztuka)	ekspresja twórcza, uwrażliwienie na muzykę; trening kreatywności
	Wszystkie, które dotąd	Informatyka i programowanie	edukacja w zakresie kognitywistyki, w tym kompetencji cyfrowych, zarządzania informacją

	występowały/ występują jako technologia informacyjna czy Informatyka		i wykrywania fake newsów, edukacja programistyczna, fundamenty majsterkowania oraz obsługi technicznej sprzętów
	Technika	Technika	powrót do najlepszych praktyk zajęć praktyczno-technicznych, ekspresja kreatywności, trening kreatywnego rozwiązywania problemów (np. wg metodyki Odysei Umysłu), majsterkowanie, podstawy w zakresie nauki programowania
	Wychowanie fizyczne	Wychowanie zdrowotne	edukacja zdrowotna, zogniskowana wokół dobrostanu psychofizycznego, szczególnie czynników: ruch, sen i dieta
	Zajęcia z wychowawcą	Zajęcia z wychowawcą	dotykanie w praktyce obszarów realizowanych na innych przedmiotach, zwłaszcza wiążących się ze wszystkim, co dotyczy młodych bezpośrednio, realizowanie działań wzmacniających relacje międzyosobowe wszystkich członków i członkiń społeczności klasowej (w tym także nauczycieli i nauczycielek innych przedmiotów)

• w świetle wszystkich powyższych diagnoz i rekomendacji kwestią oczywistą jest **konieczność przeformułowania egzaminów: ósmoklasisty oraz maturalnego**. Wśród ekspertek i ekspertów jest wiele propozycji takiego przeformułowania, włącznie z ich likwidacją. Jest to jednak złożony problem, gdyż egzaminy są elementem wielkiego równania, które tworzy system oświaty w Polsce. Likwidacja egzaminu ósmoklasisty skutkowałaby koniecznością zastosowania innych narzędzi rekrutacyjnych do szkół ponadpodstawowych, a egzaminu maturalnego – do szkół wyższych. Tzw. konkurs świadectw stwarza ryzyko braku standaryzacji kryteriów. Cennym pomysłem wydaje się stworzenie rekrutacji opartej o egzaminy wstępne. Proponujemy maksymalnie uprościć standardy egzaminacyjne (taką potrzebę stwarza chociażby fakt powszechnie

krytykowanej formuły matury od 2023 roku), i w pierwszym miesiącu od rozpoczęcia zmian zwołać wielką Radę Obywatelską, aby wraz z ekspertami i ekspertkami ostatecznie rozstrzygnąć, jak egzaminy powinny wyglądać w przyszłości.

3. Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów. Pedagog i psycholog oraz psychoedukacja w każdej szkole

CEL: Zapewnienie dobrego samopoczucia uczniów. Pedagog, psycholog i logopeda oraz psychoedukacja, edukacja psychoseksualna i antydyskryminacyjna w każdej szkole. Szkoła powinna zapewniać uczniom zrozumienie procesów związanych z całokształtem ich życia psychicznego, tak aby przeciwdziałać dramatycznemu kryzysowi psychicznemu, którego doświadcza młode pokolenie.

Jednym z najważniejszych wyzwań edukacyjnych jest wyposażenie ucznia i uczennicy w umiejętności odnalezienia się w złożonej i dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, adaptacji do wyzwań stawianych przez świat dzisiejszy i świat jutra, przygotowanie do kroczenia ku dojrzałości emocjonalnej, stwarzając bezpieczną przystań relacji z opiekunami i rówieśnikami. Tylko odejście od nieustannego oceniania i etykietowania na rzecz promowania takich wartości jak ekspresja własnej osobowości, szacunek dla siebie i innych oraz głęboka empatia nie tylko w stosunku do drugiego człowieka, ale do każdego żywego stworzenia, jest ścieżką, jaką powinna podążać edukacja. Niezbędne jest również zapewnienie odpowiedniego wsparcia psychologicznego i pedagogicznego, które stanowi warunek pełnego wspierania rozwoju dzieci i młodzieży. **Wzrost kompetencji w zakresie rozwoju emocjonalnego i społecznego powinien stanowić priorytet edukacji.** Już w programach wychowania przedszkolnego

i edukacji wczesnoszkolnej precyzyjnie należy wyznaczyć tematykę nazywania i wyrażania emocji, ich roli w kształtowaniu samoświadomości uczniów, umiejętności społecznych, a także w relacjach międzyludzkich. Treści edukacji społecznej powinny być realizowane np. podczas godzin wychowawczych, powinny być również wkomponowane w nową podstawę programową jako (posługując się aktualnie obowiązującą klasyfikacją przedmiotów szkolnych) element biologii, WOS-u, języka polskiego, wychowania fizycznego, podstaw przedsiębiorczości, a do współpracy można będzie zapraszać podmioty zewnętrzne, w tym wydziały czy instytuty uniwersyteckie i organizacje pozarządowe – i tak zajęcia z zakresu komunikacji mogliby prowadzić psychologowie, w zakresie wzmocnienia kompetencji – doradcy zawodowi, a praw dziecka – prawnicy. Ważne, aby uczące się osoby mogły dowiedzieć się, jak najwięcej o fundamentach swojej psychiki i psychoseksualności, o rozpoznawaniu oraz nazywaniu emocji i uczuć, radzeniu sobie z nimi, stawianiu granic, a także o problemach w zakresie życia psychicznego, np. depresji. Podczas tych zajęć młodzi ludzie mogliby odkryć zarówno swój potencjał i własne zasoby, jak i swoje ograniczenia; zrozumieć, jak radzić sobie ze stresem; poznać problematykę komunikacji interpersonalnej (słuchanie, rozwiązywanie sporów, empatia); uczyć się realnej profilaktyki uzależnień; zyskać rzetelną wiedzę o różnych typach zaburzeń (np. lękowych, odżywiania, afektywnych) i kampaniach wzmacniających (np. z zakresu neuroróżnorodności i ciałopozytywności); a także rozumieć psychospołeczne aspekty takich zjawisk jak m.in. hejt, dyskryminacja, wykluczenie społeczne, migracja, sytuacja mniejszości – od mniejszości narodowych po mniejszości seksualne i płciowe. Działanie w tym zakresie jest konieczne zarówno

ze względu na fundamentalność uczenia się rozumienia samego siebie, jak i ze względu na wstrząsające dane dotyczące depresji i samobójstw.

Niezbędny jest również systemowy monitoring zjawisk przemocowych w szkołach i stosowanie odpowiednich narzędzi, aby przeciwdziałać – na poziomie profilaktyki i prewencji – przemocy w każdym jej wymiarze, zarówno w relacjach rówieśniczych, jak i w pozostałych relacjach pomiędzy uczniami a dorosłymi i samymi dorosłymi w szkole; zarówno przemocy fizycznej, jak i psychicznej.

W szkole większy nacisk powinien być stawiany **nie na ocenę cyfrową**, różnorodne symbole literowe oraz znaki graficzne, **a na oceny opisowe wskazujące szczegółowo postępy i wyzwania stojące przed uczniem**. Już dziś prawo oświatowe nie wymaga od nauczycieli stawiania ocen cząstkowych wyrażonych cyfrą, można ograniczyć się jedynie do tych końcoworocznych. Według uczestniczek i uczestników Narady Obywatelskiej o Edukacji ocenianie powinno być wspierające, jakościowe, motywujące, rozwijające i zindywidualizowane⁸⁵. Kluczowym punktem odniesienia powinno być ocenianie kształtujące, czyli według Raportu Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) „częste, interaktywne ocenianie postępów ucznia i uzyskanego przez niego zrozumienia materiału, tak by móc określić, jak uczeń ma się dalej uczyć i jak najlepiej go nauczać⁸⁶. Ocenianie opisowe to jeden z elementów realizacji

⁸⁵ „Raport z Narady Obywatelskiej o Edukacji”... op.cit.

⁸⁶ „**Formative Assessment: Improving Learning in Secondary Classrooms**”. OECD. 01/2005 ; Dostęp: <https://www.oecd.org/education/ceri/formativeassessmentimprovinglearninginsecondaryclassrooms.htm>

nowoczesnego paradygmatu w edukacji. Kieruje uwagę ucznia, nauczyciela oraz rodziców na proces rozwoju młodego człowieka, eliminuje etykietowanie i rywalizację, zmienia podejście do popełniania błędów, które są przecież elementem i odzwierciedleniem prawidłowości procesu uczenia się oraz dorastania. Ponadto **należy zlikwidować ocenę zachowania, gdyż w jej ustalaniu uczeń jest jedynie biernym odbiorcą informacji**, która podlega dyskusji zaledwie w niewielkim stopniu. W obecnym kształcie takie ocenianie nie sprzyja rozwojowi, rodzi lęki i frustracje. By taka ocena miała realny wpływ na młodego człowieka, powinna być procesem, w którym uczniowie mają szansę przyglądać się sobie i swoim relacjom społecznym⁸⁷.

Edukacja to jednak nie tylko szkoły. **Bardzo ważną rolę w systemie pełnią jednostki wychowania przedszkolnego, w których edukacja prowadzona jest na wysokim poziomie.** Dzięki ich powszechności, jak pokazują badania i doświadczenia innych krajów europejskich, doskonale udaje się wyrównywać szanse edukacyjne. Konieczna wydaje się zmiana koncepcji funkcjonowania tych placówek. **Należy odchodzić od stolikowej jednorodności, wypełniania ćwiczeń i kart pracy, pozwolić dzieciom na aktywność, czerpanie radości z zabawy, stwarzać sytuacje uczące i dawać możliwości wyboru, pozwolić na własną twórczość.** Trzeba tak dobierać formy i metody pracy, aby podążać ku rozwijaniu u dziecka otwartości, zaangażowania, dążyć do sytuacji, w której dziecko jest projektantem rzeczywistości edukacyjnej, gdzie samodzielnie będzie potrafiło

⁸⁷ S. Jaskulska, „Ocenianie zachowania uczniów na stopień. Szkolna obsesja porządku w świetle matematycznej teorii chaosu”, wyd. Podstawy Edukacji, 8, s187–197.

wybrać interesujące je zajęcia i obszary, by z niewielką pomocą nauczyciela je eksplorować – i w ten sposób, przez doświadczenie i działanie, zdobywać nowe umiejętności. **Mając na uwadze podmiotowość i potrzeby dziecka, stoimy na stanowisku, że należy także odejść od obowiązującego modelu adaptacji, gdzie wszystkie dzieci w najmłodszej grupie zaczynają edukację przedszkolną jednego dnia.** Warto postawić na adaptację (podobnie jak w modelu berlińskim)⁸⁸, która jest budowaniem relacji; swoistym pomostem między domem rodzinnym, będącym bezpiecznym i znanym miejscem, a zupełnie nowym otoczeniem i związanymi z nim realiami.

Za niezwykle ważne i cenne uważamy wsparcie placówek edukacyjnych ze strony pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych. Niezbędne jest poszerzenie pola współpracy poradni z placówkami edukacyjnymi – ta właśnie ścisła współpraca będzie umożliwiać pełny rozwój dzieci. Ważnym i potrzebnym zadaniem poradni jest orzekanie, a także wydawanie opinii stanowiących dla rodziców i nauczycieli źródło obiektywnej wiedzy o dziecku.

Chcemy wspierać wszystkie formy edukacji i zapewnić uczniom oraz rodzicom wolność wyboru, dlatego uznajemy, że edukacja domowa, będąca zindywidualizowaną formą nauczania, powinna funkcjonować w systemie edukacji, tak, aby odpowiadała przede wszystkim na potrzeby dziecka, mogła być realizowana w dowolnym czasie i wybranym miejscu, zapewniając optymalne

⁸⁸ „Das Berliner Eingewöhnungsmodell – Theoretische Grundlagen und praktische Umsetzung”.

KiTaFachtexte. 2011 ; Dostęp:

https://www.kita-fachtexte.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/KiTaFT_Braukhane_Knobeloch_2011.pdf

wsparcie i rozwój. Już obecnie edukacja domowa jest formą popularną i skuteczną, czego przykładem jest choćby „Szkoła w Chmurze”⁸⁹.

Proponujemy:

- **zatrudnienie w każdej placówce edukacyjnej w pełnym wymiarze godzin pedagoga i psychologa na każdą setkę uczniów**, ale również po rozpoznaniu potrzeb, zwłaszcza w przedszkolach i szkołach podstawowych–logopedy. Pomoc psychologiczno–pedagogiczna powinna być finansowana centralnie, a organizowana przez jednostki samorządu terytorialnego. Wsparcie logopedyczne jest ważne od najwcześniejszych lat edukacji, gdyż rozwój kompetencji językowych pełni ważną– integracyjną rolę w tworzeniu więzi i budowaniu relacji interpersonalnych, poznawaniu otaczającej rzeczywistości, ale także w zdobywaniu wiedzy. Pomoc psychologiczno–pedagogiczna nie powinna ograniczać się jednak do działań pedagogów i psychologów. Należy wspomóc nauczycieli szkoleniami psychologicznymi, aby mogli rzetelniej wspierać dzieci i młodzież, rozwijając w sobie podstawowe kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne, które zostały w polskiej literaturze już bardzo dobrze opisane⁹⁰,
- **by psychoedukacja dotycząca regulacji emocji i radzenia sobie ze stresem, wzmacniania poczucia własnej wartości, samoakceptacji (także**

⁸⁹ **„Szkoła w Chmurze”. Alternatywa dla tradycyjnej edukacji”. Trójka Polskie Radio. 02/2022** ; Dostęp: <https://www.polskieradio.pl/9/9034/Artykul/2903855,Szkola-w-Chmurze-Alternatywa-dla-tradycyjnej-edukacji>

⁹⁰ Wosik–Kowala D., „Kompetencje diagnostyczne i terapeutyczne nauczyciela”, Ofic. Wydawnicza Impuls, 2020.

w wymiarze tożsamości psychoseksualnej), jak również profilaktyka zaburzeń m. in. nastroju i zachowania, była filarem programów godzin wychowawczych i odbywała się na każdym etapie kształcenia i wychowania ze szczególnym uwzględnieniem wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej,

- **wprowadzenie podczas godzin wychowawczych oraz w ciągu 3-5 godzin oddanych do dyspozycji szkoły kompleksowej edukacji psychologicznej, społecznej, seksualnej i antydyskryminacyjnej**, a także maksymalne w inkorporowanie tych zagadnień w treści kształcenia przypisane w podstawie programowej do innych przedmiotów – posługując się aktualnie obowiązującą klasyfikacją przedmiotów szkolnych – m.in. do WOS-u, biologii, edb, podstaw przedsiębiorczości (szczegółowo podejmujemy to zagadnienie w tabeli 1),
- **w trybie natychmiastowym przeprowadzenie we wszystkich placówkach zajęć odbudowujących poczucie bezpieczeństwa, wzmacniających poczucie własnej wartości i samoakceptację, a tym samym przeciwdziałających dyskryminacji i wszelkim formom przemocy** (na wzór tej, która została przeprowadzona przez naszego eksperta, Przemka Staronia, na kanałach Kampanii Przeciw Homofobii z okazji Tęczowego Piątku⁹¹),
- **wprowadzenie obowiązkowego przedmiotu „Wiedza o człowieku”** (który zastąpiłby fakultatywne i *de facto* fikcyjnie realizowane „Wychowanie do

⁹¹„Lekcja antydyskryminacyjna w Twojej szkole – scenariusz zajęć Przemka Staronia”.

Kampania Przeciw Homofobii . 11/2020 ; Dostęp:

<https://kph.org.pl/lekcja-antydiskryminacyjna-w-twojej-szkole-scenariusz-zajec-przemka-staronia/>

życia w rodzinie”) – maksymalnie praktycznego i opartego na treściach zgodnych ze współczesną wiedzą naukową,

- **stopniowe odchodzenie od ocen cyfrowych w szkołach na rzecz oceny opisowej,**
- **zlikwidowanie oceny z zachowania** i zastąpienie jej samooceną, która wspiera proces kształtowania adekwatnego poczucia wartości, poczucie bezpieczeństwa w szkole, sprzyja wytrwałości w działaniu⁹²,
- **skrócenie czasu trwania lekcji w szkole podstawowej do 40 minut,**
- **reformę systemu promocji i klasyfikacji przy jednoczesnym zachowaniu obowiązku szkolnego.** Zmienić należy bowiem „ciężar dowodu” i sposób przeprowadzania tych procedur. Brak promocji czy nieklasyfikacja powinny być możliwe jedynie wtedy, gdy zostanie to wykazane przez opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz OPS-u oraz po wspólnej decyzji rodziców i wychowawcy, że nie ma żadnych przeciwwskazań natury rodzinnej, społecznej i psychologicznej – i jest to dla ucznia korzystniejsze rozwojowo. Jednocześnie taki uczeń musi zostać objęty wielowymiarowym wsparciem,
- **zastąpienie świadectw z czerwonym paskiem świadectwami z różnokolorowymi paskami** wyróżniającymi nie tylko typowe umiejętności szkolne, ale także zainteresowania oraz aktywizm i zaangażowanie

⁹² „Ocenianie zachowania służące rozwojowi uczniów i uczennic”. **Librus Szkoła. 04/2021** ; Dostęp: <https://portal.librus.pl/szkola/artykuly/ocenianie-zachowania-sluzace-rozwojowi-uczniow-i-uczennic>

społeczne, ekologiczne, charytatywne, działalność kreatywną, artystyczną oraz sportową⁹³,

- zmianę charakteru tzw. prac domowych zgodnie z metodykami zaproponowanymi m.in. w kampanii „Zadaję z sensem”⁹⁴, w warszawskim pilotażowym programie „Zadaję z głową” czy w ramach akcji #zadaNIEdomowe⁹⁵,
- **możliwość połączenia przedszkola ze żłobkiem**, tak aby wzorem wielu krajów europejskich stworzyć placówkę, w której dzieci będą czuły się dobrze i bezpiecznie do szóstego, siódmego roku życia. Zniweluje to niepotrzebny stres, związany z adaptacją najpierw do placówki żłobkowej, a później przedszkolnej; chcemy stworzyć placówkę, w której najważniejsze jest poczucie bezpieczeństwa, radość, kreatywna zabawa, sprawczość,
- **wprowadzenie metodyki opartej o zrozumienie uczestnictwa** (partycypacji), które zamienia wszystkich zainteresowanych w aktywnych projektantów, partnerów i kreatorów ich środowiska, a także odejście od koncepcji zamkniętych, gdzie to wychowawca jest siłą napędową kierującą rozwojem dziecka,

⁹³ „Koniec roku szkolnego 2020: To ona wymyśliła kolorowe paski dla każdego ucznia!”. kobieta.pl . 06/2020 ; Dostęp: <https://www.kobieta.pl/galeria/koniec-roku-szkolnego-2020-to-ona-wymyslila-kolorowe-paski-dla-kazdego-ucznia/wioletta-matusiak>

⁹⁴ „Zadaję z sensem – dla swojego ucznia to ty jesteś systemem edukacji”. edunews . 10/2018 ; Dostęp: <https://www.edunews.pl/badania-i-debaty/dyskusje/4417-zadaje-z-sensem-dla-swojego-ucznia-to-ty-jestes-systemem-edukacji>

⁹⁵ „Zadaję z sensem i z głową zadaNIEdomowe”. Operon. 02/2020 ; Dostęp: <https://operon.pl/Aktualnosci/Edukacja-w-Polsce/Zadaje-z-sensem-i-z-glowa-zadaNIEdomowe>

- **budowanie relacji w praktyce – nawiązywanie współpracy ze środowiskiem lokalnym** np. Uniwersytetami Trzeciego Wieku, i odkrywanie potencjału, jaki kryje się we współpracy dzieci i młodzieży z osobami starszymi; promocja dobrych praktyk w zakresie działań międzypokoleniowych; docenienie pracowników administracyjnych, którzy często są pierwszymi (a czasem wręcz jedynymi) rozmówcami dzieci (np. panie woźne) – poprzez kampanie uświadamiające ich rolę w społeczności szkolnej i umożliwienie zabierania im głosu doradczego w ramach rad pedagogicznych,
- **otwarcie szkół na zwierzęta**⁹⁶, zwłaszcza psy, które mają niesamowity wpływ na dobrostan dziecka^{97, 98},

⁹⁶ Świetnym wzorem jest np. Publiczna Szkoła Podstawowa w Śremie im. Kawalerów Orderu Uśmiechu (<https://www.szolausmiechu.pl/>)

⁹⁷ **„Psy na lekcjach mają pomóc dzieciom w powrocie do szkół. Wrocław wprowadza je jako pierwszy w Polsce”**. *Gazeta Wyborcza*. 06/2021 ; Dostęp: <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27183063,czworonożny-terapeuta-pomaga-dzieciom-w-powrocie-do-szkoly.html>

⁹⁸ **„Wrocław: Pupile towarzyszą uczniom na lekcjach. Rozpoczął się program „Pies w szkole”**”. *zwierzaki.pl* . 06/2021 ; Dostęp: <https://zwierzaki.pl/04022-wroclaw-pupile-towarzysza-uczniom-na-lekcjach-rozpoczal-sie-program-pies-w-szko>

- **promocję (w tym pokazywanie już istniejących dobrych praktyk) tworzenia przez społeczności szkolne ogródków** i kampanię podkreślającą zalety *nature-based learning* oraz ideę *natural classroom*^{99 100 101},
- **kampanię uświadamiającą rolę przyjaznej fizycznie przestrzeni do edukacji**, pokazywanie dobrych praktyk w tym zakresie (zarówno ze świata edukacji, jak i biznesu) – od wypełniania szkolnych korytarzy i sal lekcyjnych wygodnymi pufami przez rozwiązania „odkrzesłowania” po tworzenie tzw. *creative rooms*^{102 103} – oraz promowanie rozwiązań związanych z otoczeniem wokół szkoły, np. zgodnie z koncepcją *Street for Kids*¹⁰⁴,
- **pochylenie się nad formą przeprowadzanych w szkołach alarmów** – zarówno ze względu na osoby, które mogą cierpieć na mizofonię i/lub zaburzenia lękowe, jak i ze względu na wszelkie okoliczności, które zaistniały od momentu rozpoczęcia wojny w Ukrainie ,

⁹⁹ „Szkolne ogródki mają same zalety. Bez nudy uczyć i wychowują”. *Cztery Kąty*. 02/2018 ; Dostęp: <https://czterykaty.pl/czterykaty/56,104040,22998047,szkolne-ogrodki-maja-same-zalety-bez-nudy-ucza-i-wychowuja.html>

¹⁰⁰ „A Coordinated Research Agenda for Nature-Based Learning”. Jordan C., Chawla L., 04/2019 ; Dostęp: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6487259/>

¹⁰¹ „The Natural Classroom” ; Dostęp: <https://www.thenaturalclassroom.org/>

¹⁰² „Space and Creativity: Students’ Opinions on School Space as a Component of the Creative Environment”. Galewska-Kustra M., 06/2016 ; Dostęp: https://www.researchgate.net/publication/313284728_Space_and_Creativity_Students'_Opinions_on_School_Space_as_a_Component_of_the_Creative_Environment

¹⁰³ „5 ways to create spaces that unlock creativity & encourage collaboration”. *eSchool News*. 05/2019 ; Dostęp: <https://www.eschoolnews.com/2019/05/13/create-spaces-that-unlock-creativity/>

¹⁰⁴ „Streets for Kids”. *Global Designing Cities Initiatives*. ; Dostęp: <https://globaldesigningcities.org/streets-for-kids/>

- **przyznanie rodzicom, których dzieci uczą się w edukacji domowej, prawa do współdecydowania o tym, na co zostanie ona przeznaczona subwencja oświatowa.** Część bazową powinny oczywiście pobierać szkoły, do których jest zapisane dziecko, żeby np. pokryć koszty organizacji egzaminów czy konsultacji z nauczycielami, ale resztę przeznaczyć na dodatkowe zajęcia edukacyjne w ośrodkach kultury czy placówkach oświatowo-wychowawczych, do których dzieci należą,
- **zrównanie subwencji oświatowej na dziecko uczące się w trybie edukacji domowej do 100 proc.** – aktualnie wynosi ona 80 proc. kwoty subwencji standardowej.

4. Rzetelna edukacja ekologiczna i klimatyczna

CEL: Szkoła powinna wyposażać uczniów w rzetelną wiedzę związaną z katastrofą klimatyczną i ekosystemową oraz wiedzę związaną z zasadami zrównoważonego rozwoju, która jest jednym z kluczowych wyzwań, przed którym staje ich pokolenie.

Dzisiejsze dzieci i młodzież będą niestety ponosiły koszty wszystkich negatywnych zjawisk, które niesie za sobą kryzys klimatyczny. **Młodzi ludzie mają prawo dowiedzieć się w szkole i dogłębnie zrozumieć, na podstawie aktualnej wiedzy naukowej, na czym polega kryzys klimatyczno-przyrodniczy oraz jakie zagrożenia dla ich przyszłości niesie.** Skuteczna edukacja w tym obszarze musi mieć charakter horyzontalny. **Obszar klimatyczny powinien być jak „zielony szlak” obecny w wielu przedmiotach,** takich jak (posługując się aktualnie obowiązującą klasyfikacją przedmiotów szkolnych) chemia, fizyka, biologia, geografia, wiedza o społeczeństwie, ale także historia, język polski, zajęcia z wychowawcą, etyka i filozofia. Szkoły powinny zapraszać ekspertów, którzy będą prezentować dobre praktyki i skuteczne, innowacyjne rozwiązania służące wspólnej walce o ochronę naszej planety.

Popieramy postulaty przedstawione przez forum Klimatycznego Dialogu Młodzieżowego¹⁰⁵, w nawiązaniu do nich proponujemy:

¹⁰⁵ „Postulaty Klimatycznego Dialogu Młodzieżowego”. Klimatyczny Dialog Młodzieżowy. 07/2021 ; Dostęp: <https://publicystyka.ngo.pl/postulaty-klimatycznego-dialogu-mlodziezowego>

- **wprowadzenie obowiązkowych zajęć ekologicznych i klimatycznych w szkołach**, co będziemy realizować zarówno metodą inkorporacji opisaną powyżej, jak i poprzez możliwość samostanowienia szkół o wykorzystaniu części godzin lekcyjnych,
- **przeszkolenie nauczycieli w zakresie edukacji klimatycznej** oraz przygotowanie przykładowych scenariuszy lekcji i materiałów dydaktycznych, poprzez udostępnienie materiałów i kursów w „MEN24” oraz przy wsparciu organizacji pozarządowych,
- **aby placówki edukacyjne przestrzegały zasad zrównoważonego rozwoju**, dlatego już powstałe we współpracy z samorządami powinny stworzyć plany neutralności klimatycznej do 2030 roku. Budynki nowo powstające powinny wypełnić standardy budynków zeroenergetycznych od 2030 roku. Powinno być to priorytetem w ramach przeglądu infrastruktury placówek oświatowych,
- **aby placówki edukacyjne były miejscem inicjatyw w rozwijaniu odpowiedzialności za przyrodę i społeczeństwo**, a także angażować młodzież w praktykowanie aktywnego obywatelstwa, co będziemy realizować poprzez koniunkcję i synergię wszystkich opisanych w tym dokumencie działań,
- **tworzenie muzeów historii naturalnej**,
- **edukacja klimatyczno-przyrodnicza powinna odbywać się na każdym etapie edukacji**, wyjaśniać mechanizmy wielkich zjawisk klimatycznych i ich wzajemne powiązania, jednocześnie odwoływać się do sytuacji lokalnej. Edukacja o klimacie i globalnych układach przyrodniczych powinna także

dawać uczniom jasne odpowiedzi, co mogą zrobić dla ograniczenia kryzysu klimatycznego i przyrodniczego. Prawidłowa edukacja klimatyczno-przyrodnicza i ekologiczna nie może być prowadzona wyłącznie w sali szkolnej – powinna być ona powiązana z poznawaniem otoczenia, środowiska przyrodniczego najbliższej okolicy i umiejętnością dostrzegania związków w nim, w szczególności oddziaływań człowieka na przyrodę i klimat¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Nasz ekspert Przemek Staroń współtworzył program Green Instructions stworzony przez LEGO Polska & Ogilvy Polska, który zawiera gotowe instrukcje do prowadzenia lekcji. Projekt otrzymał nagrodę Green Pencil za najlepszą na świecie kampanię o ekologii. Dostęp: <https://zieloneinstrukcje.pl/>

5. Szkoła jako przestrzeń kształtowanie świadomego obywatela i świadomej obywatelki

CEL: Szkoła musi zachowywać pluralizm ideowy i być miejscem kształtowania postaw przyszłych obywateli demokratycznego państwa i członków społeczeństwa obywatelskiego. Lekcje religii powinny być rzeczywiście fakultatywne, zaś lekcje filozofii połączonej z etyką i religioznawstwem obowiązkowe.

Szkoła jest miejscem, w którym młodzi ludzie w naturalny sposób, w oparciu o przyswojoną wiedzę i doskonalone umiejętności, zaczynają kształtować i wyrażać swoje poglądy. **Uważamy, że uczniowie zasługują na to, aby szkoła stwarzała warunki do prezentowania różnorodnych postaw i poglądów, których wspólnym fundamentem jest poszanowanie godności każdego człowieka.** Umiejętność krytycznego myślenia i uzasadniania swoich poglądów uważamy za jedną z kompetencji kluczowych we współczesnym świecie. **Chcemy stworzyć w szkole środowisko kształtowania ludzi świadomie i odpowiedzialnie korzystających ze swoich wolności, w poszanowaniu wolności innych.**

Szkoła powinna uczyć zabierania głosu, zadawania pytań, argumentacji, dyskusji, debaty, polemiki, retoryki, przez co pokazywać, jak ważne jest zaangażowanie każdego obywatela i każdej obywatelki w sprawy społeczności lokalnej, państwa i świata, aby móc zamieniać konflikty w rozwiązywalne

problemy. Zaangażowanie, które będzie respektować różnice kulturowe oraz wolności i prawa każdej jednostki. **Konieczne jest także w tym zakresie zrozumienie w praktyce funkcjonowania demokratycznego ustroju państwa i gwarancji przestrzegania naszych konstytucyjnych praw i wolności.** Kompetencje społeczne i obywatelskie zostały określone jako niezbędne do demokratycznej partycypacji w życiu społecznym i obywatelskim przez Komisję Europejską¹⁰⁷. Integracja edukacji obywatelskiej w ramach przedmiotów lub obszarów edukacyjnych jest jednym z modeli stosowanych w Europie¹⁰⁸. **Niezbędne jest wyposażenie uczniów w kompetencje umożliwiające im pełne uczestnictwo w życiu społecznym, politycznym i międzynarodowym,** a także zachęcanie ich do realizowania swojej aktywności poczynwszy od poziomu samorządu uczniowskiego¹⁰⁹. Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie zakłada, że oprócz zdobywania wiedzy i rozumienia informacji przez uczniów należy położyć nacisk także na wykorzystywanie nabytych informacji w innych niż nauczane sytuacjach, ich analizę, syntezę i ocenę, jednakże w rzeczywistości kształcenie umiejętności praktycznych jest bardzo zróżnicowane i zależy od kompetencji poszczególnych nauczycieli. Uczniowie powinni opuszczać szkoły wyposażeni w praktyczne umiejętności korzystania ze swoich praw i wolności, umieć napisać pismo do urzędu, zidentyfikować organy władzy

¹⁰⁷ „Edukacja obywatelska w Polsce. Analiza aktualnej sytuacji, zidentyfikowanych potrzeb oraz szans i barier rozwoju”. Bacia E., Pazderski F., Żmijewska-Kwirąg S., 12/2016 ; Dostęp: https://eul.ceo.org.pl/sites/eul.ceo.org.pl/files/edukacja_obywatelska_w_polsce.pdf

¹⁰⁸ „Edukacja obywatelska w Europie”. Eurydice. 2012 ; Dostęp: https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/11/citizen_PL.pdf

¹⁰⁹ „Edukacja obywatelska w Polsce. Analiza aktualnej sytuacji, zidentyfikowanych potrzeb oraz szans i barier rozwoju”... op.cit.

publicznej, w których należy załatwić sprawę, rozumieć w podstawowym zakresie przepisy prawa i umieć zastosować je do swojej sytuacji, orientować się na poziomie podstawowym w realiach funkcjonowania Unii Europejskiej i społeczności międzynarodowej¹¹⁰.

Nauczanie historii nie powinno opierać się na wykuwaniu „na blachę” dziesiątek dat i „jedynej słusznej” (zwykle martyrologicznej) wizji historii, ale wskazywać na wielość perspektyw spojrzenia na dzieje swojej małej ojczyzny, Polski, Europy i świata. Duży nacisk powinien być położony na krytyczną analizę źródeł. Takie podejście w żaden sposób nie powinno przekreślać budowania postaw patriotycznych oraz dumy z osiągnięć poprzednich generacji Polek i Polaków. Nie należy ich jednak mylić z nacjonalizmem i bezkrytycznym uwielbieniem dla własnej tradycji.

W szkołach nauczanie religii w największym wymiarze godzinowym i finansowym dotyczy religii rzymskokatolickiej¹¹¹, na podstawie przepisów

¹¹⁰ Warto w tym miejscu wskazać, że kluczowe według nas jest kształcenie obywatelskie w ramach przedmiotu (wedle aktualnie obowiązującej nazwy) „wiedza o społeczeństwie”, którym powinni być objęci wszyscy uczniowie szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Podkreślamy to szczególnie w związku z planowanym przez Przemysława Czarnka wycofaniem WOS-u na poziomie podstawowym i wprowadzeniem zmiażdżonego przez gremia naukowe HiT-u.

¹¹¹ Szkoła ma obowiązek stworzenia warunków do nauczania religii we współpracy ze – wskazanym przez rodziców (lub pełnoletniego ucznia) – związkiem wyznaniowym (kościołem) i obowiązek ten odnosi się nie tylko do zapewnienia warunków nauczania religii dominującej (rzymskokatolickiej), ale każdego związku wyznaniowego (kościoła) o uregulowanej sytuacji prawnej (Art. 53 ust. 4) i działającego zgodnie z Art. 25 Konstytucji.

Konstytucji RP¹¹² oraz postanowień Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 r.¹¹³ i wciąż wzbudza ogromne kontrowersje. Uważamy za niezbędne podjęcie działań zmierzających do pełnego równouprawnienia uczniów, których rodzice wyrażają chęć, aby uczyli się religii, i tych, którzy nie wyrażają takiej chęci¹¹⁴. **Chcemy dostarczyć narzędzia radom szkół, które w porozumieniu z radami rodziców, pedagogicznymi i samorządami uczniowskimi powinny mieć prawo do decydowania o tym, ile godzin i w jakiej formie lekcji religii powinno odbywać się w danej szkole,** przy poszanowaniu konstytucyjnego prawa do nauczania religii każdego ucznia, którego rodzice (lub on sam po osiągnięciu 15. roku życia) wyrażą taką wolę.

Postulujemy:

- **realizowanie w szkołach de facto interdyscyplinarnej edukacji obywatelskiej¹¹⁵,** kształtującej kompetencje związane z komunikacją oraz uczestnictwem w dialogu, dyskusji, debacie, polemice, w oparciu o wiedzę

¹¹² Art. 48 Konstytucji RP „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania” oraz Art. 53 ust. 4 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. „Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”.

¹¹³ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998 r. nr 51, poz. 318,

¹¹⁴ **„Państwo i kościół na swoje miejsca”. Strategie 2050. 2021** ; Dostęp: https://strategie2050.pl/wp-content/uploads/2021/02/panstwo.i.kosciol.na_.swoje_.miejsca.pdf, s. 14-19.

¹¹⁵ Nasz ekspertka, Agnieszka Jankowiak-Maik, współtworzyła rekomendacje dotyczące interdyscyplinarnej edukacji obywatelskiej w ramach Sieci Organizacji Społecznych. Rekomendacje te mogą stanowić bazę wdrażania edukacji obywatelskiej ; Dostęp: <https://sosdlaedukacji.pl/edukacja-obywatelska-na-lekcjach-na-co-dzien/>

o podstawach argumentacji i retoryki, a także psychologii poznawczej i psychologii społecznej,

- **stymulowanie już od najwcześniejszych lat szkolnych szacunku do życia w demokracji i poszanowania dla prawa** poprzez tworzenie zwięzłych i zgodnych z przepisami **statutów szkolnych** oraz **realne respektowanie** ich postanowień,¹¹⁶
- **aktualizację podstawy programowej przedmiotu** (zgodnie z aktualnie obowiązującą nazwą) **wiedza o społeczeństwie** w celu zmiany dotychczasowego bilansu z przewagi zdobywania wiedzy teoretycznej na rzecz kształcenia umiejętności jej praktycznego zastosowania i wychowania w duchu demokracji¹¹⁷,
- **włączenie do realizacji edukacji obywatelskiej wolontariatu, aktywizmu, projektów społecznych**, dzisiaj traktowanych w wielu szkołach po macoszemu, ew. pomocowo,
- **pobudzanie do zabierania zdania w lokalnych konsultacjach** poprzez np. budowanie partycypacji w zakresie określonych decyzji dotyczących życia szkoły oraz rozwijanie zainteresowania lokalną społecznością, lokalnych problemów etc.,
- **skoncentrowanie nauczania historii wokół krytycznej analizy źródeł** (co jest szczególnie istotne dziś, gdy zalewa nas fala dezinformacji i fake newsów). Nauczanie historii powinno być skutecznie powiązane

¹¹⁶ Zwłaszcza że istnieją doskonałe, niemal gotowe instrukcje, jak to zrobić, w postaci tzw. "Statutu nieumarłego" <https://statut.umarlestatuty.pl/>

¹¹⁷ Poprzez aktualizację rozumiemy nadanie jej wymiaru pragmatycznego – odchudzenie WOS-u z obficie występującego, a nadmiarowego, akademizmu – i wykorzystywanie zdobywanej wiedzy w ramach kształtowania umiejętności oraz praktycznego działania.

z nauczaniem innych przedmiotów, takich jak (zgodnie z aktualną klasyfikacją i nazewnictwem): język polski i wiedza o społeczeństwie, a także z obszarami wiedzy (edukacja globalna, obywatelska, europejska, medialna czy edukacja o prawach człowieka). Ponadto, niezwykle ważne jest „odchudzenie” i przebudowanie podstawy programowej przeładowanej faktografią i ukierunkowanej na politykę i wojskowość na rzecz stawiania pytań badawczych, rozwiązywania problemów, kontekstu społecznego, ekonomicznego i kulturowego przeszłości,

- **wprowadzenie edukacji międzykulturowej**, aby otwartość na świat ze zrozumieniem i szacunkiem dla innych kultur dawała perspektywę współpracy, współdziałania, a także zmniejszała obecne powszechnie wśród młodzieży poczucie lęku przed nieznanym¹¹⁸. W tym celu konieczna jest edukacja oparta o praktyczny kontakt z kulturami, z osobami je tworzącymi, oraz dobrami materialnymi i duchowymi tychże kultur, co realizować należy zarówno poprzez organizację wymian międzynarodowych na szerszą skalę, jak i poznawanie bogactwa innych kultur w społecznościach lokalnych (co przez lata z powodzeniem realizował jeden z naszych ekspertów, P. Staroń¹¹⁹). Podkreślamy, że nie chodzi o tworzenie nowego przedmiotu, tylko o realne umożliwienie zdobywania wiedzy z tego obszaru według zasad zawartych w propozycji inkorporacji. W świetle inwazji Rosji na Ukrainę realizacja

¹¹⁸ Biała Księga Dialogu Międzykulturowego Rady Europy przyjęta w maju 2008 r. uznaje edukację międzykulturową za jeden z pięciu najważniejszych obszarów, w których należy podjąć działania rozwijające poszanowanie praw człowieka, demokracji, rządów prawa oraz porozumienia. Dostęp: <https://www.nck.pl/media/miedzynarodowyrokdialogu//UserFiles/File/Biala%20ksiega.pdf>

¹¹⁹ „Dialog międzypokoleniowy – dialog międzyreligijny”. II LO im. Bolesława Chrobrego. 12/2018 ; Dostęp: <https://lo2.sopot.pl/dialog-miedzypokoleniowy-dialog-miedzyreligijny,196,pl>

skutecznej edukacji międzykulturowej w połączeniu z edukacją globalną ma najwyższy priorytet pilności,

- **przygotowanie podstawy programowej przedmiotu „Filozofia z etyką i religioznawstwem”** na wszystkich etapach nauczania, gdzie m.in. poznawano by religie świata (nie tylko te największe) w ujęciu opisowym,
- **upodmiotowienie rad szkół w decydowaniu o wymiarze i sposobie realizowania lekcji religii w ich placówce** – z decydującym udziałem rodziców, nauczycieli i uczniów. Rola rady szkoły, jako organu społecznego, powoływanego dobrowolnie na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe z inicjatywy rady pedagogicznej, rady rodziców lub samorządu uczniowskiego do udziału w rozwiązywaniu wewnętrznych spraw szkoły powinna ulec zwiększeniu – także w kwestii organizacji nauczania religii w szkołach (np. w formie rekolekcji),
- **obniżenie wieku samodzielnej decyzji o uczęszczaniu na lekcje religii** – dla uczniów pierwszych klas szkoły ponadpodstawowej, po ukończeniu 15. roku życia. Od uczniów rozpoczynających naukę w szkole ponadpodstawowej oczekuje się podjęcia decyzji o wyborze profilu kształcenia, co oznacza określenie, jakich przedmiotów będą uczyć się w zakresie rozszerzonym z myślą o dalszej edukacji na poziomie studiów wyższych. Jednocześnie uczniowie w tym samym wieku, bez racjonalnego uzasadnienia, nie są uznawani za osoby mogące świadomie i samodzielnie podjąć decyzję o uczęszczaniu na lekcje religii. Wymaga to zmiany przepisów ustawy

o systemie oświaty¹²⁰ i Rozporządzenia MEN ws. warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach¹²¹,

- zmiany w rozporządzeniu MEN w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, mające na celu **usunięcie oceny z religii ze świadectwa oraz nieuwzględnienia jej w średniej ocen**¹²². Należy doprowadzić do pełnego wykonania orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Grzelak przeciwko Polsce (7710/02), w którym uznano, że Polska naruszyła zakaz dyskryminacji oraz wolność sumienia i wyznania przez brak powszechnego dostępu uczniów do zajęć z etyki,
- **modyfikację kanonu lektur** – w kanonie lektur obowiązkowych i nadobowiązkowych powinno się znaleźć oprócz zestawu klasycznych pozycji literatury polskiej i światowej znacznie więcej pozycji wydanych w XXI wieku – tak, aby literatura dostarczała pytań ważnych w obecnym otoczeniu kulturowym, społecznym i politycznym. Istotne jest też to, aby uczniowie mieli

¹²⁰ Ustawa z dnia 7 września 199 r. (Dz.U. z 2021 r. poz.1915 t.j.) Art. 12. 1. *Publiczne przedszkola i szkoły podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadpodstawowe na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie.*

¹²¹ Dz.U. z 3 czerwca 2020 r. poz. 983

¹²² „Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych”. Ministerstwo Edukacji Narodowej. 02/2019 ; Dostęp: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000373>

wpływ na kanon lektur – mogłaby to być chociażby jedna książka w roku wybrana zawsze przez uczniów z literatury XXI wieku¹²³,

- **zmiana modelu obecności przedmiotów związanych z kulturą i sztuką** – rozwijać należy przede wszystkim kreatywność i umiejętność krytycznej oceny oraz analizy zjawisk z obszaru każdej formy sztuki, zarówno z poziomu kultury wysokiej jak i masowej, a przede wszystkim – życia codziennego,
- **aby do szkół ponadpodstawowych wróciła wiedza o kulturze** – w postaci przedmiotu „Kultura i sztuka”. Powinien być to przedmiot, który umożliwi dalszy rozwój kreatywności i doświadczanie różnych domen kultury w zabawie. Przedmiot ten powinien być wsparty poprzez winkorporowanie panoramicznie ujętych zjawisk z zakresu sztuki do podstawy programowej z języka polskiego, a także poprzez maksymalną międzyprzedmiotową współpracę z nauczycielami i nauczycielkami wszystkich innych przedmiotów.

¹²³ **Na ten temat wielokrotnie wypowiadali się Nauczyciele Roku tworzący ten program Dariusz Martynowicz i Przemysław Staroń**

<https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,27943489,nauczyciel-roku-zmuszanie-uczniow-do-czytania-tylko-klasyki.html>,

<https://www.se.pl/styl-zycia/ksiazki/nauczyciel-roku-buntuje-sie-przeciw-lekturom-szanuje-kochanowskiego-ale-problemy-wladzy-mozna-zilustrowac-gra-o-tron-aa-iN3p-ubX2-noZr.html>

<https://natemat.pl/408172,lektury-na-test-8-klas>

6. Edukacja prozdrowotna

CEL: Szkoła powinna uczyć dzieci, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie fizyczne, a ponadto zadbać o stan zdrowia i kondycję dzieci.

Edukacja prozdrowotna jest niezwykle ważnym zadaniem placówek edukacyjnych, ponieważ zdrowie warunkuje możliwość prawidłowego rozwoju fizycznego, emocjonalnego i intelektualnego. Dobra edukacja zdrowotna uczy tego, w jaki sposób dbać o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne przez całe życie. Prawidłowo funkcjonujące środowisko szkolne może w znacznym stopniu przyczynić się do promowania zachowań prozdrowotnych. Dlatego kształtowanie u dzieci i młodzieży umiejętności, nawyków i postaw zdrowotnych oraz odpowiedzialności za zdrowie swoje i innych powinno być podstawowym zadaniem szkoły.

Proponujemy, aby edukacja prozdrowotna była realizowana już w przedszkolu, a potem w szkole w ramach przedmiotów (według aktualnie obowiązującej klasyfikacji przedmiotów szkolnych) takich jak przyroda, biologia, język polski, wychowanie fizyczne, technika, wychowanie do życia w rodzinie. Cele i treści nauczania powinny być dostosowane do potrzeb oraz rozwoju fizycznego i psychospołecznego dziecka.

Dzięki wprowadzeniu edukacji prozdrowotnej od najmłodszych lat będziemy kształtować nawyki, które pozostaną na całe życie. Jest to szczególnie ważne w przypadku dzieci ze środowisk defaworyzowanych społecznie, które

związku z brakiem edukacji zdrowotnej mają niższą świadomość zdrowotną i umiejętność kwalifikowania określonych zachowań jako szkodzących zdrowiu.

Proponujemy:

- **stworzenie programu Szkolnej Opieki Zdrowotnej** – i aby NFZ wypracowało standard opieki zdrowotnej w placówkach edukacyjnych, który będzie obejmował regularny bilans zdrowotny uczennic i uczniów. W każdej szkole nadzór profilaktyczno-medyczny sprawowany będzie przez pielęgniarkę lub asystenta medycznego. Program finansowany będzie ze środków NFZ-u,
- **opiekę stomatologiczną dla wszystkich uczniów** w ramach umowy zawartej między świadczeniodawcą, szkołą i NFZ. W przypadku braku dostępu do poradni stomatologicznej publicznej lub niepublicznej w pobliżu szkoły – nadzór powinien być realizowany z wykorzystaniem dentobusów¹²⁴,
- aby **dzieci zwłaszcza w klasach I–VI spędzały minimum godzinę zajęć na świeżym powietrzu każdego dnia** i aby szkoły organizowały cykliczne wycieczki do lasu w ramach takich przedmiotów jak (według aktualnie obowiązującej klasyfikacji przedmiotów szkolnych) np. przyroda, biologia, wychowanie fizyczne,
- aby **dążyć do tego, by w miarę możliwości lekcje rozpoczynały się nie wcześniej niż 8.30–9.00** (po konsultacji z radą szkoły), gdyż znacząco

¹²⁴ Opieka stomatologiczna będzie polegała na: weryfikacji, czy dziecko znajduje się pod stałą opieką stomatologiczną, badaniu stomatologicznym, prowadzeniu działań z zakresu profilaktyki dentystycznej (według dokumentu „Co po pandemii. Plan dla zdrowia” oraz „Recepta na zdrowie–reaktywacja”, świadczenia medyczne z zakresu stomatologia dzieci i młodzieży do 18 roku życia będą świadczeniami bezpłatnymi).

wpłynie to na długość snu oraz jakość odpoczynku i możliwość regeneracji dzieci i młodzieży; a sen jest jedną z absolutnych podstaw regeneracji i dobrostanu psychofizycznego, zwłaszcza w młodym wieku¹²⁵,

- **aby ostatecznie zlikwidować tzw. dwuzmianowość** w celu zapewnienia harmonijnego przebiegu procesu uczenia się i spędzania czasu wolnego zgodnie z potrzebami rozwijających się dzieci i młodzieży,
- **wznowienie programu „Stop zwolnieniom z WF” i powrót do programu „Umiem pływać”** dla klas trzecich i wprowadzenie go na skalę populacyjną.
- **dostęp do sprzętu sportowego oraz do infrastruktury sportowej na przerwach oraz po lekcjach,**
- **dbanie o higienę cyfrową uczniów**, m.in. poprzez zachęcanie do samoograniczania w zakresie używania urządzeń cyfrowych,
- **kompleksowe zajęcia z bezpieczeństwa (również cyfrowego), profilaktyki uzależnień (także behawioralnych), higieny osobistej i pierwszej pomocy** od najmłodszych lat. Należy szczególny nacisk postawić na zajęcia praktyczne, dlatego proponujemy, aby w ramach lekcji odbywały się warsztaty oraz zajęcia z pielęgniarką szkolną, psychologiem, zaproszonym lekarzem, dietetykiem, stomatologiem czy specjalistą zdrowia publicznego,
- **promowanie w szkołach zdrowego odżywiania** m.in. poprzez zagwarantowanie na stołówkach i w sklepikach szkolnych dostępu do zdrowego jedzenia, darmowej wody pitnej, a także uczenie podstaw dietetyki,

¹²⁵ „Ile snu potrzebuje nastolatek?”. Nowa Era. 04/2021 ; Dostęp: <https://www.nowaera.pl/szkola-srednia-bez-tajemnic/ile-snu-potrzuje-nastolatek>

- **kursy dla nauczycieli wychowania fizycznego**, w celu podniesienia kwalifikacji do prowadzenia zajęć z gimnastyki korekcyjnej, jak i szkolenia dotyczące kreatywnych sposobów prowadzenia ich lekcji,
- **prowadzenie profilaktyki wad postawy u uczniów w ramach dodatkowych zajęć gimnastyki korekcyjnej**,
- **jednoczesne uwrażliwianie na potrzeby innych** (szczególnie chorych, osoby z niepełnosprawnościami) **oraz szkolenia z udzielania im pomocy i wsparcia**,
- doprowadzenie do **przekształcenia przedmiotu „Wychowanie fizyczne” w „Wychowanie zdrowotne”** (więcej szczegółów zawarliśmy w tabeli),
- doprowadzenie do tego, aby w **każdej szkole były „różowe skrzyneczki”**, w których będą dostępne środki higieniczne dla uczennic, co będzie także formą przeciwdziałania zjawisku ubóstwa menstruacyjnego.

7. Niezależna Komisja Edukacji Narodowej zamiast kuratoriów. Odbiurokratyzowanie edukacji. Ochrona praw uczniów i uczennic

CEL: Chcemy zakończyć ideologiczną ingerencję w system edukacji. Trzeba oprzeć edukację na zaufaniu i obiektywnych standardach, a nie kontroli, nadzorze i biurokracji. Proponujemy powołać niezależną Komisję Edukacji Narodowej, a upolitycznione kuratoria oświaty przekształcić w centra wsparcia będące jej oddziałami. Proponujemy także rozdzielenie Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Nie boimy się mówić o tym, że kuratoria są reliktem minionej epoki. **Uważamy, że należy przekształcić podległe wojewodom i MEiN kuratoria oświaty w centra wsparcia, stanowiące oddziały utworzonej Komisji Edukacji Narodowej.** KEN byłaby instytucją niezależną, kolegialną, odpowiedzialną za zapewnianie dostępności i podnoszenie jakości edukacji w sposób sprofesjonalizowany, wolną od nacisków politycznych i jednocześnie respektującą autonomię szkół oraz samodzielność i odpowiedzialność samorządów za organizację systemu edukacji lokalnie.

Powołanie niezależnego gremium spełniającego taką rolę w systemie postulował m.in. ruch Obywatele dla Edukacji, a ostatnio – Sieć Organizacji Społecznych dla Edukacji.

KEN będzie funkcjonować jako instytucja kolegialna składająca się z 9 członków powoływanych na określoną kadencję (pięcio- lub siedmioletnią). Członkami Komisji będą przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych prowadzących działalność edukacyjną, organizacji związkowych współtworzących Radę Dialogu Społecznego. Minister właściwy ds. oświaty będzie miał kompetencje do zgłoszenia obserwatora pracy KEN, jednak bez prawa głosu. Pracami KEN będzie kierował przewodniczący wyłoniony przez samą Komisję ze swojego składu. Kandydaci na członków KEN powinni spełniać podstawowe wymogi formalne (wykształcenie wyższe, doświadczenie zawodowe związane z systemem edukacji), ale przede wszystkim podlegać jawnej procedurze zgłoszeniowej i sprawdzianowi kompetencji, a także uczestniczyć w publicznych wysłuchaniach poprzedzających ich powołanie.

Zastąpienie kuratoriów oświaty Komisją Edukacji Narodowej nie sprowadza się wyłącznie do zmiany szyldu, ale zapowiada realną zmianę na dwóch kluczowych poziomach. Po pierwsze, zamiast kuratorów oświaty z politycznego nadania, poddanych ręcznemu sterowaniu ze strony wojewodów czy Ministra Edukacji, pojawi się instytucja niezależna od rządu, wyłaniana przez szerokie grono aktorów współtworzących system edukacji – samorządy, nauczycielskie związki zawodowe, organizacje pozarządowe. To daje szansę na realne odpolitycznienie kontroli nad szkołami i uwolnienie ich od „ideologicznej policji”, w którą obecna władza przekształca kuratoria. Po drugie, proponujemy, aby KEN stała się partnerem wspierającym szkoły i dostarczającym wskazówek ułatwiających im podnoszenie standardu jakości i dostępności edukacji. Przejście od kultury nadzoru do kultury partnerstwa oznacza nie tylko inny

zestaw kompetencji KEN, ograniczony względem dzisiejszych kuratoriów, ale przede wszystkim zmianę nastawienia – z kontroli procedur i sztywnych zaleceń na rzecz doradztwa, wsparcia i inspirowania szkół do podnoszenia jakości działania.

W związku z tym **przewidujemy powołanie na poziomie wojewódzkim centrów wsparcia KEN, w których zatrudnienie znajdzie część pracowników przekształcanych kuratoriów.** Będziemy także dbać o większe zaangażowanie centralnych i lokalnych ośrodków metodycznych w doskonalenie zawodowe nauczycieli i wspomaganie ich pracy w szkołach.

Systemowa zmiana podejścia do nadzoru pedagogicznego funkcjonującego obecnie w formach ewaluacji, kontroli, wspomagania i monitorowania zdefiniowanych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej¹²⁶ wymaga także poddania pod dyskusję publiczną z przedstawicielami podmiotów uczestniczących w systemie, czyli nauczycieli, metodyków, uczniów, rodziców i organów prowadzących szkoły lub placówki, praktycznych aspektów przechodzenia od modelu kontroli działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej do modelu skoncentrowanego na działaniach intensywnie wspomagających szkoły w tych obszarach. Jednym z możliwych rozwiązań jest przeniesienie większości zadań z zakresu merytorycznego nadzoru pedagogicznego, wykonywanego dotychczas przez wizytatorów zatrudnionych w kuratoriach, do kompetencji jednostek samorządu terytorialnego.

Bazując na doświadczeniach inspekcji edukacyjnych funkcjonujących w innych państwach europejskich, proponujemy, żeby **głównym zadaniem KEN**

¹²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 25 sierpnia 2017 (Dz. U. z 8 września 2020 poz. 1551 t.j.)

było monitorowanie realizacji „Standardu dostępności i jakości edukacji”, stymulowanie zdrowej konkurencji między szkołami opartej na kryteriach jakościowych oraz wspomaganie placówek oświatowych w osiąganiu zamierzonych efektów ich pracy zamiast prób ręcznego sterowania nimi. Na wzór holenderskich ram oceny funkcjonowania szkół¹²⁷, czy irlandzkiego modelu „Whole School Evaluation”¹²⁸, „Standard dostępności i jakości edukacji” ustalony w przepisach prawa powszechnie obowiązującego powinien zawierać klarowne wymagania co do:

- Procesu edukacyjnego – realizacja podstawowych wymogów zarysowanych w dużo mniej niż dziś szczegółowej podstawie programowej, skuteczne monitorowanie postępów edukacyjnych uczniów,
- klimatu organizacyjnego w szkole – wymogi co do zapewnienia psychologicznego i fizycznego dobrostanu dzieci i młodzieży,
- efektów kształcenia,
- wewnętrznego systemu zapewnienia jakości i rozliczalności,
- zarządzania finansowego.

„Standard dostępności i jakości edukacji” na podstawowym poziomie kształtowany będzie na szczeblu centralnym, w pozostałym zakresie samorządy

¹²⁷ „**Inspection Framework: Secondary Education**”. **Education Inspectorate. 06/2019** ; Dostęp: <https://english.onderwijsinspectie.nl/documents/publications/2017/07/03/inspection-framework-secondary-education>

¹²⁸ **Przykładowe raporty ewaluacyjne**. Dostęp: <https://www.education.ie/en/Publications/Inspection-Reports-Publications/Whole-School-Evaluation-Reports-List/>.

i szkoły będą samodzielnie wyznaczać sobie cele jakościowe, z których będą rozliczane w ramach regularnie prowadzonego przez KEN, publicznie dostępnego dla rodziców monitoringu. Dzięki temu uzyskają wiarygodne informacje na temat funkcjonowania szkół. Jednocześnie rolą KEN będzie dbanie o równe szanse edukacyjne uczniów uczęszczających do szkół w różnych regionach kraju.

Mimo obietnic kolejnych ministrów, twierdzących, że próbują odbiurokratyzować polską edukację, polscy nauczyciele na czele z dyrektorami wciąż mają poczucie, że muszą skupić się na formalnej stronie nauczania i na nią poświęcić dużą część pracy. **Należy przyrzeć się dokumentacji funkcjonującej i obowiązującej obecnie w placówkach oświatowych i dokonać podziału na tę, która obowiązywać musi oraz tę, która nie jest w placówce niezbędna, a którą tworzy się w obawie przed kuratorskimi kontrolami.** Warto stworzyć oddzielny katalog obowiązujących w placówce dokumentów.

Zmiany w przepisach dotyczących systemu oświaty powinny odbywać się w sposób uporządkowany, w oparciu o szerokie konsultacje społeczne założeń do projektowanych przepisów, ocenę skutków regulacji oraz projekty aktów wykonawczych prezentowane równocześnie z projektem zmiany lub wprowadzenia nowych przepisów, a także debaty publiczne.

Dostrzegamy rosnącą świadomość uczniów¹²⁹, że jako ludzie i obywatele mają określone prawa, gwarantowane im przez międzynarodowe konwencje, Konstytucję RP oraz ustawy, których przestrzeganie w szkolnej rzeczywistości

¹²⁹ Czego dowodem może być powołanie przez młodych obywateli Fundacji na rzecz Praw Ucznia.

pozostawia obecnie wiele do życzenia. Uczniowie artykułują postulat powołania rzecznika lub rzeczników praw ucznia. Z uwagi na aktualny model funkcjonowania biur Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Rzecznika Praw Dziecka postulat wyodrębnienia takiego rzecznika jest zasadny, ponieważ skuteczna ochrona praw uczniów w systemie edukacji wymaga kompleksowej, a jednocześnie specjalistycznej wiedzy – oraz narzędzi administracyjnoprawnych¹³⁰. Należy poddać pod dyskusję publiczną, czy należałoby zwiększyć budżet biura RPO lub RPD w celu powołania odpowiedniego stanowiska w urzędach już wyspecjalizowanych w ochronie praw, czy też utworzyć taką jednostkę organizacyjną w ramach Komisji Edukacji Narodowej. Lokalne inicjatywy dotyczące utworzenia stanowisk rzeczników przy jednostkach samorządu terytorialnego także zasługują na poparcie, ponieważ stanowią krok w kierunku zwiększania świadomości praw wśród uczniów, a także potencjalnie umożliwią rozwiązanie istniejących indywidualnych problemów, zanim powstanie rozwiązanie systemowe na poziomie ogólnopolskim.

Proponujemy:

- **przekształcenie podległych wojewodom i MEiN kuratoriów oświaty, a w zamian stworzenie niezależnej Komisji Edukacji Narodowej, jako**

¹³⁰ W 2009 r. w Polsce z inicjatywy organizacji społeczeństwa obywatelskiego powołano po raz pierwszy Rzecznika Praw Pacjenta właściwego w sprawach ochrony praw pacjentów określonych w ustawie z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, ponieważ uznano, że specyfika ochrony tych praw i liczba pacjentów wymaga wyspecjalizowanych działań ze strony państwa. W systemie edukacji funkcjonuje obecnie ponad 3 mln uczniów, którzy również zasługują na takie systemowe wsparcie.

instytucji kolegialnej, odpowiedzialnej za zapewnianie dostępności i jakości edukacji w sposób sprofesjonalizowany,

- **opracowanie systemu zachęt dla najlepiej funkcjonujących placówek**, ale też sankcji wobec instytucji edukacyjnych rażąco niewypełniających obowiązujących standardów i prowadzących je organów, a w przypadku stwierdzenia poważnych nieprawidłowości, z pozbawieniem uprawnień do działania włącznie,
- **zastąpienie centralnej regulacji oceny pracy nauczyciela systemem ewaluacji**, który zostanie opracowany przez KEN we współpracy z samorządami,
- **wsparcie szkół przez KEN w zakresie podnoszenia standardu jakości i dostępności edukacji**,
- **przeniesienie merytorycznego nadzoru pedagogicznego z kuratoriów oświaty do jednostek samorządu terytorialnego** jako organów prowadzących placówki oświatowe,
- **przeprowadzenie przeglądu wydatków ze środków publicznych na edukację, w celu ich zoptymalizowania**,
- **stopniowe zmniejszenie liczebności klasy**, tak aby liczba dzieci w oddziale przedszkola i szkoły podstawowej wynosiła nie więcej niż 20, a w szkołach ponadpodstawowych – nie więcej niż 25 osób¹³¹,
- **ustanowienie Rzecznika Praw Uczniowskich** na poziomie ogólnopolskim, umiejscowionego optymalnie w strukturach systemu edukacji, aby

¹³¹ Według rozporządzenia MEN z dnia 28 lutego 2019 r. liczba dzieci w oddziale przedszkola i szkoły podstawowej 1-3 wynosić ma nie więcej niż 25. Minimalna i maksymalna liczba uczniów w jednym oddziale poza przedszkolami i klasami 1-3 SP nie jest określona prawnie.

zagwarantować uczniom równy dostęp do wsparcia w zakresie ochrony ich praw,

- **rozdzielenie Ministerstwa Edukacji i Nauki** (na Ministerstwo Edukacji oraz Ministerstwo Nauki).

8. Przedefiniowanie roli nauczyciela. Płaca nauczyciela: minimum średnia krajowa gwarantowana przez budżet państwa

CEL: Chcemy zapewnić godne warunki pracy i płacy nauczycielom, których pensje powinny sprawiać, że zawód ten będzie atrakcyjny i prestiżowy dla młodych ludzi. Nauczycielom należy pozwolić na większą niż obecnie autonomię, zapewnić im superwizję jako formę wsparcia i rozwoju oraz skrócić ich ścieżkę awansu oraz stworzyć warunki ustawicznego rozwoju.

Wobec szybkich zmian cywilizacyjnych, należy gruntownie przededefiniować zawód nauczyciela, jego rolę społeczną i obowiązki. Funkcje zawodowe nauczyciela wraz z upływem czasu ewoluują; o ile wcześniej głównym zadaniem było przekazywanie wiedzy, dziś nauczyciel powinien zachęcać do własnych poszukiwań, pomóc w porządkowaniu natłoku informacji, inspirować indywidualny rozwój wychowanków w miejsce zasady uczenia wszystkich tego samego w tym samym czasie¹³². **Nacisk powinien być położony na funkcję nauczyciela jako opiekuna, facylitatora, animatora i współkreatora procesu wychowawczo-dydaktycznego.** Kluczem jest wyposażenie członków kadry pedagogicznej w takie narzędzia, aby mogli oni odgrywać ważną rolę w kształtowaniu pokoleń tworzących rzeczywistość świata, na nowo budującego

¹³² „Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli – Raport z badania jakościowego”. Instytut Badań Edukacyjnych. 09/2015 ; Dostęp: <http://produkty.ibe.edu.pl/docs/raporty/ibe-ee-raport-pozycja-spleczno-zawodowa-naucz-bj.pdf>

swoją tożsamość. Jak pisał Bertrand Russell: „nauczyciel, jak artysta, filozof i człowiek pióra, może wykonać swą pracę tylko wtedy, gdy czuje się jednostką kierowaną przez wewnętrzne impulsy twórcze, nie zdominowane i spętane przez zewnętrzny autorytet”¹³³. Należy dążyć do odbudowania prestiżu i etosu zawodu nauczyciela, zwracając szczególną uwagę na jakość kształcenia, doskonalenia zawodowego i sposób wynagradzania kadr pedagogicznych.

Płace nauczycieli i innych pracowników oświaty kształtują się obecnie na skandalicznie niskim poziomie. **Reforma systemu wynagrodzeń nauczycieli wymaga nowej umowy między rządem a samorządami i innymi organami prowadzącymi placówki oświatowe.** Obecny system, oparty na subwencji oświatowej, jest wadliwy. Najdobitniej przekonaliśmy się o tym w czasie strajku nauczycieli z 2019 roku, kiedy rząd przerzucił koszty swoich obietnic złożonych strajkującym na samorządy, nie zapewniając im zarazem finansowego pokrycia. Nie jesteśmy jednak zwolennikami rewolucji w tym modelu. Należy natomiast przywrócić jego pierwotne założenia, że subwencja powinna pokrywać podstawowe koszty funkcjonowania lokalnego systemu oświaty. Dziś ta reguła nie jest respektowana przez władzę centralną. Według badań Związku Miast Polskich za 2018 rok, subwencja wystarczała zaledwie na niewiele ponad 80 proc. wydatków na płace nauczycieli. Rolą nauczycieli i nauczycielek jest nieustanny rozwój, dbanie o warsztat i jakość pracy, dlatego ważne jest dofinansowanie przez państwo doksztalcania nauczycieli.

¹³³ Russell B., „The Basic Writings of Bertrand Russell”, wyd. Taylor&Francis Ltd., Londyn – Nowy Jork 2009, s. 420.

Zgadza się z postulatem, że konieczne jest zwiększenie udziału płacy zasadniczej w wynagrodzeniu nauczyciela oraz uregulowanie na nowo, w porozumieniu z nauczycielami, zasad wypłaty wynagrodzenia za godziny nadwymiarowe, zasad wypłaty świadczeń (np. urlopowych czy na zagospodarowanie) i **dodatków** (np. uzupełniającego czy wiejskiego). **Popieramy postulat powiązania wynagrodzeń nauczycieli ze średnim wynagrodzeniem w gospodarce narodowej**, jeśli rzeczywiście chcemy przeciwdziałać postępującemu ubożeniu nauczycieli i ich rodzin. Uważamy, że bezpieczeństwo budżetowe da się pogodzić z postulatem zabezpieczenia systemu edukacji, którego nie stać na utratę kolejnych nauczycieli, którzy odchodzą z zawodu z powodów ekonomicznych. Samorządy powinny otrzymać jednoznaczną gwarancję rządową dla stabilnej wysokości subwencji oświatowej na pokrycie rzeczywistych kosztów zatrudnienia.

Kształcenie nauczycieli co do zasady w dalszym ciągu powinno odbywać się w systemie studiów I i II stopnia oraz jednolitych studiów magisterskich, przy czym warunkiem uzyskania kwalifikacji do zajmowania stanowiska nauczyciela, jak ujęto w standardach kształcenia nauczycieli od 2019 roku, powinno być ukończenie studiów na poziomie magisterskim. W **kształceniu studentów na kierunkach przygotowujących do pracy w placówkach oświatowych należy zaangażować praktyków: nauczycieli mianowanych i dyplomowanych, konsultantów i doradców metodycznych**. Uczelnie wyższe powinny współpracować ze szkołami partnerskimi, w kooperacji z którymi w wymiarze praktycznym prowadzony powinien być proces dydaktyczny dla studentów kierunków nauczycielskich. Ośrodki doskonalenia nauczycieli, ale także poradnie

psychologiczno-pedagogiczne zatrudniające ekspertów i specjalistów w danej dziedzinie, powinny realizować zadania mające na celu wsparcie merytoryczne uczelni wyższych w obszarze prawa oświatowego, dydaktyki przedmiotu a także szeroko rozumianej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, bo tylko współdziałanie wszystkich obecnych w systemie placówek oraz wymiana doświadczeń i praktyk daje szansę na wielowymiarowe i wielopłaszczyznowe przygotowanie przyszłych nauczycieli.

Jak wynika z raportu Instytutu Badań Edukacyjnych z roku 2015, czynnikami budującymi prestiż nauczyciela obok statusu ekonomicznego są: cechy osobiste nauczyciela (np. otwartość, empatia, uważne słuchanie, umiejętność budowania relacji), styl pracy jak i autonomia oraz demokratyczny styl zarządzania szkołą¹³⁴.

Dziś trzeba pokonać drogę od nauczyciela (także dyrektora placówki) zależnego od systemu do nauczyciela sieci, relacji, otwarcia na drugiego człowieka, komunikacji i dialogu, w tym również solidarności społecznej. Potrzebujemy mediatorów przemiany, umiejących balansować pomiędzy sferą indywidualną a społeczną, jednostką a strukturą, zarówno nauczycieli, jak i dyrektorów, którzy umiejętnie interpretują otaczające ich zmiany¹³⁵. W odniesieniu do tego należy zapewnić obecnym nauczycielkom i nauczycielom oraz dyrektorkom i dyrektorom warunki do rozwoju, do budowania tzw. mistrzostwa osobistego¹³⁶.

¹³⁴ „Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli – Raport z badania jakościowego”... op.cit.

¹³⁵ Szkudlarek T., „Szkice z filozofii i pedagogiki dystansu”, wyd. M.E.D.I.A, Kraków 1999.

¹³⁶ Senge P., „Pięta dyscyplina. Teoria i praktyka organizacji uczących się”, Ofic. Ekonomiczna, Warszawa, 2012

Kolejnym **istotnym obszarem wymagającym zmian jest modyfikacja i skrócenie ścieżki awansu zawodowego**, która obecnie postrzegana jest raczej jako sposób na podwyższenie wynagrodzenia, a nie proces profesjonalizacji nauczyciela. Nauczyciele podkreślają także, iż obecny system awansu zawodowego wprowadza hierarchię oraz niedoceniać nauczycieli mocno zaangażowanych w pracę. Niejako „rozliczani” z działań są nauczyciele odbywający staż¹³⁷. Niezwykle ważne jest zmodyfikowanie, odbiurokratyzowanie i odformalizowanie dokumentacji awansu zawodowego na rzecz np. publikowania pomysłów, materiałów i dzielenia się swoim doświadczeniem na odpowiedniej platformie oraz prowadzenie lekcji otwartych dla koleżanek, kolegów i rodziców, co będzie zdecydowanie bardziej pożyteczne niż suchy opis. Nauczyciele tworzą dziś setki stron dokumentacji, potwierdzającej realizację poszczególnych punktów. Dokumentacja ta jest po zakończeniu postępowania awansowego nikomu nieprzydatna. **Należy także zrezygnować z obejmowania stażem zawodowym nauczycieli akademickich ze stopniami naukowymi, zapewniając tym samym przyływ nauczycieli ze szkół wyższych, w szczególności do szkół ponadpodstawowych**, gwarantując im, ze względu na wieloletnie doświadczenie zawodowe oraz specjalizację, najwyższy stopień awansu.

Zwiększenie wynagrodzeń, odchudzenie podstawy programowej, odejście od nadmiernego formalizmu, sztywnych ram, procedur, biurokracji oraz ustawicznej kontroli, a także wsparcie w zakresie doskonalenia kompetencji

¹³⁷ „Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli – Raport z badania jakościowego”... op.cit.

oraz umożliwienie superwizji, jako formy wsparcia i rozwoju stworzy szansę na podniesienie prestiżu i dobrostanu nauczycieli, a to zwiększy autonomię i poczucie decyzyjności, sprawstwa nauczyciela w zakresie doboru metod, środków, jak i treści nauczania.

Proponujemy:

- stopniowe **podnoszenie wynagrodzenia, aż do poziomu średniego wynagrodzenia krajowego dla nauczycieli stażystów**. Ten cel powinien zostać osiągnięty najdalej w ciągu trzech lat. Wynagrodzenie to powinno rosnąć w odniesieniu tak do umiejętności i kompetencji nauczyciela, jak i oceny jego pracy wychowawczo-dydaktycznej, tworząc w naturalny sposób system motywacyjny,
- **uporządkowanie systemu szkoleń i dofinansowanie przez państwo doskonalenia zawodowego nauczycieli**, szkoleń oraz warsztatów związanych z dydaktyką nauczania, prowadzenia działań diagnostycznych, ale także i tych uczących rozwijania kompetencji miękkich (komunikacji intra- i interpersonalnej, umiejętności radzenia sobie ze stresem i trudnymi emocjami),
- **zapewnienie nauczycielowi wsparcia i głębokiego rozwoju poprzez superwizję**, która stwarza nauczycielom możliwości wymiany doświadczeń, wzbogacania własnego warsztatu pracy, wspólnego radzenia sobie z wyzwaniami i refleksją nad wykorzystywanymi metodami i formami pracy. Superwizja sprzyja rozwojowi, bieżącej modyfikacji stosowanych narzędzi, a także zapewnia długofalowe wsparcie i opiekę superwizora,

- **skrócenie i zmodyfikowanie ścieżki awansu zawodowego oraz odbiurokratyzowanie dokumentacji kształcenia oraz awansu zawodowego,**
- **wprowadzenie standardu zatrudnienia nauczycieli jako podstawy wyliczenia subwencji** – w uproszczeniu taki standard powinien bazować na maksymalnej liczebności klas jako podstawie określenia liczby etatów nauczycielskich, których finansowanie musi zapewnić subwencja,
- **wprowadzenie standardu zatrudnienia personelu administracyjnego szkół również powiązanego z wielkością placówek,**
- **uwzględnienie w subwencji innych kategorii kosztów, takich jak finansowanie bezpłatnego transportu publicznego, wyżywienia czy niezbędnego wyposażenia placówek oświatowych,**
- **Fundusz Innowacji Oświatowych** – prowadzony przez Komisję Edukacji Narodowej promujący tworzenie i upowszechnianie nowatorskich form kształcenia (z wykorzystaniem platformy „MEN24”).

Podsumowanie

Edukacja jest podstawą istnienia zdrowego społeczeństwa, dlatego zależy nam na stworzeniu niezależnego, odpowiedzialnego i długofalowego programu rozwoju systemu edukacji, zaplanowanego i realizowanego przy udziale wielu środowisk, wolnego od nacisków partyjnych. Dziś, mówiąc eufemistycznie, system polskiej oświaty nie działa jak należy. Aby go naprawić, potrzeba zdecydowanych zmian systemowych, prawnych, ale nade wszystko mentalnych. Jednakże wymaga to możliwości przeprowadzenia bezpiecznego procesu zmian. **Dlatego proponujemy wzorem Finlandii pakt dla edukacji, nie na kadencję, ale na pokolenia, ponadpartyjne ogólnonarodowe porozumienie, rozwiązania wypracowane tak z partiami, jak i z organizacjami pozarządowymi, które to rozwiązania przy wymianie ekip rządzących będą kontynuowane, którego pierwszym i zasadniczym punktem jest odpartyjnienie oświaty, obietnica kontynuacji mimo zmiany władzy.** Wierzimy, że ten dokument będzie zaproszeniem i nowym początkiem, gdyż zarówno konsultacjom z różnymi podmiotami, jak i współpracy międzyresortowej, muszą podlegać – poza wymienionymi kwestiami takimi jak np. egzamin ósmoklasisty czy maturalny – takie obszary, jak szkolnictwo artystyczne, olimpiady przedmiotowe, panorama szkolnictwa wyższego, Karta Nauczyciela oraz zagadnienie potencjalnego wprowadzenia tzw. samorządów nauczycielskich.

Dlatego też wierzymy, że zrobimy wspólnie wszystko, aby szkoła nie była skostniałym tworem. **Edukacja dla Przyszłości** sprawi, że szkoła będzie elastycznie

dostosowywać się i odpowiadać na rzeczywiste potrzeby uczennic i uczniów oraz środowiska lokalnego – nie będzie realizacją jakiejś centralnej, arbitralnie narzuconej wizji, tylko będzie rozwijać swój potencjał zgodnie z kierunkiem obranym przez tworzącą ją społeczność. Chcemy zbudować edukację, dzięki której w świat wyruszą mądrzy, kreatywni, odpowiedzialni, empatyczni, myślący krytycznie i szczęśliwi obywatele i obywatelki.

Ta zmiana dokona się tylko wtedy, gdy powierzymy edukację ekspertom i ekspertkom, gdy zaufamy ich wiedzy i doświadczeniu, a to jest naszym fundamentalnym celem, który realizujemy od początku pracy nad tym programem, a szczegółowo widać to zarówno w jego naukowej podbudowie, jak i w liście osób, które go stworzyły.

Niezaprzeczalnym faktem jest to, że oddolnie zmiana w dokonuje się już. Coraz więcej placówek funkcjonuje w sposób, który odpowiada na wyzwania teraźniejszości i przyszłości. Bardzo często to szkoły niepubliczne są w forpoczcie zmian w myśleniu i praktyce nauczania "po nowemu". Jednakże coraz częściej możemy usłyszeć także o fantastycznie działających szkołach publicznych. Jeżeli jednak edukacja ma wyrównywać szanse, kluczowe jest to, aby dla dziecka nie było kwestią szczęścia, że akurat jego rodzice czy opiekunowie mają (jakiegokolwiek typu) możliwości, aby zapisać je do "fajnej szkoły" – a zatem istotą jest także to, aby każda szkoła miała możliwość bycia tak "fajną", jak tylko będzie chciała. Aby każda placówka, niezależnie od tego, jaki ma charakter, mogła realizować swój potencjał, odkrywany, wytyczany, kreowany i rozwijany przez całą społeczność szkolną.

Zrobimy wszystko – a wierzymy, że już teraz jest nas cała edukacyjna armia – żeby szkoła zarówno stała się przestrzenią praktycznego korzystania z wiedzy płynącej z nauki i rozwijania postawy kreatywnej, jak i aby stała się miejscem budowania relacji opartych na wzajemnym zaufaniu, szacunku i empatii. Dlatego dostarczamy i dostarczać będziemy nieustannie narzędzia, aby nawiązanie pozytywnych relacji nauczycieli i nauczycielek z uczniami i uczennicami, a także z ich rodzicami i opiekunami, stało się codziennością każdej polskiej placówki. To one przecież – autentyczne, wspierające, stymulujące do rozwoju relacje – są podstawą efektywnego uczenia się oraz najlepszego wychowania. **Edukacja dla Przyszłości spowoduje, że szkoła stanie się w końcu przestrzenią realizowania edukacji *par excellence*: edukacja stanie się czułym narratorem, wnikliwym obserwatorem i aktywnym współkreatorem rzeczywistości.** Tylko w taki sposób polska edukacja odpowie na wyzwania, jakie niesie przyszłość – właściwie przygotowując do życia kolejne pokolenia otwartych, odważnych i szczęśliwych młodych ludzi.

Aneks 1:

Odejść od modelu pruskiego – nasze inspiracje pedagogiczne i naukowe

Nie ma żadnych dowodów naukowych, które uzasadniałyby sensowność istnienia systemu edukacji w takim kształcie, w takim paradygmacie, w jakim istnieje on obecnie – od XIX wieku¹³⁸. Istnieje za to wiele dowodów naukowych, pochodzących z nauk przyrodniczych, humanistycznych oraz społecznych, umacniających nas w przekonaniu, że droga, na którą chcemy wprowadzić edukację w Polsce, jest sensowna.

Od dawna bardzo wiele informacji dostarcza behawioryzm, który odkrywa i opisuje uniwersalne prawa uczenia się, stanowiąc obszar intensywnych badań nad mechanizmami uczenia się. Dzięki osiągnięciom neuronauki coraz lepiej rozumiemy podłoże procesów psychicznych i zachowań, w tym mechanizmów uczenia się. To właśnie behawioryzm i dane pochodzące z neuronauki potwierdzają skuteczność pragmatyzmu, a konkretnie deweyowskiej koncepcji uczenia się przez doświadczenie. Jako że człowiek jest istotą polisensoryczną, najbardziej adekwatny dla niego sposób poznawania świata jest związany z wykorzystaniem największej możliwej skali doświadczeń zmysłowych w ramach uczenia się. Na tym między innymi bazuje pedagogika Marii Montessori, szkoła

¹³⁸ Warto dodać, że jego kształt jest poddawany krytyce również... od XIX wieku.

Rudolfa Steinera¹³⁹, pedagogika Celestyna Freineta¹⁴⁰ i różne próby oparcia edukacji o osiągnięcia neuronauki^{141, 142, 143}.

To właśnie twarde dane empiryczne nie pozostawiają wątpliwości, że każdy człowiek, a zwłaszcza dziecko, najlepiej uczy się, gdy się bawi, co doskonale wiąże się z ujęciami humanistycznymi, jak chociażby tym zaprezentowanym przez Johana Huizingę, twórcę koncepcji *homo ludens*, czy różne koncepcje pedagogiki zabawy¹⁴⁴. Fakt, że obecnie dzieci większość czasu spędzają w ławkach albo przed komputerami, zaprzecza tym danym fundamentalnie. Ani sala lekcyjna, ani krzesło, na którym uczeń i uczennica spędzają godziny na lekcjach zdalnych, stanowczo nie stanowią przestrzeni, która sprzyja rozwojowi ich kreatywności¹⁴⁵, a to właśnie kreatywność jest jedną z kluczowych wartości w uczeniu się, co doskonale uzasadnia Ken Robinson^{146, 147}.

¹³⁹ Szkoła Waldorfska

¹⁴⁰ Kędra M., „Cogito – szkoła z własnym obliczem”, Ofic. Wyd. „Impuls”, Kraków 2021.

¹⁴¹ Żylińska M. (red.), „Nurty edukacji alternatywnej w świetle wiedzy o procesach uczenia się”, wyd. Edukatorium, Stary Toruń 2019.

¹⁴² Kaczmarzyk M., „Szkoła memów. W stronę dydaktyki ewolucyjnej”, Element, Gliwice 2018.

¹⁴³ Garstka T., „Psychopedagogiczne mity. Jak zachować naukowy sceptycyzm w edukacji i wychowaniu”, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2016.

¹⁴⁴ Stern A., „Zabawa. O uczeniu się, zaufaniu i życiu pełnym entuzjazmu”, wyd. Element, Gliwice 2017.

¹⁴⁵ Iga Kazimierczyk, „Oblicza nudy szkolnej”, wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2021.

¹⁴⁶ Robinson K., Aronica L., „Kreatywne szkoły. Oddolna rewolucja, która zmienia edukację”, wyd. Element, Gliwice 2000.

¹⁴⁷ Robinson K., „Oblicza umysłu. Ucząc się kreatywności”, wyd. Element, Gliwice 2016.

Dzieci uczą się przez doświadczenie, czyli przez angażujący wszystkie zmysły kontakt ze sobą i światem, poprzez własną aktywność, której nie odczuwają jako formy presji czy przymusu. Stwarzając im warunki do swobodnej zabawy, tak naprawdę tworzymy przestrzeń do nauki. Dziecko ma poczucie wyboru, kieruje swoją zabawą, a bazę stanowi motywacja wewnętrzna. I wtedy uczy się najlepiej. Peter Gray, autor „Wolnych dzieci”, Lawrence J. Cohen ze wszystkim tym, co ujął w „Playful parenting”, a w świecie polskiej nauki Mikołaj Marcela w swoich książkach^{148, 149} potwierdzają jasno, że zabawa jest kluczem do uczenia się. Zabawa to też kluczowy element dla całego myślenia w nurcie szkół demokratycznych – zabawa była fundamentem edukacji już dla Alexandra S. Neilla, założyciela Summerhill, pionierskiej szkoły demokratycznej, która stanowi inspirację dla edukatorów i edukatorek na całym świecie.

Oparcie o dane naukowe jest konieczne, gdyż oddziaływania edukacyjno-wychowawcze prowadzone w oparciu o tzw. zdrowy rozsądek, *argumentum ad traditionem* czy *argumentum ad numerum* niestety powielają różnego typu mity i błędy, a tym samym nie są tak skuteczne, jak mogłyby być. Od dawna naukowcy i naukowczynie podają przykłady edukacyjnych mitów, które utrwaliły się w powszechnej świadomości. Należą do nich mity dotyczące zarówno wychowania, jak i samego procesu uczenia się. Chociażby wciąż wiele osób uważa, że autorytet w wychowaniu powinno się budować na strachu. Że skuteczne są kary. Że istnieje podział na wzrokowców, słuchowców i kinestetyków. Że

¹⁴⁸ Marcela M., „Selekcje. Jak szkoła niszczy ludzi, społeczeństwa i świat”, wyd. Znak, Kraków 2021.

¹⁴⁹ Marcela M., „Jak nie zwariować ze swoim dzieckiem. Edukacja, w której dzieci same chcą się uczyć i rozwijać”, wyd. MUZA, Warszawa 2020.

wykorzystujemy 10 proc. mózgu. Że ludzie dzielą się na lewo- i prawopółkulowców. Powstaje coraz więcej badań weryfikujących mity, m.in. „Neuronauka i edukacja: Przegląd interwencji i podejść edukacyjnych korzystających z osiągnięć neuronauki” dr. Paula Howarda-Jonesa¹⁵⁰.

Nauka dostarcza więcej matryc, na które możemy nałożyć próbę wytłumaczenia fenomenu funkcjonowania człowieka, w tym – uczenia się. Niezwykle cenne jest ujęcie poznawcze, konstruktywizm i socjokonstruktywizm, które nie dość, że pokazują, że człowiek nieustannie przetwarza informacje, to jeszcze – że w wyniku interakcji ze światem tworzy rzeczywistość. Jest wiele modeli, które doskonale to odzwierciedlają, pokazując dziecko i młodego człowieka nie tylko jako podmiot uczestniczący w wymianie informacyjnej w relacjach społecznych, ale jako autonomicznego kreatora rzeczywistości. Międzynarodową inspirację stanowi nie tylko Summerhill. Znana jest twórczość Johna Holta¹⁵¹ czy Petera Hartkampa¹⁵². W Polsce jest to realizowane z powodzeniem od dawna: w postaci planu daltońskiego czy edukacji alternatywnej, w tym demokratycznej (jak chociażby w ramach Fundacji Bullerbyn). Świetnym przykładem szkoły publicznej jest szkoła stworzona przez Ewę Radanowicz w Radowie Małym, która wypracowała model pracy pozwalający oddolnie reformować szkołę publiczną¹⁵³.

¹⁵⁰ „Neuronauka i Edukacja: Przegląd Interwencji i Podejść Edukacyjnych Korzystających z Osiągnięć Neuronauki – Pełen Raport i Podsumowanie”. Education Endowment Foundation. 01/2014 ; Dostęp: <https://ibe.edu.pl/pl/component/content/article/38-aktualnosci/1211-jak-wykorzystac-wiedze-o-mozgu-w-edukacji>

¹⁵¹ Holt J., „Zamiast edukacji. Warunki do uczenia się przez działanie”, ofc. wyd. „Impuls”, Kraków 2007.

¹⁵² Hartkamp P., „Zamiast edukacji przymusowej. Apel o przestrzeganie praw dziecka w edukacji”, wyd. Element, Gliwice 2017.

¹⁵³ Radanowicz E., „W szkole wcale nie chodzi o szkołę”, wyd. Sensor, 2020.

Przyjazne szkoły, zarówno prywatne jak i publiczne opisała reporterka Maria Hawranek w książce „Szkoly, do których chce się chodzić (są bliżej niż myślisz)”¹⁵⁴. Mamy więc doskonałe przykłady, takie jak sieć Górskich Szkół Montessori rozsianych po całej Polsce, przedszkola i szkoły leśne czy publiczna szkoła freinetowska Cogito w Poznaniu stawiająca na szeroką autonomię, interdyscyplinarność i kulturę demokratyczną, a także Szkoła Podstawowa w Słupi Wielkiej. Warto przeanalizować sposób realizacji nowej strategii edukacji wprowadzonej niedawno w Wodzisławiu Śląskim, polegającej m.in. na transformacji cyfrowej szkół i przedszkoli czy wzmacnianiu dobrostanu i zdrowia psychicznego nauczycielek/nauczycieli i uczniów/uczennic¹⁵⁵. Aktualne regulacje prawne dopuszczają, by dyrektor przedszkola lub szkoły podstawowej miał możliwość zezwolić na odbycie rocznego przygotowania przedszkolnego i spełnianie obowiązku szkolnego poza placówką. Oznacza to, że odpowiedzialność za kształcenie własnych dzieci przejmują rodzice i to od nich zależy, jaką formę owo kształcenie przyjmie. Najpopularniejszą z nich jest wspomniana wyżej edukacja domowa.

W rzeczywistości, której największe autorytety nauki nie wahają się nazywać epoką cyfrową, w której najważniejsze jest zarządzanie informacją, ujęcia te są jednymi z kluczowych. Podkreślamy: jeden z najwybitniejszych współczesnych

¹⁵⁴ Hawranek M., „Szkoly, do których chce się chodzić (są bliżej, niż myślisz). Pierwszy praktyczny poradnik dla rodziców, którzy mają dość”, wyd. Znak Litera Nova, Kraków 2021

¹⁵⁵ „Strategia Oświatowa”. Wodzisław Śląski. 2022 ; Dostęp: <https://wodzislaw-slaski.pl/strategia-oswiatowa>

myślicieli, Yuval Noah Harari¹⁵⁶, wprost stwierdza (a doskonale wtóruje¹⁵⁷ mu założycielka instytutu badań nad przyszłością *infuture.institute* – Natalia Hatałska, Polka, którą „Financial Times” umieścił na liście New Europe 100¹⁵⁸) – że w czasach, w których sztuczna inteligencja i fundamentalnie związane z nią algorytmy stają się odpowiedzialne za nasze wybory konsumenckie czy nawet polityczne, najpilniejszą potrzebą jest samopoznanie i samoświadomość, a to jest wezwanie, które powtarzają najwybitniejsze umysły od tysięcy lat.

Nie sposób pominąć osiągnięć prof. Johna Hattiego, twórcy koncepcji *Visible Learning* (Widocznego Uczenia się), który podkreśla, iż idealna sytuacja następuje wówczas, gdy nauczycielki i nauczyciele widzą proces nauczania oczami swoich uczniów i pomagają im stawać się nauczycielami samych siebie, a więc uczyć się lepiej i skuteczniej. Do czynników wspierających ten proces zalicza m.in. samoocenę, ewaluację, odpowiednie komunikowanie się nauczyciela z uczniem, wzajemne nauczanie, relacje czy strategie metakognitywne¹⁵⁹.

Tym bardziej cenne jest to, że na dane pochodzące z wszelkich ujęć poznawczych nakłada się podejście humanistyczne i skupione na relacjach. Trudno wyobrazić sobie oddziaływanie za pomocą archaicznych modeli roli i funkcji nauczyciela po tym, jak poznaliśmy znaczenie relacji w edukacji i wychowaniu, chociażby dzięki pedagogice Janusza Korczaka, który przypominał,

¹⁵⁶ Harari YN., „21 lekcji na XXI wiek”, wyd. Literackie, Kraków 2018.

¹⁵⁷ Hatałska N., „Wiek paradoksów. Czy technologia nas ocali?”, Społ. Inst.Wyd. Znak, Kraków 2021.

¹⁵⁸ 100 osób z Europy Środkowo-Wschodniej, które zmieniają społeczeństwo, politykę i biznes.

¹⁵⁹ „Osiem zasad istotnych w pracy nauczyciela”. EduNews. 11/2014 ; Dostęp: <https://www.edunews.pl/badania-i-debaty/badania/2832-osiem-zasad-istotnych-w-pracy-nauczyciela>

że „nie ma dzieci, są ludzie”^{160, 161, 162} i był przekonany, że dziecku należy oddać możliwość samodecydowania o sobie, a dorosły powinien pełnić funkcję wspierającą w tym procesie. W jego podejściu widać było wizję społeczeństwa demokratycznego, partnerską, pełną szacunku relację z dzieckiem. Społeczność dziecięca oparta była o równe prawa, braterstwo i równy podział obowiązków. Bliskie są nam koncepcje opiekuna spolegliwego Tadeusza Kotarbińskiego¹⁶³ czy pedagogiki serca Marii Łopatkowej¹⁶⁴, a także oczywiście Jespera Juula^{165, 166, 167}. Mało tego – podejście oparte o budowanie relacji nie pojawia się w edukacji w izolacji. Rolę relacji podkreślają także gremia psychologiczne i psychoterapeutyczne¹⁶⁸.

Wniosek może być tylko jeden: większość liczących się podejść teoretycznych i nurtów praktycznych pokazuje, że obecny system edukacji, w tzw. pruskim

¹⁶⁰ Korczak J., „Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie”, Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2012.

¹⁶¹ Korczak J., „Momenty wychowawcze”, Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2017.

¹⁶² Korczak J., „Prawo dziecka do szacunku”, Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2012.

¹⁶³ Kotarbiński T., „Myśli o ludziach i ludzkich sprawach”, PAN – Ossolineum, Wrocław – Warszawa 1986.

¹⁶⁴ Łaszczyk J., Lewandowska-Tarasiuk E., Śliwerski B. (red. nauk.), „Pedagogika serca. Wychowanie emocjonalne w XXI wieku”, wyd. Difin, Warszawa 2016.

¹⁶⁵ Juul J., „O granicach. Kompetentne relacje z dzieckiem”, wyd. MiND, Podkowa Leśna 2020.

¹⁶⁶ Juul J., „Zamiast wychowania. O sile relacji z dzieckiem”, wyd. MiND, Podkowa Leśna 2016.

¹⁶⁷ **„Uwaga na szkołę. Czas na szkołę dobrych relacji”, Edukacyjna Fundacja im. Romana Czerneckiego, 2021;** Dostęp:

<https://efc.edu.pl/Uns/Czas%20na%20szko%C5%82%C4%99%20dobrych%20relacji.%20Rozwi%C4%85zania%20dla%20edukacji.pdf>

¹⁶⁸ Feltham C., Horton I. (red. nauk.), „Psychoterapia i poradnictwo”, T. I i II, Gdańskie wyd. Psychologiczne, Gdańsk 2013.

paradygmacie¹⁶⁹, jest nieadekwatny do obecnego stanu wiedzy naukowej i przestarzały. Pruski paradygmat, charakteryzujący się kultem suchej, encyklopedycznej wiedzy, odrzuceniem indywidualności procesu uczenia się, koncentracją na weryfikowaniu i sprawdzaniu wiedzy bez konieczności jej rozumienia i uczenia fundamentalnych umiejętności potrzebnych w życiu powstał w dobie społeczeństwa przemysłowego i odpowiadać miał na jego potrzeby. Narzucony przez zaborców, pozostał z nami po odzyskaniu niepodległości. Faktem jest, że zdobył popularność niemal na całym świecie. Jednakże mamy już doświadczenia krajów, które krok po kroku zaczęły od niego odchodzić, jak chociażby osławiona Finlandia, Singapur czy Estonia. Skutki dla edukacji – w skali jednostkowej i społecznej – widoczne w tych krajach¹⁷⁰ nie pozwalają nam dalej biernie patrzeć na polską szkołę. Można i należy umiejętnie wyprowadzić ją z archaicznego modelu, osadzić w wyzwaniach teraźniejszości i uczynić pomostem do przyszłości¹⁷¹.

¹⁶⁹ Kotarski R., „Włam się do mózgu”, wyd. Altenberg, Warszawa 2019.

¹⁷⁰ Walker TD., „Fińskie dzieci uczą się najlepiej”, wyd. Literackie, Kraków 2017.

¹⁷¹ „Uwaga na szkołę. Czas na szkołę dobrych relacji”...op.cit.

Aneks 2:

Model absolwenta/absolwentki

Kim jest człowiek, który opuszcza szkołę funkcjonującą według naszego zamysłu:

Absolwent i absolwentka szkoły, która funkcjonuje na filarach i wartościach przez nas opisanych, dobrze komunikuje się ze sobą i z otoczeniem. Jest świadomy/a, wrażliwy/a, empatyczny/a. Akceptuje siebie i innych ludzi takimi, jakimi są. Potrafi radzić sobie z trudnymi emocjami i adaptować się do trudnych warunków i okoliczności zewnętrznych. Potrafi zadbać o swoje zdrowie. Jest świadomym, otwartym i ciekawym świata człowiekiem, który umie i lubi się uczyć oraz rozumie potrzebę uczenia się przez całe życie. Absolwent i absolwentka naszej szkoły ma świadomość mocy grupy, potrafi współpracować i budować wartościowe, empatyczne relacje. Jest wyposażony_a w kompetencje pozwalające funkcjonować w społeczeństwie. Porozumiewa się dwoma językami obcymi, jest komunikatywny_a, kreatywny_a, umie myśleć logicznie i krytycznie.

Absolwent i absolwenta szkoły według naszego zamysłu ma świadomość szybko zmieniającej się rzeczywistości, zmian technologicznych, digitalizacji i cyfryzacji, dlatego świadomie wykorzystuje najnowsze technologie i dba o higienę cyfrową. Wie również, jak ważne jest myślenie proekologiczne i działanie na rzecz naszej planety, jest aktywnym i zaangażowanym obywatelem oraz aktywną i zaangażowaną obywatelką, który i która nie są bierni i obojętni na zło, ignorancję i głupotę. Absolwent i absolwentka szanuje tradycje, symbole narodowe i kulturowe, jednocześnie będąc otwartym_q na świat i innych.

Aneks 3:

Dzieci, młodzież i nauczyciele z Ukrainy w polskich szkołach i przedszkolach

W ostatnich latach znacznie wzrosła liczba cudzoziemców objętych kształceniem w polskim systemie oświaty. Według danych NIK w 2019 roku było ich ponad 50 tys., dla porównania 10 lat wcześniej niecałe 10 tys¹⁷². Według Ministerstwa Edukacji i Nauki tuż przed wojną w Ukrainie liczba cudzoziemców w polskich szkołach przekroczyła 70 tys¹⁷³.

Napływ uchodźców z Ukrainy spowodowany inwazją rosyjską, stawia polski system edukacyjny przed niebagatelnym wyzwaniem. Według szacunków MEiN ok. 700 tys. osób, które przekroczyły granicę polsko-ukraińską po 24 lutego, to dzieci w wieku szkolnym. Ponadto 193 tys. z nich już dołączyło do polskiego systemu edukacji, czyli praktycznie z dnia na dzień liczba cudzoziemców w szkołach zwiększyła się prawie trzykrotnie¹⁷⁴.

Przy tej okazji warto przypomnieć, że już dwa lata temu NIK zwracał uwagę, że to głównie dzięki zaangażowaniu nauczycieli „rodzice pozytywnie oceniali proces przystosowania i włączenia dziecka do środowiska szkolnego”. A MEN „w zasadzie

¹⁷² „NIK o kształceniu dzieci cudzoziemców i obywateli polskich powracających do kraju”. **Najwyższa Izba Kontroli. 09/2020** ; Dostęp: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/ksztalcenie-dzieci-cudzoziemcow-i-powracajacych-do-kraju.html>

¹⁷³ „Z jedyneką też się zdaje, czyli na co pisze się polska szkoła...”. **Interia wydarzenia. 02/2022** ; Dostęp: <https://wydarzenia.interia.pl/autor/lukasz-szpyrka/news-z-jedynka-tez-sie-zdaje-czyli-na-co-pisze-sie-polska-szkola,nid,5848213>

¹⁷⁴ „Machalek: po 24 lutego do polskiego systemu edukacji zapisano ponad 193 tys. dzieci i młodzieży z Ukrainy”. **dzieje.pl – portal historyczny. 04/2022** ; Dostęp: <https://dzieje.pl/edukacja/machalek-po-24-lutego-do-polskiego-systemu-edukacji-zapisano-ponad-193-ty-s-dzieci-i>

nie planował i nie organizował działań związanych z kształceniem dzieci przybywających z zagranicy, mimo rosnącej skali tego zjawiska¹⁷⁵. Dlatego w obecnej sytuacji jeszcze pilniejsza jest potrzeba zorganizowania systemowego podejścia do organizacji obecności dzieci, młodzieży i nauczycieli z Ukrainy w polskich placówkach edukacyjnych pod kątem zabezpieczenia ich dobrostanu i realizacji celów edukacyjnych¹⁷⁶. Co najmniej 4 perspektywy są istotne:

- wsparcie dla dzieci,
- wsparcie dla nauczycieli,
- wsparcie dla dyrektorów szkół,
- wsparcie dla samorządów jako organów prowadzących szkoły, które występują w podwójnej roli – jako udzielający wsparcia szkołom i wymagający wsparcia MEiN.

W celu wsparcia dzieci i młodzieży potrzebne są:

- ocena, kto może uczestniczyć w zajęciach w ramach istniejących klas, a kto wymaga edukacji przygotowawczej w ramach wyodrębnionych oddziałów w szkołach, co wynika m.in. z językowej bariery ukraińsko-polskiej i rosyjsko-polskiej,

¹⁷⁵ „NIK o kształceniu dzieci cudzoziemców i obywateli polskich powracających do kraju”... op.cit.

¹⁷⁶ Szczegółowo zostało to opracowane przez studentów i absolwentów czołowych światowych uniwersytetów, we współpracy z fundacją Transatlantic Future Leaders Forum, która zrzesza dawnych stażystów Kongresu USA, w doskonałym raporcie <https://transatlanticforum.org/raportukraina2022/>

- zatrudnienie w szkołach pomocy nauczycieli, posługujących się językami ukraińskim lub rosyjskim, którzy mogą wesprzeć edukację przedmiotową i językową dzieci z Ukrainy w polskiej szkole,
- zapewnienie wsparcia psychologicznego poprzez zatrudnienie psychologów (zarówno z Polski, jak i z Ukrainy) w szkołach oraz umożliwienie działania w szkołach organizacji pozarządowych zapewniających wsparcie psychologiczne, a także utworzenie dodatkowych etatów psychologicznych w poradniach,
- umożliwienie kontynuacji nauki języka polskiego także w okresie wakacji szkolnych,
- udostępnienie pracowni komputerowych z dostępem do Internetu w szkołach po zakończeniu zajęć szkolnych i tworzenie/ wyposażenie świetlic w celu umożliwienia dzieciom i młodzieży nauki zdalnej na ukraińskiej platformie edukacyjnej – czyli *de facto* nauki w trybie zdalnym w szkołach w Ukrainie,
- organizacja zajęć adaptacyjnych, artystycznych i sportowych,
- umożliwienie jak najszybszego szczepienia dzieci z Ukrainy w wieku do lat 3, aby zostały objęte opieką żłobkową i przedszkolną jak najszybciej, bez konieczności oczekiwania na upływ trzymiesięcznego okresu wynikającego z ustawy o przeciwdziałaniu chorobom zakaźnym (zapewnienie opieki w placówkach umożliwi ich mamom i opiekunkom aktywność na rynku pracy),

- zapewnienie pomocy opiekunów rosyjsko- i ukraińskojęzycznych w placówkach żłobkowych i przedszkolnych,
- wsparcie psychoterapeutyczne i psychologiczne dla dzieci i młodzieży w pokonywaniu emocjonalnych barier w adaptacji oraz radzeniu sobie z traumą doświadczeń wojennych,
- umożliwienie zdawania egzaminów zawodowych i uzyskanie doradztwa zawodowego dla uczniów szkół zawodowych w językach ukraińskim i rosyjskim,
- uproszczenie i przyspieszenie uznawania orzeczeń dla dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych wydanych w Ukrainie.

W celu wsparcia nauczycieli potrzebne jest:

- odciążenie nauczycieli polskich poprzez zatrudnienie nauczycieli i psychologów z Ukrainy na stanowiskach pomocy nauczycieli, w celu wsparcia procesu integracji dzieci z Ukrainy,
- uproszczenie systemu uznawania kompetencji nauczycieli i psychologów z Ukrainy,
- opracowanie i wprowadzenie systemu informacji zwrotnej (zbliżonego do oceny opisowej) dla uczniów z Ukrainy, którą nauczyciele będą mogli przekazać rodzicom i uczniom na koniec roku szkolnego 2021/2022 oraz na przyszły rok szkolny 2022/2023,

- przyznanie dodatkowych środków na wynagrodzenia nauczycieli w związku ze zwiększonym wymiarem pracy,
- zapewnienie wsparcia metodycznego w obrębie nauczania języka polskiego dla obcokrajowców oraz edukacji włączającej i międzykulturowej (oprócz podręczników, także wsparcie metodyków),
- rozwijanie repozytorium materiałów edukacyjnych dostępnych online.

W celu wsparcia dyrektorów szkół niezbędne jest:

- zapewnienie wsparcia metodycznego w podejmowaniu decyzji o tworzeniu oddziałów przygotowawczych/klas powitalnych lub dołączaniu dzieci do istniejących oddziałów (klas) szkolnych,
- zapewnienie dodatkowych środków na organizację pracy w szkole (dodatkowe etaty dla pomocy nauczycieli, możliwość przedłużenia godzin pracy szkoły),
- opracowanie systemu informacji zwrotnej dla rodziców/dzieci z Ukrainy o posiadanej wiedzy/nabytych kompetencjach na koniec roku szkolnego 2021/2022,
- opracowanie systemu przydzielania dzieci do klas/oddziałów na rok szkolny 2022/2023 (modyfikacja obowiązujących standardów rekrutacji i klasyfikacji uczniów),

- przygotowanie porozumienia międzyrządowego dotyczącego przeprowadzenia matury ukraińskiej dla maturzystów z Ukrainy przebywających w Polsce (* porozumienie międzyrządowe o realizacji ukraińskiego egzaminu maturalnego w oparciu o polską infrastrukturę Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych, zadania opracowane przez instytucje ukraińskie, uzgodnienie terminu egzaminu np. na koniec sierpnia),
- zbudowanie bazy danych o psychologach i pedagogach władających językami ukraińskim i rosyjskim, którzy znajdują się na terenie województwa/powiatu (we współpracy z organizacjami samorządowymi),
- intensyfikacja współpracy z organizacjami pozarządowymi w zakresie wsparcia integracji i edukacji w placówkach szkolnych i przedszkolnych.

Wsparcie dla samorządów wymaga:

- przekazania dodatkowych środków z budżetu państwa (*w szkołach do tej pory znalazło się ok. 200 tys. nowych uczniów) – m.in. na etaty dla pedagogów i psychologów,
- wsparcie z budżetu państwa niezbędnych inwestycji w infrastrukturę żłobków, przedszkoli i szkół,
- uproszczenia przepisów dotyczących uznawania kwalifikacji i możliwości zatrudnienia pedagogów i psychologów z Ukrainy w placówkach edukacyjnych,

Aneks 4: Autorzy i podziękowania

Autorzy i autorki:

dr Monika Bielska, germanistka, adiunkt w Akademii Pomorskiej w Słupsku

Michalina Bojanowska, absolwentka Stosunków Międzynarodowych i Historii na Uniwersytecie Warszawskim, pracowała m.in. w Archiwum Partii Politycznych ISP PAN i Liceum Ogólnokształcącym nr 50 w Warszawie, obecnie w Instytucie Strategii 2050

Tomasz Brzostowski, wiceprezes ds. nowoczesnych usług dla biznesu Hitachi Vantara, członek Rady Uczelni Krakowskiego Uniwersytetu Ekonomicznego, członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Biegłych Rewidentów (ACCA), członek Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Hanna Gill Piątek, posłanka na Sejm RP, współautorka (z Henryką Krzywonos) książki „Bieda. Przewodnik dla dzieci”

dr Michał Gramatyka, poseł na Sejm RP, doktor nauk prawnych, wykładowca akademicki

Agata Guza, młodzieżowa ambasadorka programu *Class of Covid 19 (The Varkey Foundation from UNESCO's Global Education Coalition)*, studentka Uniwersytetu Warszawskiego

Agnieszka Jankowiak-Maik (Babka od histy), laureatka XIV edycji Nagrody im. Ireny Sendlerowej „Za naprawianie świata”, „Medalu Wolności Słowa” Grand Press w kategorii „Obywatel(ka)” oraz tytułu Wielkopolski Nauczyciel Roku 2021, autorka książki „Historia, której nie było”, inicjatorka akcji „Czarnek, jesteś u pani!”, członkini Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Mateusz Mielczarek, doradca Rzecznika Praw Dziecka Marka Michalaka, student Utrecht University, członek Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Marta Młyńska, germanistka, edukatorka, trenerka, coachka, finalistka konkursu Nauczyciel Pomorza 2018, stypendystka Goethe Institut w Warszawie, członkini Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Przemysław Staroń, Nauczyciel Roku 2018, Człowiek Roku „Gazety Wyborczej” 2019 w kat. wzorowe sprawowanie, LGBT+ Diamond 2019 w kat. Rising Star, Digital Shaper 2020, finalista Global Teacher Prize 2020, autor bestsellerowych książek „Szkoła

bohaterów i bohaterek”, członek Komitetu Głównego Olimpiady Filozoficznej, nauczyciel w Szkole w Chmurze, wykładowca Uniwersytetu SWPS, członek Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

dr hab. Dawid Sześciło, kierownik Zakładu Nauki Administracji na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizuje się m. in. w usługach publicznych, pracuje jako ekspert z organizacjami pozarządowymi i instytucjami międzynarodowymi, członek Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Miłosława Zagłoba, radca prawny, wykładowczyni Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, prawnik organizacji międzynarodowej, certyfikowany menedżer projektów, edukator konstytucyjny, członkini Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Stanisław Zakroczyński, prawnik i historyk, doktorant na Wydziale Prawa i Administracji UW, praktyk edukacji historycznej i obywatelskiej, autor scenariuszy lekcji i materiałów dydaktycznych, członek zarządu Instytutu Strategii 2050

Izabela Ziętka, pedagogka specjalna, nauczycielka języka polskiego, neurologopedka, dyrektorka placówek oświatowych w Polsce i w Niemczech, laureatka II miejsca w województwie w plebiscycie Gazety Lubuskiej "Człowiek Roku" (2018)

Współautorzy i współautorki

Tomasz Detlaf, edukator, opiekun kilkunastu finalistów i laureatek Olimpiady Filozoficznej, student UW

dr Sławomir Drelich, politolog i etyk, wykładowca na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, wicedyrektor I Liceum Ogólnokształcącego im. Jana Kasprowicza z Oddziałami Dwujęzycznymi w Inowrocławiu, publicysta i komentator periodyku „Liberté”, autor podręczników do wiedzy o społeczeństwie, laureat stypendium Fundacji „Polityka” oraz nagrody Rzecznika Praw Dziecka (2012), koordynator regionalnego oddziału Instytutu Strategii 2050 w woj. kujawsko-pomorskim

Katarzyna Grzyb, TikTokerka [angielski_mrs_mushroom - 40k obserwujących], nauczycielka języka angielskiego, pedagogka specjalna z Gdańska

Joanna Hoffman, nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2021, laureatka konkursu Microsoft TechPill Challenge, nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej z Poznania

Krystian Karcz (Uczę filozofować), założyciel grupy "Nauczyciele filozofii i etyki" oraz Klubu Małych Wielkich Filozofów, nauczyciel etyki, filozofii, wiedzy o społeczeństwie i edukacji dla bezpieczeństwa z Poznania

Agnieszka Kuczyńska, nauczycielka wychowania fizycznego z Gdańska

Maria Łątką, nauczycielka-konsultantka języka angielskiego w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli "WOM" w Bielsku-Białej, autorka i współautorka podręczników do nauki języka angielskiego, organizatorka i współautorka testów Ogólnopolskiego Konkursu Języka Angielskiego "FOX" pod patronatem naukowym IFA UJ

Beata Molska, psycholożka biznesu, coachka ICC, dyrektorka zarządzająca HR Accelerate

Dariusz Martynowicz, Nauczyciel Roku 2021, wyróżniony w konkursie im. I. Sendlerowej "Za naprawianie świata", Człowiek Roku 2020 "Gazety Krakowskiej", nauczyciel języka polskiego z Krakowa

Jan Modrzyński, student Aerospace Engineering na Swansea University, szkoleniowiec, korepetytor

dr n. ekon. Joanna Mucha, wykładowczyni akademicka, posłanka RP

Agnieszka Prodyus, logopedka, pedagogka specjalna, surdo- i tyflopedagożka, nauczycielka historii w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Jasieniu, wykładowczyni na Uniwersytecie Zielonogórskim

Małgorzata Rabenda, nauczycielka i dyrektorka szkoły, kierowniczką referatu oświaty, kultury i sportu, trenerka kompetencji cyfrowych, coachka i terapeutka, doradczyni do spraw personalnego rozwoju organizacji, International Values Consultant

Rafał Schaffrath, nauczyciel języka angielskiego w VI Liceum Ogólnokształcącym w Bydgoszczy, metodyk ds nauczania języków zachodnioeuropejskich, przedsiębiorca

Piotr Sitnik, dyrektor szkoły ponadpodstawowej z Kluczborka

Barbara Sługocka-Wilk, pedagogka, neurologopedka, autorka programu logorytmiki w przedszkolu, prowadzi Pracownię Terapii Logopedycznej i Psychostymulacji LOGRUS

Jakub Szejnwald (Całe Życie w Szkole), nauczyciel wychowania fizycznego, wiedzy o społeczeństwie, etyki i filozofii w IX Liceum Ogólnokształcącym im. Krzysztofa Kolberga w Gdańsku, absolwent zarządzania oświatą, członek Związku Nauczycielstwa Polskiego, były trener i sędzia koszykówki

Szymon Waliczek (e-polonista.pl), bibliotekarz, jeden z administratorów forum "My, Nauczyciele", pracuje na Podbeskidziu, u stóp Skrzycznego

dr Kinga Wnuk, założycielka i dyrektorka Niepublicznego Przedszkola Smyk oraz Niepublicznej Szkoły Podstawowej i Niepublicznego Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Konarskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim

Dziękujemy **za nieoceniony głos doradczy reprezentantom i reprezentantom Pokolenia 2050: Bartoszowi Wojciechowskiemu, Mikołajowi Kropaczowi, Ewelinie Migacz, Amelii Jeziorskiej, Marii Pankiewicz, Maciejowi Fitrzykowi, Arturowi Pytlińskiemu, Mateuszowi Majkutowi, Annie Pawłowicz, Agacie Kriger, Kacprowi Wieczorkowskiemu, Ludwikowi Patyrze, Tomaszowi Kozłowskiemu, Kacprowi Gratowskiemu, Aleksandrowi Kicińskiemu, Kacprowi Pietrzakowi, Michałowi Sochalskiemu.**

Dziękujemy **za niezwykle cenny głos doradczy członkiniom i członkom grupy projektowej zbierającej pomysły do Programu Edukacja dla przyszłości. Wśród nich są nauczyciele_ki, dyrektorzy_ki szkół i wykładowcy_czynnie akademicy_kie, przedstawiciele_ki biznesu, rodzice, pedagodzy_żki – i oczywiście uczniowie oraz uczennice: Katarzyna Czajka, Magdalena Saganowska, Anna Szarawara, Magdalena Szczepankiewicz, Tomasz Dąbrowski, Magdalena Rogozińska, Patryk Bernardelli, Monika Piątkowska, Łukasz Świetnicki, Krystyna Popowska, Maria Ewa Bogucka i Antonina Kania.**

Osoby, którym jesteśmy wdzięczni za wszelkie konsultacje, niejednokrotnie wsparcie, a także i przede wszystkim fantastyczne dobre praktyki:

Ta lista wymaga kilku słów komentarza:

- **nie byliśmy w stanie ująć wszystkich Osób, za których dobre praktyki jesteśmy wdzięczni, ale z radością będziemy poszerzać tę listę**
- **w żadnym wypadku pojawienie się tych Osób na poniższej liście nie oznacza na mocy tego faktu popierania ruchu, w środowisku którego powyższy dokument powstał, tj. Polski 2050**

- **każdą z tych Osób zapytaliśmy**, czy możemy Ją wymienić w tych podziękowaniach, i jesteśmy pełni **niesamowitej wdzięczności za udzielenie zgody**
- **krótkie opisy pochodzą od nas** (gdyby okazało się, że wkradł się jakiś chochlik, prosimy o kontakt, poprawimy!)
- na tej liście – w trybie “in pectore” – jest wiele **Osób, które robią fantastyczną robotę i którym jesteśmy niesamowicie wdzięczni**, jednakże ze względu na przynależność tych Osób np. do partii czy piastowanie stanowisk samorządowych nie chcieliśmy wywoływać w Nich poczucia dyskomfortu, pytając o możliwość wpisania Ich tutaj – **mamy jednak nadzieję, że już niedługo nadejdą czasy, gdy nie będziemy musieli myśleć w takich kategoriach, bo edukacja stanie się naprawdę wspólną sprawą, ponad wszelkie (często pozorne) podziały**

Dariusz Aksamić, założyciel Stowarzyszenia Rzecznicy Nauki, popularyzator nauki, fizyk medyczny z Politechniki Warszawskiej

dr Małgorzata Antusiewicz, aktywistka edukacyjna z Pomorza, ekspertka w zakresie tradycji romantycznej

Katarzyna Baczyk, nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej i języka polskiego z Międzyrzecza

Marta Badowska, prezeska Polskiego Towarzystwa Dysleksji, pedagogożka z Redy

Agata Baj, myślicielka wizualna, twórczyni Myślografii

dr Mateusz Banaszkiewicz, trener biznesu, ekspert w obszarze radzenia sobie ze stresem, psycholog zdrowia z Uniwersytetu SWPS

Izabela Barankiewicz, poetka, współtwórczyni “Elementarza do nauki pisania i czytania ułożony według metody nauki pisania”

Agnieszka Baranowska, trenerka i szkoleniowiec z Trójmiasta, lider główny zarządu województwa pomorskiego w: Polska 2050

Krystyna Bembenek, asystent w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii na Uniwersytecie Gdańskim, członkini Rady Programowej kierunku filozofia, członkini Zespołu Tutorskiego Instytutu Filozofii

Bogumiła Bąk, Nauczyciel Roku 2003, nauczycielka biologii z Raciborza

Paweł Bilski, aktor, twórca Fundacji Oczami Brata, współzałożyciel Klubokawiarni Alternatywa 21, jednej z pierwszych w Polsce, w której pracują osoby z niepełnosprawnością intelektualną, specjalista w zakresie pomocy społecznej, pracy socjalnej, mediacji, negocjacji, organizacji i zarządzania pomocą społeczną, laureat Nagrody im. Księdza Jana Kaczkowskiego

Mariusz Biniewski, dyrektor szkoły ponadpodstawowej w Gorzowie Wielkopolskim, nauczyciel języka polskiego i filozofii

Justyna Bober, polonistka i anglistka, Ambasadorka Wiosny Edukacji, nauczycielka konsultantka w CEN w Suwałkach, MIEE, ambasadorka Wakleta, edukatorka Nearpoda

dr hab. Adam Bodnar, prof. Uniwersytetu SPWS, p. Rzecznik Praw Obywatelskich, dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu SWPS

Krzysztof Bolesta, urzędnik Komisji Europejskiej (Dyrekcja Generalna ds. Konkurencji oraz Dyrekcja Generalna ds. Energii)

Barbara Borzymowska, psycholożka, dogoterapeutka, ekspertka w zakresie psychologii zwierząt

Franek Broda, społecznik i aktywista w zakresie praw osób LGBT+

Jarosław Brodecki, laureat Forbes 25under25, twórca "Lasem Myślący", popularyzator nauki

Nataniel Brożnowicz, współtwórca Maturalni.com, mówca

Joanna Brożyna – Stępniak, nauczycielka języka polskiego z Koszalina

Aleksandra Bućko, konsultantka ds. marketingu edukacyjnego, edukatorka, trenerka

Ewa Bukowiecka-Janik, redaktorka i dziennikarka

dr Marcin Capiga, dyrektor zarządzający TRAINING TREE, wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Szkole Biznesu Politechniki Warszawskiej (MBA), certyfikowany Coach EMCC (European Mentoring & Coaching Council), konsultant Belbin Team Roles®,

Łukasz Chmara (talkincloud), redaktor, promotor czytelnictwa i popularyzator literatury

dr Iwona Chmura-Rutkowska, prof. UAM, socjolożka i pedagożka, wykładowczyni Gender Studies, adiunktka w Zakładzie Socjologii Edukacji na Wydziale Studiów Edukacyjnych oraz członkini Rady Naukowej Interdyscyplinarnego Centrum Badań Płci Kulturowej i Tożsamości Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

Joanna Chmura, psycholożka, coachka, członkini Rady Ekspertek i Ekspertów dla Instytutu Dobrego Życia oraz Wysokich Obcasów

Joanna Gadomska (Biologia z blondynką), Nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2018, laureatka tytułu Wielkopolski Nauczyciel Roku

Krzysztof Chojecki, nauczyciel matematyki, twórca pistacja.tv – strony z darmowymi wideolekcjami, pomysłodawca i współtwórca projektu edukacyjnego “pistacja matematyka”, ekspert w zakresie odwróconych lekcji, mówca TEDx

Beata Chojnowska-Gąsiorek, nauczycielka i konsultantka z Gdyńskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli

Bartosz Chyś, założyciel grupy Digitalni i kreatywni, nauczyciel informatyki z Gdańska

Jacek Cichocki, minister w rządach premierów Donalda Tuska i Ewy Kopacz, pełnił funkcje: ministra spraw wewnętrznych (2011–2013), koordynatora służb specjalnych (2008–2011), Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (2013–2015, Dyrektor Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia w latach 2003–2007, Członek Kolegium Ekspert w Instytucie Strategii 2050

dr hab. Stanisław Czachorowski, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, profesor nadzwyczajny w Katedrze Ekologii i Ochrony Środowiska, wielokrotnie nagradzany polski ekolog, hydrobiolog i entomolog,

Zyta Czechowska (specjalni.pl), Nauczyciel Roku 2019, trenerka, nauczycielka matematyki i pedagoga specjalna z Kowanówka

Alina Czyżewska, aktorka z Gorzowa Wielkopolskiego, społeczniczka, działaczka Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska

Ewa Danieluk, nauczycielka, trenerka

Maciej Danieluk, laureat tytułu Wielkopolski Nauczyciel Roku, autor kompendium “TIK w pigułce. Narzędziownik nauczyciela”, nauczyciel, edukator, trener

Prof. dr hab. n. med. Urszula Demkow, Kierownik Zakładu Diagnostyki Laboratoryjnej i Immunologii Klinicznej Wieku Rozwojowego, ekspert Komisji Europejskiej ds. oceny grantów naukowych Rozwojowego

Paweł Deptuch (badloopus.pl), autor, blogger, redaktor

Maria Deskur, wydawca, ekspert upowszechniania czytania, współfundatorka i prezeska Fundacji Powszechnego Czytania

dr Maciej Dębski, założyciel i prezes Fundacji DBAM O MÓJ Z@SIĘG, wykładowca akademicki, adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego, edukator

społeczny, pomysłodawca ogólnopolskich badań z zakresu fonoholizmu i problemu cyberprzemocy zrealizowanych (w roku 2016 wdrożył pierwszy w Europie eksperyment społeczny odcięcia 100 osób na 72 godziny od wszelkich urządzeń elektronicznych – telefonów komórkowych, tabletów, internetu, gier on-line playstation, telewizji)

Justyna Dmitruk, dyrektorka szkoły podstawowej z Gdańska

Leszek Dowgiałło, profilaktyk, szkoleniowiec, trener

Ewa Drobek, wyróżniona w Konkursie Nauczyciel Roku 2019, pomysłodawczyni projektu „Żmichowska Śpiewa”

Jędrzej Dudkiewicz, aktywista, dziennikarz "Wysokich Obcasów"

Aleksandra Dulas, edukatorka seksualna i terapeutka traumy, autorka programu edukacji seksualnej dla młodzieży realizowanego przez Fundację SPUNK, propagatorka edukacji obywatelskiej

Anna Dydzik (nieperfekcyjnamama.pl), blogerka, autorka książek, Kobieta Sukcesu 2016 oraz Wpływowa Kobieta Opolszczyzny 2020

prof. Mirosława Dziemianowicz-Bąk, pedagożka, członkini Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk

Marcin Dzierżawski (Belfer na zakręcie), nauczyciel języka polskiego z Gdańska, blogger

Marta Florkiewicz-Borkowska, Nauczyciel Roku 2017, laureatka Nagrody im. Ireny Sendlerowej "Za naprawianie świata", trenerka, nauczycielka języka niemieckiego i zajęć kreatywnych z Pielgrzymowic

Maria Gajewska, Nauczyciel Pomorza 2017, nauczycielka języka polskiego z Czerska

Kasia Gandor, youtuberka, popularyzatorka wiedzy, biotechnolożka

dr Adam Gendźwiłł, socjolog, politolog i geograf z Uniwersytetu Warszawskiego

Małgorzata Gilmajster, dyrektorka Niepublicznego Przyjaznej Szkoły Podstawowej w Gowidlinie, psycholożka,

Danuta Glińska, aktorka, artystka estradowa, dyplomowana konferansjerka, wolontariuszka z Gliwic

Joanna Goc – Matyskiel, dyrektor ds. projektów Przedszkola Pomarańczowa Ciuchcia

Oktawia Gorzeńska, trenerka i szkoleniowiec, mówczyni motywacyjna, współtwórczyni ruchu #wiosnaedukacji, Projektu Społecznego Nauczycieli lekcjewsieci.pl oraz platformy EduLab

Michał "Goo" Górecki, blogger, ekspert w zakresie parentingu

dr Nela Grzegorzczuk-Dłuciak, pedagog wieloprofilowy usprawniania i specjalny, terapeuta i supervisor behawioralny, Uniwersytet SWPS

Magdalena Grzeszkiewicz-Brzęcka, nauczycielka, trenerka

Zofia Grudzińska, nauczycielka języka angielskiego, psycholożka, terapeutka, współzałożycielka i koordynatorka Ruchu Społecznego Obywatele dla Edukacji

Marek Grzywna, Global AI Impact Shaper, Global Edu Leader Awardee 2021, wykładowca akademicki, wykładowca MBI, trener, szkoleniowiec, finalista konkursu Nauczyciel Jutr@

Agnieszka Halicka, Nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2021, bibliotekarka

Natalia Hatałska (hatałska.com), założycielka Head of Foresight infuture. institute – instytutu badań nad przyszłością, wielokrotnie nagradzana analityczka trendów, blogerka i autorka

Paulina Hennig-Kłoska, posłanka RP

Julia Hladiy (pyszczucha.pl), blogerka

Vitia Hoffman, nauczycielka, trenerka myślenia wizualnego

Szymon Holcman, wydawca, jeden z najwybitniejszych w Polsce znawców sztuki komiksu, popularyzator i promotor czytelnictwa

Beata Igielska, dziennikarka specjalizująca się w obszarze edukacji

Michalina Ignaciuk, pedagożka szkolna, terapeutka pedagogiczna, trenerka

Zofia Ilkowska, psycholożka, Liderka województwa wielkopolskiego, Członkini Zarządu Stowarzyszenia Polska 2050

dr Karol Jerzy Mateusz Jachymek, prodziekan ds. studenckich Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu SWPS w Warszawie, kulturoznawca, filmoznawca, ekspert w obszarze edukacji, kultury młodzieżowej, zmian generacyjnych, komunikacji w (nowych) nowych mediach, lifestyle'u i trendów w popkulturze, stypendysta Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej, członek kadry, współtwórca i koordynator School of Ideas Uniwersytetu SWPS – nowoczesnego kierunku służącego projektowaniu innowacji społecznych i biznesowych

mgr inż. Grzegorz Jachymiak, fizyk, matematyk, informatyk, nauczyciel z Opola

Katarzyna Jagiełło, ekspertka ds. różnorodności biologicznej i aktywistka klimatyczna, wieloletnia frontmenka Greenpeace, w 2016 została uznana przez „Wysokie Obcasy” za jedną z 50 najbardziej wpływowych kobiet w Polsce, w 2018 – za jedną z najśmielszych,

absolwentka Leadership Academy for Poland i Szkoły Liderów Politycznych, członkini Kolegium Ekspertów w Instytucie Strategii 2050

Agnieszka Jankiewicz (linkisztuki.art), edukatorka i pasjonatka sztuki współczesnej, współpracuje m.in. z Otwartą Szkołą Sztuki Katedry Intermediów na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu

dr hab. Sylwia Jaskulska, prof. UAM, pedagożka, pracuje na stanowisku profesora w Pracowni Pedagogiki Szkolnej na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, współautorka projektu i publikacji „Statut nieumarły”, czyli wzorca statutu minimalnego, zawierającego wyłącznie niezbędne z punktu widzenia prawa oświatowego zapisy oraz wprowadzającego alternatywny model funkcjonowania szkoły (bez ocen i bez przemocy)

Anna Jankowska (aktywneczytanie.pl), pedagożka z Sheffield, blogerka, promotorka czytelnictwa i literatury dziecięcej

Wojciech Jankowski, dyrektor Gdyńskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli

Marcin Konrad Jaroszewski, dyrektor szkoły ponadpodstawowej w Warszawie

Maria Jaszczyk, nauczycielka, wyróżniona w konkursie im. Ireny Sendlerowej „Za ratowanie świata”

Izabela Jąderek, psycholożka, psychoterapeutka, seksuolożka kliniczna, certyfikowana psychoseksuolożka (ECPS) Europejskiej Federacji Seksuologicznej i Europejskiego Towarzystwa Medycyny Seksualnej, edukatorka seksualna, autorka

prof. dr hab. n. ekon. Dariusz Jemielniak, członek korespondent Polskiej Akademii Nauk, kierownik Katedry Management in Networked and Digital Societies (MINDS) w Akademii Leona Koźmińskiego

Maciej Jesionowski, ekspert edukacji kreatywnej oraz *game-based learning*

dr Grzegorz Jędrek (wniedoczasie.pl), ekspert w zakresie kultury, marketingu i PR, poeta, asystent w Katedrze Teorii i Antropologii Literatury KUL

Małgorzata Jonczy-Adamska, psycholożka, pedagożka, trenerka równościowa i antydyskryminacyjna, członkini zarządu Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej, autorka projektów i scenariuszy zajęć dotyczących równości i różnorodności, adresowanych do różnych grup zawodowych i społecznych

Anna Jurek, promotorka czytelnictwa, edukatorka seksualna i filozofka, autorka programu edukacji seksualnej dla młodzieży realizowanego przez Fundację Nowoczesnej Edukacji SPUNK

Beata Jurkiewicz, koordynatorka żywienia młodzieży szkolnej w kilkunastu placówkach, społeczniczka, wieloletnia przewodnicząca rady rodziców, organizatorka eventów

dr Adam Jurkiewicz, członek Sekcji Informatyki Szkolnej Polskiego Towarzystwa Informatycznego, specjalista języka programowania *Python*, autor książek

dr hab. Monika Kaczmarek-Śliwińska, laureatka nagród branżowych z zakresu PR, adiunkt w Katedrze Komunikacji Społecznej i Public Relations na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, autorka

dr Marek Kaczmarzyk, biolog, neurodydaktyk i memetyk, autor podręczników i programów szkolnych

Tomasz Kaczor, laureat World Press Photo w kategorii Portret Roku, fotograf, animator kultury i edukator

Marek Kamiński, polski podróżnik ekstremalny, innowator i filozof. Jako pierwszy na świecie zdobył oba bieguny Ziemi bez pomocy, LifePlan, Walk4Life

Katarzyna Kant-Wysocka, filolożka klasyczna, zwyciężczyni "Milionerów"

dr Beata Kapela - Bagińska, adiunkt w Zakładzie Polonistyki Stosowanej Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, autorka, trenerka, nauczycielka

Agnieszka Kasprzyk-Mączyńska, Prezeska Zarządu w: TEAL Action Learning Global

dr Maciej Kawecki, nauczyciel akademicki, urzędnik państwowy, prezes Instytutu Lema, od 2021 prorektor ds. innowacji Wyższej Szkoły Bankowej w Warszawie

Marzena Kędra, Nauczyciel Roku 2012, nauczycielka nauczania zintegrowanego i dyrektorka Cogito w Poznaniu

Katarzyna Kędziol, dyrektorka szkoły podstawowej z Gdańska

dr Adriana Kloskowska, oligofrenopedagożka, wykładowczyni, trenerka, doradca metodyczny, egzaminatorka OKE

Marianna Kłosińska, promotorka edukacji demokratycznej, prezeska Fundacji "Bullerbyn"

Maria Weronika Kmoch (Kurpianka w wielkim świecie), nauczycielka z Jednoróżca, nominacja do Nagrody im. I. Sendlerowej Za naprawianie świata

Anna Konarzewska (bycnauczycielem.pl), Nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2021, nauczycielka języka polskiego z Gdańska

Danuta Konatkiewicz, Nauczyciel Roku 2006, nauczycielka chemii z Zielonej Góry

Aneta Korycińska (babaodpolskiego.pl), nauczycielka języka polskiego, aktywistka, redaktorka, specjalistka edukacji osób m.in. ze spektrum autyzmu

Tomasz Kosmalski, aktywista i oligofrenopedagog z Warszawy, aktywista Protestu z Wykrzyknikiem

Radek Kotarski, polski dziennikarz, popularyzator nauki, przedsiębiorca, wydawca, twórca kanału *Polimaty*, prowadzący i reżyser programu *Podróże z historią*, twórca najpopularniejszej książki na polskim rynku dotyczącej metod uczenia się – „Włam się do mózgu”

Maria Kowalewska, nauczycielka i animatorka kultury z Warszawy

Marcin Koziół, stypendysta Towarzystwa Szkół Zjednoczonego Świata i British Science Association, autor bestsellerowych książek dla dzieci i młodzieży

Łukasz Korzeniowski, prezes Stowarzyszenia Umarłych Statutów, specjalista w zakresie praw uczniowskich, współautor projektu i publikacji „Statut nieumarły”, czyli wzorca statutu minimalnego, zawierającego wyłącznie niezbędne z punktu widzenia prawa oświatowego zapisy oraz wprowadzającego alternatywny model funkcjonowania szkoły (bez ocen i bez przemocy)

Agnieszka Kraińska, nauczycielka języka polskiego z Żorów, liderka Forum Dialogu, ekspertka w zakresie edukacji międzykulturowej

Aleksandra Korczak, doktorantka w Pracowni Badań Literatury Dzieci i Młodzieży w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, nauczycielka języka polskiego oraz filozofii i etyki, autorka i realizatorka warsztatów dla młodzieży i materiałów edukacyjnych poświęconych problematyce dyskryminacji i ksenofobii

Łukasz Krasoń, członek honorowy Stowarzyszenia Profesjonalnych Mówców, pierwszy w Polsce trener rozwoju osobistego z niepełnosprawnością

dr Iwona Krupecka, filozofka, filolożka polska, adiunkt w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej, Średniowiecznej i Nowożytnej Instytutu Filozofii na Uniwersytecie Gdańskim, autorka, polska tłumaczka literatury hiszpańskojęzycznej, laureatka Nagrody „Literatury na Świecie”

Łukasz Krzywoń, autor książek, nauczyciel filozofii i etyki z Irlandii

Dorota Kujawa-Weinke, nauczycielka języka polskiego i bibliotekarka, Microsoft Innovative Educator Expert i zdobywczyni tytułu MIE Fellow

Dariusz Kulma, Nauczyciel Roku 2008, nauczyciel matematyki z Mińska Mazowieckiego

Artur Kurasiński, ekspert w zakresie IT, przedsiębiorca, mówca, autor gier i komiksów – w tym edukomiksu „Róża, a co chcesz wiedzieć?”

Ewa Landowska, ekspertka i autorka książek w zakresie kaligrafii, twórczyni Muzeum Kaligrafii i Historii Pisma, autorka kaligrafii naściennej w Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie i kaligrafowanego egzemplarza Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

prof. dr hab. Roman Leppert, członek Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, b. prorektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Paweł Łęcki, nauczyciel języka polskiego z Sopotu, felietonista, bloger

Dr Joanna Lisiewicz, teatrolożka, nauczycielka języka polskiego z Sopotu

Urszula Lizak, pedagożka resocjalizacyjna z Gorlic, oligofrenopedagożka, logopedka

Grzegorz Lorek, Nauczyciel Roku 2002, nauczyciel biologii z Leszna

Dawid Łasiński (Pan Belfer), Digital Shaper 2020, Twórca Roku 2021, nauczyciel chemii z Bolechowa,

dr Przemysław Łonyszyn, nauczyciel ze szkoły międzynarodowej w Szczecinie

Dorota Łoskot-Cichocka, malarka, ikonopisarka, nagradzana autorka ilustracji do książek i podręczników

Szymon Machalski, nauczyciel biologii, chemii i przyrody z Tczewa, ekspert w zakresie kreatywnej edukacji

Maciej Maćkowiak, psychoterapeuta ze Słupska

Magdalena Maciak, autorka książek, redaktorka, koordynatorka projektów wydawniczych i edukacyjnych

prof. Wojciech Maksymowicz, poseł RP, neurochirurg, profesor nauk medycznych

Elżbieta Manthey, blogerka, dziennikarka, założycielka serwisu Juniorowo.pl, promotorka czytelnictwa

Maciej Maraszkiewicz, psycholog, socjolog, trener, wykładowca w Akademii Pomorskiej w Słupsku

dr Mikołaj Marcela, literaturoznawca, pisarz, adiunkt na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego

Joanna Markisz (sztuka_dla_dzieci), edukatorka artystyczna, nauczycielka sztuki ze szkoły z maturą międzynarodową, ekspertka edukacji kreatywnej

Marek Masłowski, wolontariusz i społecznik

Dominika Matuła (domi-czyta.pl), promotorka czytelnictwa i popularyzatorka literatury dziecięco-młodzieżowej

Wioleta Matusiak, nauczycielka z Cieszyna, edukatorka, tutorka w Teach for Poland i Wikimedia Polska

Piotr Mazur, nauczyciel języka angielskiego z Chełma, tłumacz, promotor czytelnictwa

dr Marek Michalak, pedagog specjalny i działacz społeczny, doktor nauk społecznych, kanclerz Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu, przewodniczący Międzynarodowego Stowarzyszenia im. Janusza Korczaka, b. Rzecznik Praw Dziecka

Urszula Michalec, trenerka Odysei Umysłu, nauczycielka z Kosakowa

Anna Michalska, seksuolożka i edukatorka seksualna z Gdańska

mgr inż. Sławomir Miernicki, nauczyciel fizyki, popularyzator nauki z Siedlec, współzałożyciel Siedleckiego Towarzystwa Miłośników Astronomii

Natalia Mikołajek ("Jadźka rysuje"), myślicielka wizualna, autorka materiałów z zakresu myślenie wizualnego

Paulina Mikuła ("Mówiąc inaczej"), popularyzatorka wiedzy o języku polskim, twórczyni internetowa, autorka

Radosław Moskal, Nauczyciel Roku 2009, nauczyciel przedmiotów zawodowych z Ostrowca Świętokrzyskiego

Beata Molik, nauczycielka, dyrektorka, twórczyni internetowa, aktywistka, społeczniczka

Wanda Mrowicka, słuchaczka Sopotkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

Karolina Mysiura, edukatorka, trenerka

Małgorzata Narożna (Ciocia Fika), popularyzatorka literatury dziecięco-młodzieżowej, promotorka czytelnictwa, autorka

Kamil Nowak, bloger (blogojciec), ekspert w zakresie parentingu, wydawca, autor Katarzyna Nabrdalik,

dr Piotr Obidziński, adiunkt na Uniwersytecie Szczecińskim, nauczyciel matematyki w szkole międzynarodowej w Szanghaju

Małgorzata Ohme, psycholożka, dziennikarka, prowadząca Dzień Dobry TVN

Marcin Okoniewski (okonwsieci), fotograf, filmowiec, bloger, popularyzator i promotor czytelnictwa

Jolanta Okuniewska, finalistka Global Teacher Prize, nauczycielka z Olsztyna

Karolina Oponowicz, autorka książki "Bozie", redaktorka

Alicja Pacewicz, założycielka Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej i Szkoła z Klasą. Współautorka wielu programów, w tym: Szkoła z Klasą, Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, Młodzi Głosują, Szkoła Tolerancji, Otwarte przestrzenie edukacyjne, podręczników do wiedzy o społeczeństwie oraz publikacji metodycznych i szkoleniowych

dr hab. n. med. Cezary Pakulski, kierownik Kliniki Anestezjologii, Intensywnej Terapii i Medycyny Ratunkowej w Pomorskim Uniwersytecie Medycznym w Szczecinie

Tomasz Palak (tomaszpalak.pl), radca prawny, autor, prelegent, edukator w zakresie prawa

Jacek Panek, teatrolog, absolwent m.in. Południowobałtyckiej Akademii Teatru Niezależnego (BAIT), instruktor teatralny związany z m.in. z Teatrem Gdynia Główna,

Aleksandra Parnowska-Ramsey, scenarzystka i reżyserka, współtwórczyni "Można panikować" i "Nadzieja umiera ostatnia"

Justyna Paszek, nauczycielka świetlicy i wychowania przedszkolnego z Bolesławca

Piotr Seweryn Pawłowski, prawnik Gdańska, społecznik i aktywista Świeckiej Szkoły

Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz, socjolożka i politolożka, specjalistka w zakresie problematyki wschodnioeuropejskiej, b. ambasador RP w Moskwie

Marcin Perfuński (supertata.tv), rodzic edukacji domowej, bloger

Małgorzata Perzan, nauczycielka języka polskiego z Siemirowic i Gowidlina

Anna Piekarniak, nauczycielka z Mińska Mazowieckiego

Maria Pietrusza-Budzyńska, pionierka teatroterapii, założycielka pierwszego, zinstytucjonalizowanego Teatru Ludzi Niepełnosprawnych w Polsce w Teatrze im. Juliusza Osterwy w Lublinie

Marta Pilarska (zmalakafka.blogspot.com/), promotorka czytelnictwa i literatury dziecięco-młodzieżowej, twórczyni największego w Polsce zestawienia pomocy i akcji edukacyjnych dla uczniów i uczennic z Ukrainy

dr hab. Patryk Piłasiewicz, kontrabasista, dyrygent, kompozytor, adiunkt w Katedrze Jazzu Akademii Muzycznej w Poznaniu, Rzecznik Praw Studenta i Doktoranta, zwycięzca Międzynarodowego Konkursu Kompozytorskiego im. Krzysztofa Komedy

Marek Pleśniar, dyrektor biura Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Kadry Kierowniczej Oświaty

Elżbieta Pogoda, absolwentka Stanford University, założycielka "LabIQ Dziecięce Laboratorium Nauki i Zabawy"

dr Marzanna Pogorzelska, wieloletnia nauczycielka języka angielskiego i opiekunka Szkolnej Grupy Amnesty International z Kędzierzyna-Koźla, laureatka Nagrody im. Ireny Sendlerowej „Za naprawianie świata”, Europejskiej Nagrody Tolerancji oraz nagrody „Hiacynt”, adiunkt w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Opolskiego

Małgorzata Polakowska, absolwentka m.in. Południowobałtyckiej Akademii Teatru Niezależnego BAIT, aktorka i aktywistka m.in. Teatru Gdynia Główna, specjalizuje się w zajęciach wykorzystujących formułę Teatru Forum, służącą wzmacnianiu grup wykluczonych w przeciwstawianiu się opresji oraz stymulowaniu debaty wokół problemów społecznych

Sebastian Pontus, wychowawca i nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej oraz filolog angielski ze Śląska, metodyk i pasjonata zastosowania robotyki i programowania w edukacji, administrator portalu i strony Mistrzowie Robotyki oraz grupy Roboty edukacyjne w szkole, Microsoft Innovative Educator Expert

Ada Porowska, prezeska Kamiliańskiej Misji Pomocy Społecznej, współprzewodnicząca Komisji Ekspertów ds. Przeciwdziałania Bezdumności przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, członkini rady społecznej Rzecznika Praw Obywatelskich

Aleksandra Potykanowicz, psycholożka, trenerka i konsultantka, twórczyni gier

Jarosław Pytlak (wokólszkoly.pl), dyrektor szkoły w Warszawie

Agatha Rae, anglistka, pisarka

Ewa Radanowicz, współtwórczyni Wiosny Edukacji, twórczyni szkoły w Radowie Małym, autorka

dr Marcin Radwan-Röhrenschef, sędzia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego Adwokatury

Jonathan L. Ramsey, aktywista, publicysta, reżyser (m. in.) "Nadzieja umiera ostatnia" i "Można panikować"

Emil Rojek, radca prawny, urzędnik samorządowy, wykładowca i szkoleniowiec, koordynator regionalnego oddziału Instytutu Strategii 2050 w woj. pomorskim

Monika E. Rokicka, nauczycielka, trenerka

dr Tomasz Rożek (naukatolubie.pl), Digital Shaper 2020, popularyzator nauki i dziennikarz naukowy

Oskar Rożewicz, tłumacz specjalistyczny, nauczyciel historii i języka angielskiego z Gdańska, ekspert edukacji kreatywnej i TIK

dr Mirosław Róžański, generał broni rezerwy Wojska Polskiego, były Dowódca Generalny Rodzajów Sił Zbrojnych, dowódca Brygadowej Grupy Bojowej w Iraku, prezes fundacji Stratpoints

dr n. ekon. Adam Rudawski, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego, założyciel i rektor Wyższej Szkoły Zarządzania w Szczecinie, menedżer, koordynator Krajowy Instytutu Strategii 2050.

dr hab. Paweł Rudnicki, prof. Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, ekspert Polskiej Komisji Akredytacyjnej w dyscyplinie pedagogika

Agnieszka Rupniewska, społeczniczka, radna miasta Zabrze, asystentka w Szkole Liderów

Andrzej Sadkowski, ekspert Banku Światowego, współzałożyciel Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych

Anna Sawicka-Banaszkiewicz (zaczytasy.blogspot.com), animatorka kultury, promotorka czytelnictwa i popularyzatorka literatury dziecięco-młodzieżowej

Aleksandra Schoen Kamińska, nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej specjalizująca się w wykorzystaniu nowych technologii, trenerka, Wielkopolska Nauczycielka Roku

Rafał Siemianiuk, konsultant, społecznik

Maciej Sokół, twórca inicjatywy "Jestem rodzicem i jestem przeciwko #LexCzarnek"

Beata Sołowij, nauczycielka wychowania przedszkolnego z Koszalina

Iwona Soldenhoff, słuchaczka Sopotkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

Anna Sowińska, prezeska Fundacji Plan daltoński, trenerka, nauczycielka

Robert Sowiński, wydawca i marketer, współtwórca Fundacji Plan daltoński

Jarosław Marek Spychała, twórca metody edukacji filozoficznej ΛΕΓΩ-ΛΟΓΟΣ (LEGO-LOGOS), filozof, kulturoznawca, wykładowca akademicki, autor książek

Elżbieta Stanilewicz, bajarka z "Łowców Słów", arteterapeutka

Groszek Stanilewicz, bajarka z "Łowców Słów", pracuje m.in. z osobami z niepełnosprawności intelektualną, arteterapeutka, autorka

Aleksandra Stanisławska, współtwórczyni "Crazy Nauka" – największego i wielokrotnie nagradzanego bloga popularnonaukowego w Polsce, dziennikarka naukowa, blogerka

Piotr Stanisławski, współtwórca "Crazy Nauka" – największego i wielokrotnie nagradzanego bloga popularnonaukowego w Polsce, dziennikarz naukowy, bloger

Tomasz Stępiak, nauczyciel języka polskiego z Koszalina

Przemysław Stolarski, student Harvard University, trener debat i przemawiania publicznego

Monika Strzeżyk, nauczycielka języka polskiego i etyki z Warszawy

Krystyna Struś, nauczycielka techniki i wychowania do życia w rodzinie z Koszalina

dr Anna Strzałkowska, psycholożka i socjolożka, nauczycielka akademicka na Uniwersytecie Gdańskim, autorka książek i publikacji z zakresu inkluzji społecznej, założycielka Stowarzyszenia na rzecz osób LGBT Tolerado, współkoordynatorka Modelu na rzecz Równego Traktowania

dr Grzegorz D. Stunża (edukatormedialny.pl), prezes Polskiego Towarzystwa Edukacji Medialnej, adiunkt w Pracowni Edukacji Medialnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, członek Komitetu Głównego Olimpiady Cyfrowej

Justyna Zborowska-Stunża (stunza.media), ekspertka w zakresie edukacji medialnej, parentingu i higieny cyfrowej, blogerka

Teresa Stupnicka, emerytowana wicedyrektorka Technikum Ekonomicznego w Koszalinie

Miroslaw Suchoń, ekonomista, Poseł RP

Anna Szczepkowska, trenerka myślenia wizualnego z Trójmiasta

Łukasz Szeliga, nauczyciel języka polskiego, tutor, trener

dr hab. Andrzej Szeptycki, politolog, profesor uczelni na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, profesor na Wydziale Historii i Stosunków Międzynarodowych Donieckiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stusa w Winnicy (Ukraina)

Anna Szulc, nauczycielka matematyki, mediator, tutorka, propagatorka komunikacji bez przemocy (NVC) oraz szkoły bez ocen, współautorka projektu i publikacji "Statut nieumarły", czyli wzorca statutu minimalnego, zawierającego wyłącznie niezbędne z punktu widzenia prawa oświatowego zapisy oraz wprowadzającego alternatywny model funkcjonowania szkoły (bez ocen i bez przemocy), wykładowczyni na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu

Karolina Szulc, redaktorka naczelna "TIK w edukacji", ekspertka w zakresie programowania, nauczycielka informatyki z Brzegu Dolnego

Joanna Szydziak, aktywistka Protestu z Wykrzyknikiem, nauczycielka języka polskiego z Legionowa

Jan Szyszko, analityk Unii Europejskiej, absolwent Trinity College w Dublinie

Elżbieta Tatarkiewicz-Skrzyńska, Powstaniec Warszawski, Człowiek Roku "Dziennika Bałtyckiego", słuchaczka Sopotkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

prof. Bogusław Śliwerski, pedagog, wieloletni przewodniczący Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, autor podręczników akademickich z pedagogiki, profesor Uniwersytetu Łódzkiego oraz Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Róża Thun, europosłanka Renew Europe

Agnieszka Tkacz-Chmielewska, radca prawny z Opola

dr Tomasz Tokarz, trener kompetencji społecznych, trener kompetencji cyfrowych, nauczyciel, coach, wykładowca akademicki

dr Agnieszka Tomasik, dyrektorka z Trójmiasta, liderka Kreatywnej Pedagogiki

Mariusz Truszkowski, założyciel Szkoły w Chmurze, mówca TEDx

Andrzej Tucholski, bloger

Jakub Tylman, dyrektor Szkoły Uśmiechu w Śremie, autor książek, wyróżniony w konkursie o Nagrodę im. Janusza Korczaka

Roch Urbaniak, malarz, podróżnik, twórca książek, zdobywca Grand Prix na 25 Międzynarodowym Festiwalu Komiksu w Łodzi

Joanna Urbańska, Nauczyciel Roku 2016, nauczycielka biologii, chemii i fizyki z Suska

Tomasz Valldal Czarnecki, animator i reżyser teatralny z Gdyni, założyciel i dyrektor Teatru Komedii Valldal, twórca spektaklu "Hejt School Musical"

dr Marcin Walas, doktor nauk matematycznych z zakresu informatyki ze specjalnością sztuczna inteligencja, lider wdrożonych międzynarodowo interdyscyplinarnych projektów z zakresu rozumienia języka, komunikacji człowiek-komputer oraz przetwarzania mowy, ekspert językoznawstwa komputerowego i analizy danych, wieloletni harcerz i współorganizator obozów dla dzieci i młodzieży, koordynator regionalnego oddziału Instytutu Strategii 2050 w woj. małopolskim

Kamila Walasek, pedagożka

WdŻ dla zaawansowanych (Tosia), nauczycielka WdŻ i edukatorka seksualna

Joanna Węglarz, psycholożka, trenerka, dyrektorka NPDN Studia Psychologicznego

Agnieszka Wilczewska (pedagogicznym_okiem), pedagożka, twórczyni internetowa

Paulina Wilczyńska, nauczycielka języka polskiego z Lęborka

Wiesław Włodarski, Nauczyciel Roku 2007, emerytowany nauczyciel matematyki i dyrektor szkoły ponadpodstawowej w Warszawie

Katarzyna Włodkowska, Nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2018, nauczycielka języka polskiego (Facetka od polaka), członkini grupy Superbelfrzy.pl

Magdalena Wojciechowska, dziennikarka

Adam Wojtas, grafik

Ryszard Wojtkowski, przewodniczący Rady Uczelni Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach

Justyna Wołoszyk Brzezińska, nauczycielka języka polskiego z Gdańska, trenerka myślenia krytycznego

Olga Woźniak, filolożka polska, wielokrotnie nagradzana dziennikarka naukowa i popularyzatorka nauki, właścicielka Prywatnej Szkoły Podstawowej „Eureka”, w której realizuje autorski program nauczania przedmiotów przyrodniczych, a zwłaszcza matematyki

Karol Wójcicki, popularyzator astronomii, dziennikarz naukowy, prezenter telewizyjny, twórca największego w Polsce astronomicznego fanpage’a – „Z głową w gwiazdach”

Elżbieta Wydra, nauczycielka języka niemieckiego z Kluczborka

Martyna Zachorska (paniodfeminatywow), językoznawczyni, doktorantka na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, tłumaczka z języka angielskiego, nauczycielka, popularyzatorka nauki

Michał Zakrzewski, nauczyciel historii sztuki i przedmiotów artystycznych z Krakowa

Magda Zalewska, ekspertka w zakresie kreatywności, reklamy, marketingu i PR

Paweł Zalewski, poseł RP, historyk, przedsiębiorca

Marcin Zaród, Nauczyciel Roku 2013, nauczyciel języka angielskiego z Tarnowa

Michał Zawadka, pedagog, autor książek

Sylwia Zawrot, nauczycielka, edukatorka, trenerka

Grzegorz Ziemniak, współzałożyciel i partner Instytutu Zdrowia i Demokracji

Tomasz Zimoch, poseł RP, dziennikarz, komentator sportowy

Beata Zwierzyńska, społeczniczka i aktywistka edukacyjna, założycielka “Edukacji w Działaniu”

Irmína Żarska, Nominowana do tytułu Nauczyciel Roku 2021

Zygmunt Żmuda-Trzebiatowski, społecznik z Gdyni

dr Marzena Żylińska ("Budząca się szkoła"), metodyczka i nauczycielka języka niemieckiego z Torunia

Jesteśmy także niesamowicie wdzięczni wielu organizacjom i podmiotom, które w ostatnich stały się forpocztą walki i troski o jak najlepszą edukację: w sposób szczególny są to **Protest z Wykrzyknikiem** (od "5 wykrzykników dobrej edukacji" zaczęła się nasza praca analityczna już w 2020 roku), **Wolna Szkoła i Nie dla chaosu w szkole**. Jednakże jest Was o wiele więcej. I jesteśmy przekonani, że gdyby nie Wasze zaangażowanie, działania, determinacja, sytuacja w polskiej oświacie byłaby dużo bardziej dramatyczna.

Jesteśmy nieustannie pełni wdzięczności dla wszystkich tych, którzy już teraz – pomimo dramatu zapaści systemu – pokazują, że można edukować par excellence: poczynając od **Fundacji Powszechnego Czytania** czy **Polskiego Komitetu International Society for Education through Art (INSEA)** przez **Szkołę w Chmurze** aż po **Szkołę Liderów**.

Jesteśmy niesamowicie wdzięczni organizacjom, dzięki którym wiele osób dostaje siłę w tych trudnych czasach. Są to takie organizacje jak **Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę wraz z telefonem zaufania 116 111**, **SPUNK Fundacja Nowoczesnej Edukacji**, **Fundacja Kosmos dla Dziewczynek**, **Kampania Przeciw Homofobii**, **Miłość nie wyklucza**, **Tolerado**, **My, rodzice**, **Fundacja Sexed.pl**, **Teatr Gdynia Główna**, **Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej**, **Zdrowa Głowa**, **Program Projektor**, **Nastoletni Azyl**, **Idź pobiegaj** i wiele innych.

Nasza wdzięczność obejmuje organizacje, które walczą z powszechną dezinformacją i ignorancją takie jak **Crazy Nauka**; organizacje, które uczą rzetelnie o klimacie od **Młodzieżowego Strajku Klimatycznego** po osoby tworzące zespół **Można panikować**, oraz podmioty, które nieustannie pokazują, że edukacja może być czymś najwspanialszym na świecie **Centrum Nauki Kopernik**, **Centrum Nauki Experyment**, **Hevelianum** i wiele innych.

Jesteśmy wdzięczni za działania wielkich podmiotów, które doskonale realizują społeczną odpowiedzialność biznesu, uwypuklając to w obszarze edukowania.

Ta lista nie ma końca. Za to wierzymy, że jest początkiem. Jesteśmy gotowi ją uszczegóławiać, aktualizować i jesteśmy przekonani, że *de facto* to właśnie Wy już teraz współtworzycie system edukacji w tym kraju. I mamy nadzieję, że jak najszybciej do *de facto* dołączy *de iure*, a drzwi polskiej szkoły zostaną dla Was szeroko otwarte.